LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJOS LEIDINYS

1924
1349.

M. BIRŽIŠKOS

LIETUVIŲ DAINŲ LITERATŪROS ISTORIJA

Le 274.

I.

Trake berželis stovėjo,
berželio lapeliai mirgėjo.

PATIKRINTA
1954

VILNIUS „ŽAIBO“ SPAUSTUVĖ 1919

Mano gyvenimo draugei,
mylimiausiajai ž m o n a i,
kuri savo trūsu leido man
pakelti didžkario naštą
ir pagaminti šį raštą,
kad ir netobūlą, aukoju.

I. Metraščių raudodainės.

Ne taip gaila man pilelės,
kaip man gaila karelių.
(XIV-jo a. daina).

1. **Tamsa ir šviesa.** Susidūrę su lietuviais, viduramžio krikščionys radosi sau pas juos daug, kas jiems buvo nesuprantama, nepaprasta. Keisti dievyno vardai, nepaprastos tikybinės apeigos, šermenų papročiai—„atviroji stabmeldybė“ (manifesta idolatria, okrutnoje pohanstvo) -stebino ir pykino juos. XIII-jo ir XIV-jo šimtm. metraštininkai, ypač kryžiuočių politikininkai, kiek įstengę žymėjosi „biauriausias“ senovės prūsų, lietuvių ir latvių kultūros keistybes aršiaijai, krūvinaijai kovai prieš Lietuvos gimines patei, sinti, Vakarų krikščionijai dar labiau prieš „stabmeldžius“ sukurstyti. Šiems gi „sukrikščionėjus“, jų senovei kaskart labiau pasitraukiant prieš naująją (krikščionių) kultūrą, XV-jo ir ypač XVI-jo šimtm. raštai nebepasižymi keršto nei kovos upu, jei bent išdidžiu „krikščionių šviesos“ sprendimu, tariant, pasmerkimu „tamsiosios“ senovės. Lietuvis dabar nebe priešas, kurs reikia kardu ir ugnimi naikinti, tiktai prietaringas tamsuolis, privalomas krikščionių šviesti. Tų laikų rašytojai pakartoja savo pirmaeivių pastabas apie lietuvių senovės tikybą ir kulturą, renkasi jųjų liekanas, dvasinės ir pasaulinės vyresnybės dėmesį pakreipia į užsilikusius „prietarus“ jiemsiems pašalinti. XVII-jo šimtm. rašto mėgėjai nekartą pakyla ligi mokslo atotraukos nuo visuomenės kovų, kad. ir nemokslišKai dažniausia aiškindamiesi senovės kultūros gyvenimą.

Viduramžio metraštininkai ir vėlesnieji XVI-jo bei XVII-jo šimtm. rašytojai, beabejo, nemaž patarnavo „krikščionių šviesos“ kovai prieš „stabmeldybės tamsą.“ O kaip su senovės lietuviais ir jųjų kultūra kovota, kuo būdu jie šviesta, apie tat nemaž pavyzdžių yra pasirinkęs kad ir J. Basanavičius: Iš krikščionijos santykių su senovės lietuvių tikyba ir kultūra (Vilniuje. 1913 m., 100 p.). Tačiau šie raštai davė nemaž medžiagos ir Lietuvos tikybos ir kultūros istorijos mokslui. Tiesa, jųjų žinios

nevisados tėra teisingos. Nesupratę, iškreipę, patys ką nors prasimanę, jie padarė nemaž galvosukio mokytiesiems ir kitokiems mūsų senovės tyrėjams. Nemaž ginčo tebekeliama del vieno kito metraštininkų įvardintojo dievo-dievaičio ar apeigos; tikybinių bei kalbinių išvadų painiava nėra dar tinkamai išpainiota. Neištikimi tat, painūs mokslo šaltiniai — šie XVI-jo, XVII-jo šimtm. ir net ankstesni raštai!

Įsidėmėkime tat! Juk iš tų pat šaltinių semiame ir dainų istorijai![1]) Jais verčiamės. Teikdami žinių iš tikybiniai—kultūrinio senovės lietuvių gyvenimo, metraštininkai ir šiaip anų laikų rašytojai pastebi taip pat vieną jų (lietuvių) tikybinės kultūros apeigą paprotį, kuris susimezgęs yra su dainų istorija. Jie pasakoja apie apraudojimą numirėlių—šermenų raudas, kurios į dainas yra padariusios savo įtakos (palyg. našlaičių dainas ir kit.). Kiti jųjų pasižymi, kaip lietuviai senovėje garbstę kovoje kritusius didžiavyrius, užrašo vienos kitos istorinės raudos dainos tarinį ar žodį. Prasitaria kai kas ir apie anametį dainavimą.

2. **Vai Dievuti.** Anglosaksų ar danų jūrininkas **Vulfstan'as** IX-jam šimtm. (Kristui gimus) baigiantis apsilankė aisčių (prūsų, lietuvių ir latvių prabočių) pakraščiuose ir, sugrįžęs, papasakojo apie mus Europos vakarininkams. Jis pirmas atpasakojo mūsų senovės šermenis. Vyrų lavonai, anot jo, gulėję pas gimines nedeginti vieną, netgi du mėnesiu. Kunigų (kunigaikščių—cyningas) ir kitų įžymiųjų vyrų aisčiai nedeginę... kai kada apie pusę metų. Lavonui namie begulint, *puotas bei žaidynes kėlę*[2]). Kryžiuočių ir prūsų **1249 m. Sandoros rašte** skaitome, jog laidotuvėse dalyvavę vaidilai (kunigai—sacerdotes, tariant gi krikščionių rašto žodžiais—quasi sacerdotes) *tulisonys bei ligašonys* (Tulissones vel Ligaschones), kurie *kėlę* (laudantes) mirusiųjų *karo nuopelnus* (pasak krikščionių, prigavimus—furta, plėšimus—rapinas ir kitokias nuodėmes—peccata), tvirtindami matą karžygį velionį dangun jojant blizgančiu ginklu, *vanagu* rankoje (nisum in manu ferentem), draugų palydimą[3]). Viduramžio lenkų istorininkas, kun. **Jonas Dlugoš'ius** (1415—1480) savo Historia Polonica iškėlė jotvingių (XIII-ajame šimtm. kaimynų išnaikintos aisčių giminės, prūsams visuartimiausios) drąsumą ir narsumą, jog dešimtys puolę ant šimtų priešų, tikėdamiesi, kovoje kritę, del savo karo žygių *dainomis būsią pagerbti* (quod post mortem et casum scirent carminibus de fortibus factis se laudandos)[4]). Iškur bus jis žinią apie jotvingių garbstymo dainas pasigavęs, nežinau, tačiau jijė visai sutinka su tik ką patirtąja apie tulisonių ir ligašonių „laudationes".

Matysime dar, jog ne vien didžiavyriai ir karžygiai, bet ir šiaipjau žmonės mirę saviškių buvo apraudojami. Jotvingių ir kitų Lietuvos giminių garbstymai tai buvo *raudos*[5]). Kurios

apraudojo pasižymėjusius tautos vyrus, tos—kartojamos—ilgiau užsiliko visuomenėje, išsidirbo tam tikrą *savytą* turinį ir formą ir iš paprastos asmens ar šeimynos raudos virto labiau pastovėmis tautos visuomenės raudomis. Keles tokias *istorijos raudas* ar *istorijos dainas* metraštininkai yra paminėję, kitų ir žodį kitą pasižymėję. Tos žinios ir mūsų literatūros istorijon pakliūvo. Tačiau mūsų *rašto šaltiniai* nevisados tėra ištikimi; nekartą jųjų duotoji žinia, be to, naujosios gadynės istorininkų ir kartotojų iškreipta. Tad ne visa, kas paprastai apie šias dainas rašoma, bus tikra. Minėdamas istorijos pažymėtąsias raudas ir dainas, del vienos kitos jųjų neslėpsiu savo abejonės.

Bene pirmas bus istorijoj užsilikęs, tiesa, neaiškus tam tikros istorinės dainos paminėjimas, į kurį mūsų laikų istorininkai nėra savo dėmesio atkreipę, tai Lyvžemio metraštyj. XIII-jo šimtm. metraščio autorius, kuris, kaip kiti spėja, buvęs karžygis **Ditlebas von Alnpeke** (alnpekiškis), rašydamas apie Lyvžemio nutikimus, pasakoja va ką: 1243 m., lietuvių karžygiui Lengveniui (Lengewin) įkliuvus Rygos kardininkų rankosna, jo brolis užpuolęs ant vokiečių kariuomenės, kuri tą užpuolimą atrėmusi, patį gi jį (L. brolį) užmušusi. Čia priduria: „kam gaila (jo), tevaitojie (teraudojie—mac iz clagen) lietuvių šalyje; jis krito, gėdos nepasidaręs (sunder schande)“[6]). Atrodo, lyg būtų tai atbalsis raudų bei dainų apie karžygius, kurie kritę kovoje, saviškiams „gėdos nepadarė“, galbūt tam tikros apie patį Lengvenio brolį. Berods griežtai to netvirtįsiu.

Užtat kitą žinią—įdėmią, bet didžiai abejotiną—mūsų dainų istorininkai iš kits-kito užsispyrę pasikartoja[7]). Sekime Daukantu: „žinoma yra, jog metusi *1351* Rykselis garsus daininikas nu Parūsio gimimo, pasitikęs Marienburgo pylė(j); tyčioms atėjęs ar pakvijstas ant keltuvių Kniprodęs didiojo vokytių mistro, girdiedams jis toje skalsingo(j) poto(j) daug daininikų vokytių ir regiedams, jog nievens tarp jų negal su jumi lygintijs, lugojęs (=prašęs) buk vyresnybęs, idant leistum jį svetems savotiškai padainiouti, nesgi vokytei buvo užgynusis lietuviškai (=prūsiškai) kalbieti. Pazvalijus, *Rykselis buk ryliojęs savo dainie(j) veikolus kokio tinai lietuvių vitio ar didio kariautojo Vaidvutu vadinamo.* Mums šenden tos dainies vens pats žodis teateję raštais, beje: *Vai Dievuti,* ir tas, jog pabengus jem dainiouti, didesis mistras Kniprode padavęs jem tyčioms apdengtą sklydiną palmiską kia(u)rų rijszutų, yt buk diekavodams“. Jeigu šioji žinia būtų teisinga, būtume turėję gal net senovės lietuvių epo pėdsakų! Deja, jijė remiasi vien tiktai kažkokio **Vinco Moguntiškio XIII šimtm. metraščiu,** kurio, pasak rimtųjų Lietuvos istorijos ir jos šaltinių žinovų, nė nebuvę[8]). O delto, pavyzdžiui, Teod. Narbūtas kad ir gerai žino (iš Voigt'o), jog žinios šalti-

nio apie Rykselio dainą nesuieškota, dargi pripažįsta jo nebuvus, kartojasi ją lyg tikrą [9]).

Imkime dar vieną žinią, kurią istorininkai iš kits kito pasikartoja lyg dainos istorijos dėsnį. Vokiečių metraštininkas **Simanas Grunovius (Grunau,—1529)** pasakojasi vieną kartą netyčioms pakliūvęs prūsų triobon, kurioje susirinkę sodžiaus vyrai ir moterys senovės tikybinių apeigų. Grunovių pastebėję, puolę prie jo su peiliais, bet šiam mokant prūsų kalbą ir Perkūno vardu prisiekus vyskupui apie apeigą ne pranešiant, palikę jį gyvą ir leidę žiurėtis. Apeigoje dalyvavęs vaidilas „zum irstem in do sagte von irem herkommen und was sie etwan gethon hatten", paskiau išguldęs dešimt dievo prisakymų taip teisingai ir puikiai, priduria, jog Gr. panašaus išguldymo kur kitur nė negirdėjęs. Vėliau aukoję ožį, ėję išpažinties pas vaidilą; viskas pasibaigę puota [10]). Neišverstojo tarinio pirmoji dalis galima būtų išguldyti šitaipos: vaidilas aiškinęsis išpradžių jų (prūsų) (tikybinės apeigos) būdą (paprotį, jos prasmę [11]); tuomet Grunoviaus žinia nieko bendra su dainų istorija nebutų turėjusi—ir but reikėję ji tuojau atmesti. Tačiau antroji sakinio dalis neleidžia mums „herkommen" „būdu" versti ir nustato vienintėlę galimą prasmę: *vaidilas pasakojęs išpradžių apie jų (prusų, tautos) kilimą (giminę* [12]) *-prabočius ir ką šie kadaise buvę nuveikę.* Tuo būdu šią vietą yra supratę visi jos pakartotojai, tiktai kiti jųjų, pavyzdžiui Lukošius Dovydas, bekartodami „tobulino" ją, įspauzdami jon Grunoviaus neminėtų „įvairybių" [13]). Padavęs ją, Mickevičius pavertė ją lietuvių istorijos daina: vaidilas, girdit, *lietuviškai dainavęs apie senovės Lietuvos didžiavyrių veikalus* (zaczął śpiewać dzieje dawnych bohaterów Litwy), įterpdamas pamokslų ir maldų (nauki moralne i modły [14]). Mickevičiaus atpasakojimas ne ką teturi bendra su pirminiu šaltiniu, tat atmestina. Patsai šaltinis—Grunovius—istorininkų nekartą buvo pagautas abejotinas žinias bepranešąs, tat gal ir šį kartą savo pasakojamąjį atsitikimą bus kad ir ne stačiai prasimanęs, bent gerokai „pagražinęs" ir krikščionybei priartinęs. Šiaip jau vaidilo pasakojimas apie senovę neprieštarauja tam, ką žinome iš senovės prūsų ir lietuvių tikybinių apeigų ir papročių.

Lenkas **Motiejus Miechoviškis (Miechowita,** 1456—1523) 1517 m. išleistame Tractatus de duabus Sarmatiis mini jo metu lietuvius tebedainavus liūdną dainą (raudodainę—carmen lugubre), kaip *„drąsus gudų kunigaikščiai nužudė (1440 m.) (didįjį) Lietuvos kunigaikštį Sigisdą"* (audaces principes Russiae occiderunt Sigismundum ducem Lithuaniae) [15]). Tą žinią pasikartoja Strikauskis, nenurodydamas, kad ši daina jo laiku būtų užsilikusi [16]). Abejoti tačiau del to, ar bebuvusi šitokia daina, neįsitikėti Miechoviškio žinia, regis, nebus reikalo. Keistutaičio nu-

žudymas turėjo visuomenę sujudinti, pakelti daug kalbų, vaitojimo, tad gal ir nužudymo daina tuomet gimusi. Nebūtų jis jos minėjęs, jei nebutų jos tuo laiku dainavę, nes jo bendramečiai lietuviai tučtuojau būtų jį susekę bemeluojant! Juk tai ne Grunoviaus pasakojamas atsitikimas, kurio vienintėlis liūdininkas — pats pasakotojas tebuvo! Antra vertus, daina neperilgai tebužsilaikė: Sigisdo vardas nelabai buvo populerus, nebuvo nė kas jo atminimą prilaikė. Prileistina, jog Strikauskio metu jos, bent viešai, žmonės nebedainavę. Kitaip esant, jis būtų tai pastebėjęs, nes pats yra keletą jo metu dainuojamų dainų pasižymėjęs.

Berods, S. Daukantas pastebi, jog 20-taisiais metais XIX-jo šimtm. („30 metų atgal") „moterės linus raudamos taip dainavo: *„bitelė siaudė, Lietuva gaudė"*. Gal nuo Sigisdo myrio tie žodžiai da yra užsilikę"[17]). Tačiau tie žodžiai lygiai gali būt pritaikinti ir prie kitų Lietuvos nelaimių ir vargų.

3. **Gaila karelių.** Pasaulinis Žemaičių kanauninkas, mozūras **Motiejus Stryjkowski's** (arba Strykowski, 1547—1582...), savo suteiktomis dainų žiniomis nemažai pasižymėjo jųjų literatūros istorijoje. Jis dirbo tuo metu, kada Lietuvos jungimo prie Lenkų pažanga labiausia buvo įtempta. Visam Lietuvos valdovų reikalų svarbumui nusvyrus Lenkų pusėn, Lietuvos diduomenė, begindama savo visuomeninį ir politinį stovį prieš besiveržiančius Lietuvon iš šalies lenkus ir besitiesiančius iš apačios Lietuvos bajorus, mažne viena tereiškė šalies savytumą. Ji viena tesijautė esanti senovės palikimo įpėdinė ir gynėja. Lenkams besisavinant Lietuvos kultūrinimo apaštalų garbę, ji ieškojosi ginklo praeities veikalų atsiminimuose, senovės garbėje — priekaištams atremti. Gudų kalba rašyti Lietuvos metraščiai, kurie pirma labiausia reiškė turbūt atskirų kraštų ir pakraščių reikalus (Smalėnų, Padalijo), o vėliau ypačiai Vytauto giminės reikalams tetarnavo, nuo pusės XV-jo ir ypačiai XVI-jame šimtm. vis aiškiau virsta kultūriniu Lietuvos diduomenės politikos įrankiu; vieton „Lietopisiec vielikich *kniaziej* litovskich" atsiranda „Lietopisiec vielikoho *kniažstva* litovskoho i žomoitskoho". Kuomet pirma metraštininkai pasakojo tik nuo Algirdo mirties, dabar jie jau ieškojosi senesnių Lietuvos valdovų ir *diduomenės* pirmtakunų, vaizdavosi lietuvių iš Rymo atvykstant, Palemoną ir jo giminę, įsitraukė visa, kas, jųjų nuomone, kėlė Lietuvos, taigi Radvilų, Giedraičių garbę[18]).

Strikauskio Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi (1582) užima svarbią vietą šiame politiniame ir kultūriniame, patrijotiniame diduomenės judėjime. Pats ne tiek lenkas, kiek mozūras, taigi nepersiėmęs XV ir XVI šimtm. nusistačiusia Lenkų politika link Lietuvos, darbštus, žingeidus, apsiskaitęs, vysk. Merk. Giedraičio globiamas, savo raštui jis uoliai rankiojo visa, kas aukštino Lietuvos, lietuvių ir Giedraičių vardą. Atsirėmęs lenkų,

vokiečių ir Lietuvos metraščiais, jis sėmėsi taip pat žinių iš Giedraičių ir kitų didžiųjų giminių pasakojimų ir padavimų, aiškinosi vietų vardus, žymėjosi senovės palikimus, žmonių papročius, *dainas*. Visa tai, ant kits kito „poetingoj netvarkoj“ sugrūsta, sudarė jo Kroniką, su kuria Lietuvos šviesuomenei drąsiau buvo viešai pasirodžius, negu su anais savo „nemokytais“ metraščiais [19]).

Strikauskis yra paminėjęs keletą dainų (pieśni proste) apie vieną ir kitą pasižymėjusį Lietuvos karžygį. Mūsų istorininkai kartojasi jį šias dainas paminėjus: apie Pajautą, Kukavaitį, Daumantą, Gurdą Gendvilaitį ir mūšį pas Kauliškius [20]). Pridurdami: „ir taip toliau“, jie klysta, nes jų daugiau jis neminėjo. Ir šiaipjau ne visa tai ir taip jis yra padavęs, ką ir kaip kad tvirtinos kartotojai.

Pasak. Str., *ligi Jogėlos metų* žmonės deivinę (za bogi chwalili) liepas, kurios išaugusios *ant Kerniaus dukters Pajautos kapo*, *dainas* (*pieśni proste*) *apie ją dainuodami;* liepos gi-išaugusios stabui supūvus, kurį Žaslės paežery Pajautos kunigaikštienės sūnus Kukavaitis buvęs pasistatęs [21]). *Kukavaičiui* pasimirus, jo sūnus Vytenis pastatęs stabą ant jo kapo, ant augšto kalno, netoli Deltuvos ir Šventosios upės; šį stabą lietuviai dievu garbinę, supuvus gi jam šilas užaugęs, kuriame jie ligi Jogėlos metų aukas tebedėję; šilelis ir Str. metu Kukavaičiu vadinęsis [22]). Apie tat, jog senovės lietuviai antkapinius stulpus arba stabus, šilus ir ežerus garbinę, Str. nekartą sako, minėdamas Lietuvos istorijos padavų gadynės karžygius: Palemono sūnų Spėrą (kapas Spėros paežery [23]), Spėros broliavaikį Kernių (Šventosios paūpy, netoli Deltuvos [24]), minėtuoju Pajautą ir Kukavaitį, Utenio sūnų Šventaragį (Nerelės santekly [25]), nepamiršdamas pridurti, jog tasai garbinimas užsilikęs ligi Jogėlos laikų [26]), vadinasi, ligi lietuvius pakrikščius. Kad apie Kukavaitį ar kurį kitą minėtąjį kunigaikštį, išskyrus Pajautą, dainas būtų dainavę, jis nesako. Šias žinias Str. pasigavo Lietuvos metraščiuose, kuriuose jos atsirado XVI-ajame šimtm. [27]). Mūsų žinomuose metraščiuose Kerniaus stabas nėra minėtas, kurį Str. bus pasiėmęs iš kurio kito mums nežinomojo metraščio arba pats įsidėjęs, stabų statymą pripažindamas bendru senovės budu didžiavyriams pagerbti. Niekur tačiau juose nesakoma, kad garbinimas būtų pasibaigęs Jogėlos metu. Priešinga, dviejuose metraščiuose bent apie Pajautą rašoma, jog jos liepas dievu garbinę „ir mūsų dienomis“ („i do sieho dnia“ [28]), vadinasi, dar XVI-jo šimtm. pirmojoj pusėj.

Taigi Str. pats bus nusprendęs, jog krikščionybę įvedus, senovės didžiavyrių kapus turėję nustot garbinę. Ne iš metraščių jis bus pasisėmęs, sakydamas apie žmonių dainavimą Pajautos šilely; metraš-

čiuose tėra tiktai, jog ją ir kitus „garbinę“ (chwalili). Jo betgi žinia, kad ir galbūt išplėstoji iš neaiškaus metraščių pasakymo, nėra delto prasimanyta. Ant Pajautos ir kitų tautos pagarboje laikytų kapų kapinių ne dainos apie karžygiškus darbus greičiausia bus dainavę, visgi giedoję senovės vėlių garbės giesmes [29]). Viešai tatai buvo daroma ligi Jogėlos krikščionybei atsiradus, slaptai tačiau ir ilgiau užsiliko. Juk patiės Strikauskio metu žmonėms susirenkant Palangoj ant Byrutės kapo jos atminimui aukomis, gal ir giesmėmis pagerbti, atvažiuodavę tenai katalikų kunigai, kurie iš suimtųjų aukų gaudavę nemaž pelno (z świec i z ofiar niemały pożytek biorą [30]). Šventosios Byrutės kapas ir vėlesniu, dargi mūsų laiku didelėj pagarboj žmonių tebėra laikomas [31]). Šiaipjau tėvų tėvų vėlių garbės apeigas Str. pats matęs Vilniaus apyl. Kijėnuose ir Lavariškiuose ir pats girdėjęs, kaip tuomet „chłopi... ojczyste starodawne pieśni śpiewają [32]).

Strikauskis pasikartoja, toliau, kelis *jo metu dainuojamos Daumanto dainos* žodžius (o Dowmoncie, iż był mąż wielkiej dzielności, i dziś chłopstwo Litewskie pospolicie śpiewa po litewsku):

Dowmantas, Dowmantas Gedrotos Kunigos, łabos
Rajtos ługuje [33]).

Šį tarinį kiti šiaip verčiasi: „Dowmont, ks. Giedrojci, prosił o dobrą wyprawę“ [34]).

Daumantas, pasak Str., buvęs Gurdos Gendvilaičio (apie jį tuojau patirsime) sūnus, Giedraičių kunigaikštis, vienas Keistučio karžygių, sumušęs kardininkus savo tėviškėje (Videniškio lauke), netoli Kiamenčių ežero, 8 mylios atstu nuo Vilniaus; del šio mūšio laukas *Kauliu* (po litewsku Kaulis, to jest bitwa! *M.B.*) vėliau vadinęsis. Tai buvę pirm 1392 m. Vytautas Didysis Kunigaikštis atėmęs iš jo (bene 1396 m.?) visas nuomas (dzierżawy), bepalikdamas jam vien dėdžių dalis. Didžiai susirūpinęs Daumantas neužilgo po to pasimiręs. Beje! Vytauto skriaudžiamas, jis Kaulio lauke įsmeigęs žemėn ąžuolinį kuolą, sukęs jį ir, į Vytautą taikindamas, sakęs: „Sukis, kaip tinkamas, o delto supusi, žemė gi visados pasiliks žemė“ (Ty kole kręć się i ruszaj się jako chcesz, jednak ci zgnić, a ziemia będzie ziemią wiecznie stała [35]). Šie žodžiai irgi bene bus Strikauskio iš minėtosios dainos išimti? [36]) Pasak Narbuto, *Daumantas pasimiręs 1399 m.* [37]).

Str. žinia apie Daumantą Giedraitį, regis, neturėjo pagaminti painių ar nesusipratimų. Tačiau vos keleriems metams tepraėjus (1587 m.) pakartodamas ją, kitas lenkas metraštininkas Stan. Sarnicki's pavertė šį XIV-jo šimtm. Daumantą anuo garsiuoju XIII-jo šimtm. Daumantu, kuris 1263 m. nužudęs Mindaugį, išbėgęs Pleskavon, kur buvęs išrinktas kunigaikščiu ir 30 metų nuveikdavęs lietuvius ir kardininkus; pasimiręs 1299 m.

Kaulio mūšį Sarn. pažymėjo dargi 1282 m.[38]) Juo sekdami, ir kiti dainos Daumantą yra pavertę XIII-jo šimtm. garsuoliu[39]). Be to, Strikauskiui (ir Sarnickiui) neteisingai prikišama, jog jie minėję ir atskirą *Kauliškių mūšio dainą*[40]), nors ir vienas ir kitas tesakė apie vieną *Daumanto dainą*. Berods, patsai mūšis vien Strikauskio bei Sarnickio tėra žinomas; matyt, Giedraičių šeimynos atsiminimuose tebus užsilikęs, nebūdamas svarbus[41]).

Visųdėmiausia bus Strikauskio žinia apie *Gurdos Gendvilaičio dainą*. Gurda (Gudrus?) Gendvilaitis (Hurda Gynwiłowic) Giedraitis, minėtojo Daumanto tėvas, 1362 m. pagarsėjęs Kauną gindamas prieš kryžiuočius. Kaunui puolus po kelių savaičių atkaklios kovos, kurioj žuvę trys tūkstančiai lietuvių, o Vaidatas Keistutaitis patekęs nelaisvėn, apie Gurdą Str-kio metu tebedainavę:

> Ne taip gaila man pilelės, kaip man gaila narsių karelių ir bajorų ugnyje bedegančių (nie takci mi zamku żal, jako mężnych rycerzów i bojarów w ogniu gorających[42])!

Tą raudodainę dainavę ir Kojalavičiaus (1609–1677) metu[43]). Pradžioj XIX-jo šimtm. Narbūtas jos ieškojos[44]), bet tiktai 60-aisiais metais jos likučiai tesirado[45]), o regis neanksčiau kai 900-aisiais metais pastebėta jųjų sąryšys su Gurdos daina[46]). Čia duodu tris žinomas šiuo tarpu, Kauno apylinkėje užrašytas dainos atmainas.

I.

Kuninge Sudaičiu,
Sudaičiu raičiu!
Išpylė tava pilelę,
iškirta tava karelius!

Ko tav Kuninge
daugiaus pagailėjo,
ar pilelės ar karelių?

Ne taip mań gaila pilelės,
kaip mań gaila karelių:
aš pilelę supilsiu
dvejais, trejais meteliais,
o karelius neužauginsiu
ir dešimtais meteliais.

(Mikuckis. 1876 m.)

II.

Ko tujei, kuningėli, sudaičio.
Sudaičio, sudaičiutėle!
Ilgai pamiegėly?
Miegą bemiegantiem
iškirto karelius,
išpylė pilelę.

Katro tau, kuningėli,
daugiau pagailėje?

Ne taip gaila man pilelės,
kaip man gaila karelių.
Aš pilelę supilsiu
dvejais, trejais meteliais,
o karelių nebužauginsiu
nei dešimtis metelių.

(J. Juška. 1876 m. Nr. 4).

III.

a.

Ko tau, tėvutėli, sudaičio!
Sudaičio, sudaičiutėle!
Ilgai pamiegėly!
Miegą bemiegantiem
užvažiavo svetelei,
išvežė sūnelį.

Katro tau, tėvutėli,
daugiau pagailėje?

Ne taip gaila man žirgelio,
kaip man gaila sūnelio.
Aš žirgelį nupirksiu
ir pirmaisiais metcliais,
o sūnelį nebužauginsiu
nei dešimtis metelių.

b.

Ko tujei, motinėlė,
ilgai pamiegėle?
Miegą bemiegantei
užvažiavo svetelių,
išvežė dukrelę,
ir dukrelės kraitelį.

Katro tau, motinėlė,
daugiau pagailėje?

Ne taip gaila kraitelio,
kaip man gaila dukrelės.
Aš kraitelį sukrausiu
dvejais, trejais meteliais,
o dukrelės nebužauginsiu
nei dešimtis metelių.

(J. Juška. 1867 m. Nr. 5).

Taigi I ir II atmaina, veik supuolusi tarp savęs, yra pasilaikusi Strikauskio minėtąjį dvieilį. Jųjų turinys visai sutinka su istorijos faktu ir bus, veikiausia, užsilikęs nuo pat 1362-ųjų metų III-gi tėra tos pačios dainos atžala, galbūt nevėlesnė už aniedvi Nėvienoje tačiau atmainoje nebeužeiname Gurdos vardo, kur atstoja dabar „Sudaičių kuningas". Kai kas mano, esąs tat vėlesnis, Giedraitį pakeitęs vardas [47]).

Tad matome, jog iš penkių neva Strikauskio minėtųjų dainų jis iš tikrųjų *trįs* tėra paminėjęs. Jųjų vienos, Pajautos raudos, nė jis nebuvo girdėjęs; Daumanto dainos pradžia (?) jo pakartota, bet dabartinėse dainose nebeužeinama; liekana (?) teužsiliko Gendvilaičio raudodainės. Jos visos kalba apie Giedraičių pirmtakūnus; net ir Pajauta, pasak metraštininkų ir Strikauskio, jų botė buvusi (Pajauta—Kukavaitis—Utenis- Šventaragis — Germantas — Giliginas — Romantas — Giedrus — Gendvila — Gudras — Daumantas)! Jos greičiausia pačių Giedraičių (vysk. Merkelio?) iš jų žmonių duota Strikauskiui ir turėjo tikslą aukščiau iškelti Giedraičių vardą. Daugiau istorijos dainų Strikauskis nepasižymėjo, ne del to turbūt, kad jų nedainavę ar jis bent negirdėjęs dainuojant, bet delei tos priežasties, manau, jog kitoms Lietuvos diduomenės šeimynoms savo vardas kelti (žeminti?) skelbiant apie save „pieśni proste" nerūpėję. Bene bus tat dar vienas tautinio vysk. Merkelio veido brūkšnys!

Neseniai yra susekta žinia, jog 1547 m., vadinasi, tais pačiais metais, kuriais išspauzdinta pirmoji mūsų žinomoji (Maž-

vydžio) knyga, Trakų vaivados kunigaikščio Jonužio Alšėniškio (Olszański) kanklininkas didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Sigisdui Augustui dainavęs lietuvių dainas [48]). Jųjų tarpe bene bus kuri Strikauskio paminėtųjų? Ar šiaip ar taip, šioji lenkų istorininko „tarp kitko" mestoji žinelė yra mums gana svarbi ryškiau vaizduodama anų laikų Lietuvos šviesuomenės kultūros stovį ir burbuliuojančius joje tautinius linksnius.

Apie kai kuriuos kitus Gėdimino ir Jogėlos giminės narius turime žinių, kurios tikrina Lietuvos kunigaikščius giesmes ir dainas pamėgus. Taigi Gėdimino duktė ir Lenkų karaliaus Didžiojo Kazimiero žmona, *Aldona* (pasimirė 1339), šiaipjau savo amžiaus giriama, buvo ir smerkiama del to, jog „pas barbarus tėvus" dainas ir pasaulines pramanėles pamėgusi (choreis, solatiis et mundanis laetitiis dedita), priėmusi katalikybę jų ne tik neišsižadėjusi, bet, vyrui pritariant, muzikai ir dainoms daug laiko skyrusi [49]). Šimtas metų vėliau (1434) *Jogėla* miršta paršalęs, nes savo giminės senovės įpročiu (ex prisco gentilitatis more), taip ir consuetudine sua, semper in vita servata švelniems garsame palinkęs (dulci sono), per kiaurą naktį miške lakštingalos giesmių klausęsis pavasarį [50]). Trims šimtams metų praėjus, iškils pas mus dar kitas lakštingalos giesmių gerbėjas, didysis Duonelaitis!

II. XVI-jo ir XVII-jo šimtm. žinios apie raudas.

Ulele, ulele, ko numirei, ulele
(XVI a. rauda).

4. **Ulele-ulele.** Ne vien didžiavyrius raudodainės likosi metraštininkų pažymėtos, bet ir šiaipjau žmonių raudelės. XVI-jo, XVII-jo šimtm. vienas kitas jųjų, pasakodamas apie senovės lietuvių tikybą ir žymėdamasis jos liekanas, nekartą atpasakoja iš žmonių girdėtos raudos turinį, dažniausia išvertęs ją lotynų, vokiečių ar lenkų kalbon. Katalikų, paskiau protestantų kunigas **Jonas Malecki's (Maeletius),** kuris gyveno dabar vien mozūrų (ir vokiečių), tuomet bene taip pat ir prūsų (lietuvių) Elko (Łyk) miestely, pasakodamas De sacrificiis et idolatria veterum Borussorum, Livonum aliarumque vicinarum gentium (1551) ir painiodamas lietuvių ir gudų (lingua Rutenica), o pasak Rėzos—mozūrų kalbas ir papročius, pakartoja šiuos raudos žodžius:

Halele lele, y proč ty umarl?
y za ty nie miel što jesty, albo pity,
y proč ty umarl?
Halele lele, y za ty nie miel krasi mlodzice,
y proč ty umarl? [51])

Kiek vėliau už jį prūsų metraštininkas **Lukošius Dovydas (Lucas Dawid,** 1503—1583), išvertęs šią raudą vokiečių kalbon, plačiai nupasakoja jos turinį [52]). Tų dviejų rašytojų suteiktoji rauda nesykį kitų pakartojama [53]); kai kas „liuosai" ją atpasakoja arba verčia, prikergdamas jai vieną kitą naują brūkšnelį. Daukantas šiaip ją lietuvių kalbon grąžinasi:

> Ulele! Ulele! (Teisiaus reges bus Vėlele ne ulele, duše nelaidota vėle vadinos). Ar neturėjei gražę žmoną, dailį žirgą, rimtą ginklą, darbę šeimyną, didius turtus, lakius sakalus, greitus piedsakius? Ko numirei?
>
> Ulele! Ulele, ko nepartekęs buvai, ko stokoje, ko numirei?
>
> Ulele! Ulele! ko numirei, kas tau kaitieje? [54])

Panašią raudą bene pasigavęs iš latvių ar įgaunių, kurių tarpe Revely gyvenęs, suteikė 1573 m. **Sigisdas Švabė (Schwabe),** vokiečių kalbon ją išvertęs ir pakišęs ją lietuviams [55]). Taip pat ne lietuvių kalba, kad ir lietuvių raudas, davė išvertę protestantų kunigai Būdviečių **Teodoras Lepner'is** (rašė 1690 m. Ragainės apyl. [56]) ir Nebūčių **Motiejus Praetorius** (1635—1707, Gumbinės apyl. [57]). Tų visų raudų turinys maždaug vienodas, juo labiau, jog nekartą sunku nusistatyti, kas pakartojama iš kitų, o kas savo girdėta. Tiktai M. Strikauskis (1582 m.) papildo jį šitokiu, bent jau pas latvius (w jednym kącie Liflandskiej ziemi za Moizą Solkową) girdėtu posmu, lenku kalbon jį versdamas:

> Idź niebože z tego nędznego świata rozmaitych ucisków na wieczne wesele, gdzie cię ani hardy Niemiec, ani drapieżny Lejsysz, to jest Polak albo Litwin, ani Moskwicin, krzywdzić nie będzie mógł [58]).
>
> (Kronika I. 150).

> Eik, vargše, iš šio vargų ir priespaudos pasaulio amžinan linksmuman, kur nė išdidus vokietys, nė plėšrusis leišys, nė maskvietis (maskolius) nestengs tavęs nuskriausti.
>
> (Mano vertimas).

Lietuviškąjį raudos tekstą pirmas bus padavęs Duisburgo prof. **Jonas Arnoldas Brand'as** (-1691). Dalyvaudamas Brandenburgijos pasiuntinybėj pas Rusų carą 1673—1674 m., jis važiavo per „Prūsus" (Mažąją Lietuvą), Žemaičius ir Latviją. Pagrįžęs, surašė ką matęs ar girdėjęs Reysen durch die Mark Brandenburg, Preussen, Churland, Lifland, Pleszcovien, Grosz-Naugardten, Tweerien und Moscowien (1702) [59]). Pasakodamas ir apie lietuvių šermens papročius, jis pakartoja raudą lietuviškai:

Ak brolau, ak tietelau (=tėveli),
ar ne turrėjus dõnos kwezelu (=kviečių?)?
Kodelei numirei? kodelei mane palikai?
Ak ak, kur tu nuėjei,
asz pas tawe busu, tu preg manes ne [60]).

Toliau jis duoda jau nebe šermens, bet mergaitės apleistojo bernelio raudą dainą (Klagelied an die ungetreue Braut), tikriau sakant, jos nuotrupą:

Ar asz taw ne mielas buwau?
su tawimi ruggelus pjowjau,
su tawimi szeneli grebjau,
su tawimi awiželes riszau [61]).

Randame pas jį dar „uliaunos" dainos pradžią (der Littauer gewöhnliches Trinklied):

Norimes (=norim mes), y heiza viva y,
Linksmi būt, y heiza viva y [62]).

Del pakartojamų „rusiškų-lotyniškų" „y heiza viva y" žodžių, o pasak Rėzos—„heu viva viva", jis, greičiausia Brando knygelės neskaitęs, dviejų pastarųjų nuotrupų nepriskaito liaudinei lietuvių dainijai, apie pirmąją gi raudą (Ak brolau) jis nė nežino. Tačiau bernelio rauda Brando, beabėjo, bus iš dainų pagauta. „Uliaunoji" gi nuotrupa, tiesa, ne panėši į žmonių dainą. Jos „heiza" tai vokiečių žodis (=drąsiau!), „viva"-lotynų (=gyvuok, būk sveikas!). Ji delto nebus vokiečio profesoriaus prikišta lietuviams, bet iš pačių lietuvių, kad ir gal ne iš prastuolių, girdėta. Juk panašią dainą eiles, taip pat ne lietuviškai, greičiau vokiškai lialiuodami (hey sa sa sa fallala) 1704 m. vaidindami dainavę Klaipėdos miesto mokiniai:

Hey sa sa sa fallala!
mums iszausza linksma dena,
kurr linksmauti ir paszaukti,
kurr mandrauti ir krykszt auti
mumus reik, hey sa sa fallala!

Hey sa sa sa fallala!
ant swaikattas musu pono
irgi zemmes wienwaldono
szokinekem irgi plenszkam(!)
Hey sa sa sa fallala!

Hey sa sa sa fallala!
dews iszlaike zemmes pona
ir su jo mums dawe dona(,)
del to szirdis testow linksma.
Hey sa sa sa fallala!

Hey sa sa sa fallala!
Dewe dok jam ilga amža(,)
dok pakaju, waldzu gerra(,)
tad, miels Dewe, Taw bus garba,
tad ir wissad bus gedota.
Hey sa sa sa fallala! [63])

5. **Šventoji ugnelė.** Be šermens raudų, kurios stebino ir traukėsi savęspi krikščionių šviesuomenės dėmesį, XVI-jo ir XVII-jo šimtm. Prūsų ir Lenkų bei Lietuvos rašytojai žymėjosi taip pat vestuvines raudas. Prūsų ir lietuvių papročiai vedant ištekant, skirdamiesi nuo bažnyčios apeigų, priminė jiems „stabmeldžių" senovę, kuomet „grobdavę" (rapierunt) sau žmonas; žinoma, tuometiniai krikščionių šviesuoliai nesivaizdavo sau, jog ir ne lietuvių krikščionių visuomenė tokį pat „nekrikščionišką" vedimo būdą kadaise turėjusi.

Elko kun. **Jeronimas (Jono sūnus) Malecki's** [64]), Lukošius Dovydas [65]), **Krikštupas Hartknoch'as** (1644 — 1687) [66]), kits kitą pasikartodami ir pasipildydami, duoda *prūsų nuotakos* raudą atsisveikinimą su „šventąja ugnele". Jie pasilieka jos pradžią prūsų kalboje — *oho moy myle swente panike*, tąsą gi verčia lotynų ir vokiečių kalbon. Lietuvių kalbon išvertus, jiję šiaip nusakoma [67]):

Ai ai, mano miela ugnele! [68])
Kas tau degti malkų prinešios,
kad tėvelis - močiutė galėtų
savo sušalusius sąnarius susišildyt?
Kas tave dabar prižiūrės?

Jie duoda taip pat, išvertę, nuotakos raudą į tėvus, galvijus ir t. t.:

Ai ai, kas tėveliui-močiutei klos patalėlį,
kas apmazgos jų kojeles?
kas prižiūrės jiems galvijėlius?
o miela mano katyte, mielasis šunyti!
Miela mano vištyte, miela žąsyte!
Ir miela kiaulyte, mielasis žirgyti,
kas jus dabar beprižiūrės, kas gi pašers? [69])

Vieni kiti XVI ir XVII šimtm. rašytojų vestuvininkams pakištieji žodžiai ir sakiniai irgi, galbūt, iš raudos ar dainos bus paimti. Pavyzdžiui, raudojančios nuotakos pamergės kreipęsi jon, ramindamos šiais žodžiais: „Ai ai, mano (mūsų) miela sesute (Schwesterlein), seserėle (Mümlein), našlaitėle, nesirūpinki taip skaudžiai! žiūrėk, kad tavo išblyškęs veidelis dėl didelio rūpesnėlio ne nukentėtų ir ne suplaišėtų (nicht möchte zur bersten), —

5401 1959 Abonementas

būtum tuomet savo mielajam jaunikiui — būsimajam vyrui netinkama (untüchtig)“ [70]). Nuotaką vedę, užrišę akis, prie visų durų, sakydami (dainuodami?): „troncke, troncke“ [71]). Bene to tarinio ar dainos duoda Narbūtas „przekład starodawny polski“: „Postępuj, postępuj śmiało, bądź w domu czułą i dbałą, — strzeż klucza jak oka w ciele, bo u złodzieja rąk wiele“ [72]). Nuotakos plaukus rišdamos „apgloyte“, moterys šaukiusios (acclamantes—tat dainavusios?): „duktė tai dalis tavo kūno (caro de carne tua), tad šį užrišalą (sertum) tolei nešiosi, kolei sūnų pagimdysi; jį pagimdžius, nebebūsi mergaitė (virginitas tua finem habebit)“ [73]).

Šiuos ir kitus tarinius prūsams priskirdami, jųjų užrašytojai nekartą, turbūt, pasigaudavo jų ir iš lietuvių. Bent, sakysime, dvi „prūsų“ raudi (į ugnelę ir į tėvus) nekiek tesiskiria nuo lietuvių raudos („Ai ai močiutėle! kas tau ugnelę sušluos? kas tau patalėlę paklos?“—toliau vokiškai), kurią duoda Praetorius, abi vienon sujungęs [74]).

III. XVI-jo, XVII-jo šimtm. šviesuomenė apie dainas ir dainavimą.

Lietuvių dainos labiau primena vilkus staugiant, negu skambią sutartinę.
(Vagneris).

6. **Lado-lado.** XVI-jo, XVII-jo šimtm. Lietuvos metraštininkams ir tyrėjams liaudies kūryba tiek terūpėjusi, kiek joje bebuvo pastebiama „stabmeldiškosios“ praeities liekanų ir atsiminimų. Tad minėdami senovės tikybines apeigas, jie iškėlė bent kiek šermenų, taip pat ir vestuvių apeigas, kuriose krikščionys radosi sau dar daug, kas skyrėsi nuo jųjų priprastųjų tikybos papročių. Šiose gi apeigose raudos kreipė savęspi pašaliečių dėmesį ypačiai vėlių ir ugnies garbinimu, lyg tikybiniu jo priverstinumu. Istorijos raudodainės išėjo eikštėn iš dalies del savo sąryšio su senovės lietuvių tikyba (apie Pajautą), bet labiausia padėdamos Strikauskiui savo geradarių vardą iškelti. Grunoviaus, Lasickio, Lukošiaus Dovydo, Strikauskio, Hartknocho, Praetoriaus ir kitų šen ten pakartojami, į vieną kitą dievaitį atkreipti formulos žodžiai, pavyz. „Žemynėle-Žiedkelėle, žydėk rugiais, kviečiais“, „Miels dieve Gabjaugia, mes tau gražiai atlikom“ ir kt., galbūt, bus maldų giesmių skeveldros.

Pačios *dainos* kuomažiaus dėmesio tesitraukė. Tiesa, kitas buvo pastebėjęs lietuvius dažnai dainuojant, trimytuosna pučiant, kanklius bevartojant, bet kas dainuota, beveik neminėta.

Pirm kelesdešimt metų prof Vl. Nehring'as rado Dresdene šilkinį keliaraištį ar žiursto kaspiną šitokiu išaustuoju įrašu:

„*Ano 1512. Pas mamuzes augau Varga ne zinojau Po darziti waikszczodama wainikiti pinau Ejau isz darzicze darza warta werau puole mana wainikitis nu mana galwuzes mana*“ [75]). Tačiau išaudimo metai greičiausia nebus teisingai nurodyti [76]). Nė pavartojimas lotynų raidžių, kuriomis įrašas išausta, nė pats jau dainos inaudimas nepritinka XVI-jo šimtm. Lietuvos žmonių kultūrai, yra priešinga visam tam, ką esame apie ją patyrę. Pati daina gana prasiplatinusi visoje Lietuvoje [77]) ir gimusi galbūt anksčiau net, negu XVI šimtm., bet jos išaudimo metai bene reiktų trimis šimtmečiais pavėlinti: viet. „1512“ bene bus „1812“. Ar šiaip ar taip, tuo tarpu šin įrašan kaipo abejotinan tegalima žiūrėti.

Ir vėl susiduriam su Strikauskiu! Jis tvirtina, jog 1361 m. Algirdą, 1384 m. Jogėlą patikdami, vilniečiai (według zwyczaju pogańskiego) rankomis ploję ir „*lado, lado*“ dainavę [78]). Taip pat „lado, lado“ šūkavę (śpiewając) ir ploję Lietuvos diduomenė, bajorai ir žmonės, (1264 m.?) Kernavoje pasitikdami didįjį kunigaikštį Vaišelką [79]). Nuo šių pasitikimų ligi Strikauskiui rašant praėjo 200, net 300 metų. XVI-jo šimtm. metraščiuose, iškur jis galėjo šią žinią pasemti, vieną kartą terandame 1384 m. pasitikimą papasakotą: „I Wilnewcy podług obyczaiu staroho pohańskoho, podkaiut kniazia welikoho Jagoyła z żonami y z detmi pered mestom *pesni poiuczy*, y w dołoni biiuczy, chwału daiuczy welikomu kniaziu“ [80]).

Taigi pasitikimo būdą Strikauskis bus pasiėmęs iš metraščių. Tiesa, metraštis tepasakoja, kaip pasitikę Jogėlą; galbūt Strikauskis turėjo ir tokių metraščių, kuriuose taspats buvo pasakojama apie Algirdą ir Vaišelką. Galimas beigi daiktas, jog jis terado vien apie Jogėlos pasitikimą, jį apibendrino ir pats pritaikė prie kitų pasitikimų; panašų atskiro atsitikimo apibendrinimą ir apibendrinus pritaikinimą prie kitų tos pačios rūšies atsitikimų jau esame pas jį skaitę (Kerniaus antkapis). Jo šaltinis-metraštininkas turbūt bus pasisėmęs pasitikimo būdą iš XV-jo ir XVI-jo šimtm. pasitikimų didžiųjų kunigaikščių ir tik pritaikęs prie senovės, o gal ir tam tikrą pasakojimą bus girdėjęs. Metraščio pasakojime neužeiname delto keletą kartų Strikauskio minėta „lado, lado“. Šį gudų ir lietuvių šukavimą džiaugsmui apreikšti jis galėjo pasiimti iš Kupolės apvaikščiojimo, kuris jo metu Lietuvoje ir Gudijoje (w Litwie i w Rusi) tebeužsilikęs: nuo 25 gegužės lig 25 birželio (vyrai) rinkęsi karčiamose, o moterys ir mergaitės būriais vaikščiojusios lankomis ir gatvėmis, susiėmusios už rankų šokusios, liūdnai dainavusios ir pritardavusios: „*Łado, łado, łado, Didis musu Dewie*“ [81]). Tad gi būtų tai viena daugelio poetingojo Strikauskio „licentia historica!“

O gal tat buvęs jo metu paprastas džiaugsmingas lietuvių šūkavimas? Praetorius, pavyzdžiui, pasakoja, jog *1656—1657 m.* Lenkų ir Lietuvos valstybei kariaujant su Branderburgija ir žemaičių kariuomenei stovint Klaipėdos apylinkėje, klaipėdiškiai praminę juos lelakais (leliokais?), nes šie, eilėmis žengdami, vis *lelō, lelō* šaukę [82]).

7. **Malu, malu viena.** Pasakodamas apie lietuvių ūkio-gyvenimo pažangą, Strikauskis priduria: Lietuvos ūkininkas jau *malu, malu* (mielu, mielu) dainuojąs, girnomis rugius maldamas (rugosz krusząc) [83]). Italas **Aleksandra Guagnini's** (1538 — 1614), kurį Strikauskis kaltino pasivogus ir išleidus po savo vardu jo Sarmatiae Europeae descriptio (1578), šiame rašte tą patį anksčiau ir plačiau už jį nusako: rankomis girnas sukdami, lietuviai esą papratę tėvų (tautos) būdu sodietiškai, bet gan sutartinai niūniuoti, sakydami: *malu* (melior), tą žodį pakartodami panašiai į dainą; tas dar ypatinga esą pas lietuvius-vyrus ir moteris, jog apie visa, ką daro, dainuoją savo sodietiškas dainas [84]). Bene ypatingiausia bus, pridursime, jog jų dviejų vienu „malu" žodžiu tepaminėtoji *daina prie girnų* ligi mūsų dienų tebėra užsilikusi. Jau Kražiauskis yra šią Guagninio žinią sujungęs [85]) su Rėzos užrašytąja Valtarkiemy (Gumbinės apyl.) *„Mergatės prie girnų"* daina (kablelėmis uždarau Neselmano atmainas [86]):

(Ei) *užkit, užkit*
mano girnatės!
Dingos, ne viena malu.
Aš viena maliau,
viena dainavau,
viena girnužes traukiau.
Ko užsipuolei,
jaunas bernyti,
mane vargų mergužę?
Juk tu žinojei,
širdies (šelmis) bernyti,
mane dvare ne sėdint.
Iki kelužių
į purvynatį!
Vargios mano dienužės!
Ik pažastačių
į vandenatį!
Vargios mano dienužės!

(Nes. vieton „iki kelužių" iš kito rankraščio):
Mano kojelės,
mano žangiosios
kasdien po purvynėlį.
Mano rankelės,
mano spėrosios,
kasdien sunkius darbelius.
Mano plaukeliai,
mano gelsvieji,
kasdien po šiaurvėjelį.

Šioji Rėzos užrašytoji daina didžiai yra susigiminiavusi su kita jo daina („Marti sirata"), užraš. Bilviečiuose (Stalupėnų

apyl.): „ko užsipuolei, jaunas berneli, ant manęs siratėlės? o aš neturiu nei tėvo, nei močiutės, nei jokios giminėlės...“ [87]) Tačiau marčios siratos daina, kad ir galbūt prie girnų gimusi ir pat pradžioje nesiskyrusi nuo „Mergatės prie girnų“, yra jau pasiliuosavusi nuo malimo — girnų ūžimo; taip pat vienos ir kitos dainos atmainos [88]).

Tačiau ypačiai šiauriaryčiuose tebėra Lietuvoje užsilikusi daina, kuri dar labiau negu anoji Rėzos pirm 90—100 metų užrašytoji pasilaiko savyje Strikauskio ir Guagninio minėtosios dainos. Kalbu apie A. R. Niemi'o užrašytas Panevėžio, Ežerėnų ir Ūkmergės apskričiuose atmainas [89]):

I.

Malu, malu viena,
pasižiūriu—diena,
girneles traukiu,
savo mielo laukiu.
(Kupiškis).

II.

Malu, malu viena,
pasižiūriu—diena.
Ar man malti,
ar mielo laukti?
Rugius bemaldama,
vyrą numarino;
miltus sijodama,
antrą—privyliojo.
(Papilys).

III.

Malu, malu viena,
pasižiūriu—diena.
Suku, suku tunkiai,
pasižiūriu—smulkiai.
Atvažiuoja viešnelė —
širma kumelėle,
striuka uodegėle:
ne viešnelė, ne viešnelė—
motinelė, motinelė.
(Kupreliškis).

IV.

Malu, malu viena,
pasižiūriu—diena.
Nei kada man malt,
nei kada pasilsėt.
(Biržiai).

V.

Malu, malu viena,
pasižiūriu—diena.
Suku, suku tunkiai,
pasižiūriu—smulkiai.
Sijoju miltus,
atjoja žentas —
širma kumelėle,
trumpa uodegėle.
Utiti šalta,
pyragams ne malta,
turgun ne važiuota,
merga ne bučiuota.
Turgun nuvažiuosiu,
du skatiku duosiu,
mergą pabučiuosiu.
(Papilys).

Be šios dainos atmainų [90]), yra dar dainų prie girnų, pavyz. „Viena malsiu, girneles trauksiu“, kurios atmainos nieko bendra su malimu nebeturi.

1. *Viena malsiu,*
girneles trauksiu, rilio,
viena savei
aš te riliuosiu, rilio.

2. Bene ateitų
mano tėvelis, rilio,
bene išvaduotų
mano rankeles, rilio.

3. O tik n'atėjo
mano tėvelis, rilio,
ne išvadavo
mano rankelių, rilio.

4. Viena malsiu,
girneles trauksiu, rilio,
viena savei
aš te riliuosiu, rilio.

5. Bene ateitų
mano matušė, rilio,
bene išvaduotų
mano rankeles, rilio.

6. O tik n'atėjo
mano matušė, rilio,
ne išvadavo
mano rankelių, rilio.

7. Viena malsiu,
girneles trauksiu, rilio,
viena savei
aš te riliuosiu, rilio.

8. Bene ateitų
mano brolelis, rilio,
bene išvaduotų
mano rankeles, rilio.

9. O tik n'atėjo
mano brolelis, rilio,
ne išvadavo
mano rankelių, rilio.

10. Viena malsiu,
girneles trauksiu, rilio,
viena savei
aš te riliuosiu, rilio.

11. Bene ateitų
mano seselė, rilio,
bene išvaduotų
mano rankeles, rilio.

12. O tik n'atėjo
mano seselė, rilio,
ne išvadavo
mano rankelių, rilio.

13. Viena malsiu,
girneles trauksiu, rilio,
viena savei
aš te riliuosiu, rilio.

14. Bene ateitų
mano bernelis, rilio,
bene išvaduotų
mano rankeles, rilio.

15. O ir atėjo
mano bernelis, rilio,
tai išvadavo
mano rankeles, rilio [91]).

Kai kuriose dainose girnos pasikeitė „melnyčia“ [92]). Beabejo, bus dar nemaža dainų, kurios XVI-ajame šimtm. ir vėliau tebebuvo prie girnų dainuojamos ir aiškiai sumegztos su malimu, o kurios ilgainiui, girnoms malūnu bevirstant ir malimui pereinant į vyrų rankas, vis mažiau prisilaikė girnų darbo įspaudos ir atsiminimų, savytėjo; mūsų laiku vargu beg suradus jų ryšį kilimą iš ano darbo!

8. **Vilkai staugia.** Apie lietuvių dainavimą girnomis malant pasakojasi ir Lepner'is. Lietuviai „visi balsus moka sustatyti (sind alle Komponisten), savo dainoms patys gaidą pritaiko (die Weise geben), nors kai kurių yra išmokę nuo vokiečių. Jų *balsas* (ihre Kehle) dažniausia *taip yra skambus* (aiškus-helle), *kaip to žvėrio, kuris avis pjauna(!).* Nuo gamtos palinkę dainuoti, jie yra puikūs

gamtiniai dainininkai (musici naturales); tą savo palinkimą prie dainų jie parsineša su savim pasaulin. To delei jųjų česnyse moterys ir mergaitės tokį ošimą (ein Geheule und Gesumme) pakela, jog *reikia ausys užsikišti.* Vyrai neperdaug tuo užsiima, tiktai moterys ir mergaitės nuo pat ryto, nuo antrųjų gaidžių, iki kolei išaušta dainuoja (musizieven), girnas sukdamos, kurių ūžimas yra joms lyg pamatas ir bosas (Basz). Jų dainavimo arba, tikriau, *staugimo* turinys tai meilės dainos, bet jos dainuoja taip pat ir apie visa, kas joms pasitaiko prieš akis" [93]).

Toliau Lepneris pasikartoja priekuliškio **Viliaus Martiniaus** (-1704) eiles, kurias Danielius Klein'as įsidėjo 1666 m. į Naujas giesmių knygas. Jose šitaip giriama lietuvių dainavimas [94]):

A lituo [95]) nomen ducis gens Lithuana agresti,
Natura gaudes carmina, ut et lituo.
Nam pacus indomitum modulans ad pascua mittis,
Et repetis *Jehu* [96]) laetus aratra tenens.
Toades, exequias, nec non convivia cantas,
Decantas ululans quidquid in orbe vides,

(vert.)

Nuo trimyto imiesi vardą, sodiečių lietuvių tauta,
iš gamtos pamėgusi dainas ir garsų sutartinę.
Dūduodama (dainuodama?) ganais nesuvaldomą bandą
ir ardama „jehu" linksmai pasikartoji.
Vestuvėse, šermenyse ir kitokiose česnyse dainuoji,
laluodama visa nudainuoji, ką aplink matai.

Šį „jehu" šauksmą Martini'us, beabejo, bus pasiėmęs iš **Severino Goebel'io,** kuris XVI šimtm. tarp Karaliaučiaus šviesuolių kilus nuomonei apie prūsų ir lietuvių kilimą iš žydų [97]), jai paremti 1567 m. tikrino prūsus (sudavus) „savo senoje raudoje" (Klaglied) *„jeru, jeru"* pakartojant ir liūdnai giedant (kläglichen singen), vadinas *Jeruzolimą* beprisimenant! [98]) Kiti šio prūsų „Jeruzolimos" atsiminimo ir lietuvių gretimuolę yra nurodę: „barbarai" latviai keliaudami (auf Wegen und Stegen) liūdnai giedodavę „jeru, jeru, masco lo", taigi Jeruzolimą ir Damaską prisimindavę [99]). XVII-jo ir XVIII-jo šimtm. lietuvių istorijos ir kalbos žinovai atmetė čią nuomonę [100]), „jeruzoliminius" pavyzdžius aiškindamiesi paprasta prūsų ar lietuvių kalba. „Jeru" žodį pripažino prūsišku esant: „jerriu"-geriu; anot Preatoriaus, prūsai prie darbo dažniau apie gėrimą galvoję, negu apie Jeruzolimą. Pylypas Rugys (Ruhig) 1745 m. aiškinosi aną latvių „jeru, jeru, masco lo" lietuv.: „giriu, giriu maskolių" iš („meilės prie Rusų valdžios", priduria). Bene teisingiau Baužas: „geriu, geriu, šalin maskoliai" arba lietuvių ulianos dainos (Sauflied)

žodžiais: „*geriau, geriau, pasilinksminojau*“. Kiek vėliau (1755) leitenantas Karolius Jonas Kaspari's duoda Lyvžemy savo girdėtą įgaunių linksmų piemenų dainą: „jerru, jerru, juks ma tulla, erra tulla ellaken“ (Jurgi, Jurgi, ar turiu aš pas tave ateiti? ne, mano brangioji, šiandien neateisiu) kurią Herder'is yra vokiečių kalbon išvertęs [101]).

Ar šiaip ar taip, aišku, jog apie „Jeruzolimą“ kalbos nebėra. Praetoriaus išvedimas „jeru“ nuo „geriu“ greičiausia bus teisingas [102]). Tad bus anksčiau už Strikauskio ir Guagninio dainą prie girnų pastebėtoji uliaunoji daina. Viena tųjų, kurios prasideda „(ei, oi, vis) geriu, geriu“ (latv. dseru, dseru): Rugio nurodytoji „gėriau, gėriau, pasilinksmin(oj)au“ (=gėriau, gėriau, pasigėriau—arba: pasvirėjau?), gal „ei(oi) gėriau, gėriau, gerdamas dumojau„ (=oi jojau, jojau, jodamas dumojau) ar kuri kita, o gal paprasčiausioji „(vis) geriu, (vis) geriu, (vis) neprisigeriu“ (=—negyvenu):

Vis geriu, vis geriu,
vis neprisigeriu (arba negyvenu).
Dar sykį gersiu,
rasi prigersiu (=gyvęsiu).
Vis vedu, vis vedu,
vis neparvedu.
Dar sykį vesiu,
rasi parvesiu.

Parvedžiau mergytę,
sav nepakajų.
Vaikeliai verkia,
duonelės knerkia.
Viens verkia duonelės,
o antras mėselės (=pienelio),
o šis tretysis
jaunos mergelės (saldaus miegelio [103]).

Pasak Daukanto, Lepner'is minėjęs esąs lietuvių patarlę: *ilgas tęvas merginiukas, trumpas drū(k)tas—darbininkas* [104]). Šios mūsų laiku tebežinomos patarlės [105]) kaž kodel neberandame Schleicher'io priežodžių rinkiny [106]), kurin jis ir Lepnerio užrašytus yra įtraukęs. Manoma Lepnerį ją iš dainos pasiėmus, kuri tebedainuojama [107]). Ir ištikro, anoji patarlė, o dar labiau tos pat rūšies Valančiaus užrašytoji („Aukšta tęva už stalelio, žema drūkta už grieblelio“ [108]), prisimena dainoje: „*Augin tėvas (motė) tris dukteris*“, kurių viena esanti aukšta tęva (aukšta laiba, aukšta kleina), antra — trumpa drū(k)ta, trečia—juodakėlė; pirmoji ištekanti už bajoro (karaliūno), antroji—už mužiko (kunigėlio), o trečioji—už čigono (bernužėlio [109]).

Neprošalį bus čia pakartojus „Įsruties prūso“ (Vagnerio) 1621 m. įspūdžius iš lietuvių dainos. Pasak jo, lietuviai laviną (exercent) savo balsus keistomis (miris) dainomis, kurios labiau *primenančios vilkus staugiant*, negu skambią sutartinę (concentum musicum [110]). Kiek toliau del vestuvinių apeigų jis pastebi, jog jauniesiems sugulus, mergaitės tik tik auštant žadinančios juos visokiomis dainelėmis, iki kolei prikelsią [111]). Be-

rods ir Strikauskis prilygina lietuvių dainavimą vilkų staugimui [112]).

Visa kita, kas XVI-jo ir XVII-jo šimtm. raštijoje randama dainų istorijos medžiagos, tai žinios kitos apie lietuvių vartojamus muzikos įrankius. Lietuvos metraštininkai (XVI-jo šimtm. [113]), sekdamas jais Strikauskis [114]) tikrina lietuvius senovėje ilgosna triūbosna („truby dubasnyja" — „albo žmodzkie", priduria Str.) pūtus. Tą žinią, jiems reikalingą Lietuvos vardui išaiškinti („Litwa" paėjusi nuo litus—krantas ir tuba—triūba!), bus jie turbūt atsikėlę iš savo laikų į praeitį. Bent Strikauskis sakosi pats girdėjęs laidojant triūbosna pūtusius [115]). Guagnini's taip pat sako: lietuviai turį ilgas medines triūbas, kurios keistus duodančios balsus; kartais vienas į dvi dūdi pūsdamas, jųjų, balsus gan sutaikinąs [116]). Jųdviejų vienaamžis, Labguvos (protest.) klebonas **Jonas Bretkūnas** (1535–1602) 1580 m. mini jo metu Lietuvoje tebevartojant „harfą liūdną", „kabzą", „juraną", „vargonus", „bubną", „skripką", „surmą", „trubą", „kankles" „vamzdį", „tutukles", „dudą raginę" ir „murenką" [117]). Lepneris kitokiomis eilėmis apibūdino lietuvių muziką:

Der Littau ist geneigt zum Heulen, Spielen, Singen,
Die Kaukel, Trub, Geig, Pfeif musz bei ihm ofte klingen.
[Lietuvis yra palinkęs kaukti, žaisti, dainuoti;
kaukelė (?), triūba, smuikas, vamzdis dažnai pas juos girdėti].

Ir toliau: „Jie turi ypatingą trimitų (Trompeten oder Posaunen) rūšį, jųjų vadinamą triūbą („truba"). Ji yra iš medžio išdrožta apyplačiu ir apskritu galu, tošimi tankiai apsupta; ilgumo daugiau kai sieksnis. Du vyru (zwei Kerdels) pučia josna vienan balsan, kas šauniai (ziemlich) skamba. Jie turi taip pat „Kanklos", vokiečių pavadintus „kiauliagalve" (Schweinskopf), aptrauktus devyniomis arba dvylika stygų, bubną, visokius vamzdžius (Quer und ankere Pfeifen), smuiką (eine Fiddel) ir birbynes (Brummeisen)" [118]). Pasakodamas apie lietuvių šokius—vyrų „kepurninką" (Huttanz) arba heiduką ir moterų „žalią rūtelę" (arba rūtų—rūtų vainiko šokį—Rautentanz, Rautenkranztanz), Praetorius ir apie muziką užsimena: tuomet girdit, dainuoją „žalią rūtelę" ir kitas dainas, (pritardami) vamzdžiais, bubnais ir dūdomis [119]).

Nedaug tepavyko mums apie dainas senuose Lietuvos raštuose susirieškoti. Tuometiniai šviesuoliai tyli apie jas arba skundžiasi, ausis užsikišę, jog lietuviai vilkais staugią (Wagner'is, Lepner'is). Guagnin'is teprileidžia lietuvių „pakartojamus žodžius" esant „panašius į dainas". Mokytiesiems Hartknochui, Praetoriui ir kitiems raudos labiau rūpi—„stabmeldybės" lieka-

nos. Tiktai vienas Strikauskis, turbūt vysk. Giedraičio kreipiamas ir Giedraičių reikalais besirūpindamas, bent istorijos dainomis kiek tiek buvo užsiinteresavęs. „Prasta“ gi žmonių dainelė dar nebuvo šviesuomenės įdomaujama. „Puslaukinių, pusiau stabmeldžių“ kultūros apraiška, ji dar tos dėmės ar nuodėmės nebuvo nustojusi „tikros kultūros“ nešėjos — krikščionių šviesuomenės akyse.

IV. Gamtos balsai ir žmonių dainos Duonelaičio veikaluose.

Poterių, kaip krikščionims reik, žmonės skaityt užsimiršo ir kiauliškas dainas dainuot ir žviegt užsimanė.
(Duonelaitis).

9. **Barzdotoji gadynė.** XVII-ajam šimtmečiui baigiantis, viena lietuvių giminės atžala, prūsai, sutirpo krikščionių kultūros bangose; jų kalba išnyko. Lig tam laikui Prūsų šviesuoliai labiau prūsybę, negu lietuvybę rūpinos patirti. Didžių XIII-jo ir XIV-jo šimtm. kovų krūvinų prisiminimų dar nenusikratę, savo dėmesį jie tebekreipė į baisiųjų „laukinių“ karžygių ainių ainius. Dargi patirdami šį ar tą iš lietuvių kūrybos ar papročių, nekartą jie tat prūsams priskyrė. Tautiniu (=kalbiniu) žvilgsniu prūsams išnykus, nebe „plačioji“, tariant kunigų šviesuomenė, tiktai nuo gyvenimo užesio labiau atitrauktas mokslas jais tebesidomauja. Kunigų ir šiaip šviesuomenės beturėta dabar santykiai su vokiečiais ir suvokietėjusiais prūsais, arba su lietuviais. Šie gi santykiai XVIII-ajame šimtm. bent-kiek kitaip atrodė, negu XVII-ajame ar XVI-ajame. Žmonių gyvenimas ir kultūros ypatybės sulaukė didesnio ir palankesnio šviesuomenės dėmesio.

Tiesa, žmonių baudžiavos ne tik nepalengvėjo, bet dargi pasunko. Tačiau valdžia, kuriai rūpėjo turėti tvirti, vis besididinančias mokesnis pakelią ūkininkai, šiuo ar tuo įsakymu mėgino palengvinti jų stovį, pamažinti suvaržymą ir naudojimą. Nors tik pradžioj XIX-jo šimtm. jai tepavyko baudžiavos galutinai panaikinti, betgi jos „tėviškoji globa“ jau XVIII-ajame buvo žmonėms rodoma. Joje ir bažnyčioje prato žmonės rasti užuojautos ir paguodos prieš savo engėjus dvarininkus. Karuose prieš švedus ir 7-rių metų lietuviai yra ištikimi, narsūs Prūsų valdžios kareiviai. Politiniu žvilgsniu jau jie yra susilieję su visa Prūsų karaliaus valdinių minia; tat tvirčiausia sosto parama.

Protarpis tarp Prūsų (protestantų) kunigų ir žmonių kultūros mažėjo. Lietuviai virto vis geresni krikščionys. Senovės liekanos nyko rietės, vis labiau nustojo savo erzinančių krikščionius „stabmeldybės keistybių“. Smailūs senosios kultūros kampai atšipo, darėsi

apskritesni. XVII—XVIII-jo šimtm. bažnytiniai giesmynai ėjo į žmones; giesmės rišo juos su bažnyčios kultūra. Jie darėsi vis uolesni šventraščio ir giesmių mėgėjai, klusnūs kunigų, valdžiai ištikimi. Senovė reiškėsi juose nebetiek „keistybėmis“, kiek tvirtu, pastoviu žmonių būdu. Žmonių kultūra atrodė kunigų šviesuomenei, yt maloni ramuvosala bedievybės pasileidimu pūtojančioj visuomenės gyvenimo jūroj. Dar labiau tą kultūrą krikščionindami, bažnytinindami, kunigai nebatmesdavo tų senovės palikimų, kurie griežtai neėjo prieš jų tikybinius įsitikinimus. Kovodami prieš įsiveržiančią buržuazinės tvarkos kultūrą, jie dargi rėmėsi viena-kita senovės ypatybe, joje ieškojos sau ginklo. Išlyginę jąją, sutaikinę su bažnyčios kultūra, jie padarė ją vienu tos kultūros ramsčių. Senovę „apvalę“, gynė ją — šitokią prieš naujovę.

Krizius Duonelaitis (1714 — 1780) žymiausiai bus šią srovę atreiškęs [120]). Lietuvis, pats vargo ir skriaudų prityręs, prijautė savo ganomiems Lietuvos žmonėms. Nuolatos, kaipo Tolminkiemio parapijos kunigas (Gumbinės apyl.), su jais sueidamas, jis gerai žinojo jų gyvenimą, matė jų vargus ir rūpesnius, darbus, džiaugsmus, muštynes. Vis tat, kaip sakoma, „dėjosi savo širdin“ ir atvaizdavo garsiuose poezijos veikaluose: Pavasario linksmybės, Vasaros darbai, Rudenio gėrybes ir Žiemos rūpesčiai. Jis veikė ir rašė tuo metu, kada Prūsų valdžia del karų, marų ir badų ištuštintoj Lietuvoj sodino Vokietijos, Prancūzijos, Šveicarijos išeivius. Jie parsinešė stipresnę ekonomijos kultūrą ir organizaciją; liuosi nuo baudžiavų, pramoningiau už baudžiauninkus lietuvius ir labiau įtemptą varė ūkį; stumė šiuos krašto senasėdžius į antrines eiles, statėsi aukščiau už šiuos, niekino jų kalbą, būdą, papročius. Tatai veikė į lietuvių kaimą, plėšė jo senovės nustatytąjį gyvenimą, lenkė jį naujovėn. Tąją „senovę“ gynė Duonelaitis prieš svetimą jam, svieto pagundomis pakvypusią naujovę, gynė kaimo lietuvybę prieš miesto vokietybę. Jo idealinamoji lietuvių „senovė“ nebebuvo tat „stabmeldybės“ praeities liekanos, kurios šimtmetį kitą anksčiau žymiai tebesvėrė lietuvių gyvenime, tiktai XVI — XVIII-šimtm. bažnyčios nustatytoji „krikščioniškoji“ kultūra, prie kurios anos liekanos turėjo taikintis, slėpdamos nuo kunigų ir valdžios, kurie nuolatos su jomis kovojo:

Tėvai mūsų seni, pirm to neturėdami šiuilių,
rods nei pybelių nei katgizmų dar nepažino;
jie tik iš galvos šventus mokinosi mokslus,
o štai, tik daugiaus garbėj laikydavo Dievą,
ir šventoms dienoms bažnyčion bėgdavo greitai [121]).

Tat uolus kunigas poetas, dargi gindamas ir girdamas prieš naujovę senovės lietuvių gyvenimą ir būdą, šitokią bažnyčios

nustatytąją senovę omenyje teturėjo, o peikė ir atmetė, bent nesigėrėjo tuo, kas kad ir senoviška buvo, bet del savo „svietiškumo“, jo nuomone, anai senovei kultūrai nepritikę, jai buvę priešinga, bent svetima. Tuo žvilgsniu jisai ir *į žmonių dainas* pažvelgė.

10. **Paukštelių balsai.** Visa gamta garsų garsais skambėjo, „garbindama Dievą“:

. . . . . .

Vislab, kas rudens biaurybėj numirė verkdams,
vislab, kas ežere gyvendams peržiemavojo,
ar po savo keru per žiemą buvo miegojęs,
vislab tuo pūlkais išlindo vasarą sveikint.

. . . . . .

Tuo pulkai jų (bičių) pro plyšius išlysti pagavo
irgi lakstydami su *birbynėms* žaisti pradėjo.

. . . . . .

Tuo potam pašaliai visi kribždėti pagavo,
irgi, bašukaujant pūlkams, ošims pasikėlė:
viens storai, o kits labai *dainuoti* mokėdams,

. . . . . .

Krūmus ir girias visokios ošino *dainos*,
o laukus visur bei pievas skambino garsai.

. . . . . .

Bet lakštingala, dar ik šiol kytriai pasislėpus,
laukė vis, iki kožnas bus savo *dainą* pabaigęs.

. . . . . .

Tai ir tu, paukšteli miels (lakštingala)...
tuo ir tu savo skambantį nutvėrusi *vamzdį*,
su visokiais balsais ir *dainavimų* garsais
ragini mus pasidžiaugt ir mūsų lengvini darbus.

. . . . . .

Kožnas ir kiekviens tavo šauną garbina *dainą*,
kad tu mums dyvus linksmų lakštingalų čiauški.
Tu *vargonų* bei *cimbolų* niekini garsą,
smuikai tau ir *kanklis* tur su gėda nutilti,
kad rykaudama tu savo saldų pakeli balsą
ir *kinkyt*, *paplakt*, *nuvažiuot* išbudini *Jurgį*.

. . . . . .

(Tu) vis nei burka prastai viešėdama čiauški.

. . . . . .

Tik neužmiršk, gaidau, perdaug giedodama, valgyt;
imk drąsa, nečėdyk, kas mums *birbina* galvas,

. . . . . .

bet ir mus paminėk, į mūsų girią parėjus,

kad *dainudama* dar ilgiaus savo vasarą švęsi
ir „*Jurgut, kinkyk, paplak, nuvažiuok*“ pasakysi.
(*Pavasario linksmybės* [122]).

Ką gegužė pakukavo, ką lakštingala suokė
ir ką vėversiai poroms lakstydami žaidė,
tai (vasarą) baigias vis ar jau visai pasiliovė.
Daug gyvų daiktų, kurie lizde prasidėjo,
tėvą su mama prastoję, penini patys
ir *dainas* savo tėvų atkartodami čypsi.
(*Vasaros darbai* [123]).

Prašvinta poetas, girdėdamas „svietą“ „šventomis“ „garbinantį Sutvertoją“. Ypačiai pamylėjo jisai lakštingalą, tą vyriausį paukščių „gaidelį“, apie kurį nekartą net laiškuose su draugais susižino: „rašyk man, kaip jūsų lakštingala dainavo šįmet! kaip mūsų dainavo, jau andai tau rašiau“ [124]). Nė niekingiausio vabalo zinzėjimas nebuvo jam nemalonus:

Juodvabalį, sakau, kaip girdit, kvietė į svotbą.
. . . . . .
Varnos ir varnai ir daug pažįstamų paukščių
išlėkė ir dainas, kaip buvo mokinti, dainavo.
Štai ir juodvabalis pradėjo ... dainuoti.
(Pasaka apie juodvabalį [125]).

Visa gyvija įvairiausiais balsais „garbina Dievą“, jais gėrisi poetas, auga, kyla ir jungia juos—išlieja didžioje, kilnioje savo giesmėje, „kaip Dievo didė galybė ir paukštelių balsuos yr didei stebūklinga“. Visokių paukščių, net vabalų garsų dainų ten randame... Vieno balso betrūksta—*žmogaus dainos*! Taigi: tas, kuris taip prakilniai atvaizdavo gamtos gražumą, taip drąsiai užtarė „vyžotus nabagus“ ir vyriausį savo gyvenimo veikalą jų vargams ir džiaugsmams iškelti paskyrė; kuris „lietuviškąjį“, kilnumu garsėjusį jųjų būdą („žinot juk visi, kaip kožnas Lietuvą giria, ir kaip daug svetimų žmonių, kad mus pamatytų, iš visų kampų šio svieto jau susibėgo“), kitataučiams antplūdus, stengėsi apginti, susigrąžinti anas „barzdotas mūsų gadynes, kad lietuvininkės dar vokiškai nesirėdė ir dar vokiškų žodžių ištart negalėjo“, „kad prūsai... kurpių nei sopagų dar napažino, bet vyžoms, kaip būrams reik, nešiodami gyrės“; — tas, sakau, „svieto“ giesmėje Dievo garbei iškelti „vyžotų nabagų“ dainelėms vietos nerado... O juk jo metu, kaip toliau matysime, Rugys jau buvo paskelbęs (1745) bent tris žmonių daineles. Jos atkreipė dėmesį į lietuvių dainas žymiausių Vokios rašytojų, ir Tolminkiemy tebėra dar vienas Rugio knygelės (su dainomis) egzempliorius, tačiau be kokių Duonelaičio įrašų, nors kitoms knygoms jis mėgo savo pastabų prikergti [126]).

11. **Kiauliškas bliovimas.** Jis mini vienas-kitas žmonių dainas ir nurodo aplinkybes, kuriomis jos dainuojama, bet žiūri į jas kitokiomis akimis, negu į paukščių dainas.

„Vasaros darbuose“ jis aprašo, pavyždžiui, rugiapjūties nuobaigą:

Rodės man išties, kad jaučių kaimenė bliovė;
o štai, vaikpalaikiai Plaučiuno *parnešė plonį.*
Žinot juk, kaip mūsų *lietuvninkai prisirėkia,*
kad jie po Jokūbinių, jau rugius nukapoję,
„*Plonį nešam*“, būriškai šokinėdami, *suokia.*
Taip ir vaikpalaikai Plaučiuno savo tėtačiui
garbę su šiaudų kūliu padarydami *rėkė.*
Nes grūdelius lauke jau vėjai buvo nudaužę,
taip kad tik šiaudai į mėšlą mest pasiliko;
o štai, dar *raspustą* jie padaryt prasimanė.
Merčius su Lauru mergas į vandenį vilko,
o Pakulienė su Lauriene tuo, pasitiešyt,
vyrus ir vaikus su pilna milžtuve plovė.
Taip besidarkant jiems ir *kiauliškai* besimaudant,
barnys su nesvietiškais vaidais pasikėlė.
Lauras jau perdaug mirkyts tuo piną pagavo,
o Lauriene su Pakuliene lopetas ėmės.
Taip besikėsant jau tuojaus Plaučiuns pasirodė,
ir grečnus lašinių šmotus kožnam padalydams,
papykius durnus ir vaidą visą nutildė.
O potam savo namą jau viernai čestavojęs
ir kaimynus iš visų kampų suvadinęs,
taip nesvietiškai ir *kiauliškai* prisirijo,
kad jau su visais svečiais po suolu nupuolė [127]).

„Rudenio gėrybėse“ apsako svotbos pasilinksminimus:

Štai, *kviesłys puikiai rėdyts ir raits pasirodė*
ir visus svotbon ateit pas Krizą paprašė.
Svotui kožnas viens, tuojaus kepurę nuvoždams,
Krizą pagarbint ir svotbon ateit pažadėjo.
O vei, vos ašma diena potam pasirodė,
štai, visi kaimynai svotbiškai pasirėdė.
Stepo su Merčium kurpes sau naujas nusipirkę,
o Jons su Lauru dailias vyžas nusipynę,
rėdės ir svotbon nukeliaut kuinus pažebojo.
Ypačiai iš visų Enskys savo šimelį prausė,
ir balnodams jį, prie šonų prisegė kilpas.
Taip išrėdęs jau žirgelio nugarą visą,
tuo savo kulšes su nauju diržu surakino
ir ant blauzdų svotbiškus sopagus užsimovė.
Moterų pusė kapos sūnelius palydėt pasisiulė,

nės ir jas kvieslys į česnį buvo pakvietęs;
todel jos taip jau, kaip reik viešnėms, išsirėdė,
ale ne vokiškai, kaip kelios jau prasimanė,
ne, lietuviškai kožna tarp jų susiglamžė.
Juk žinai, kaip mūs lietuvninkės dabinėjas,
kad viešėt ar į česnį nukeliaut užsigeidžia.
Kykas su nometu bei ploštė moterų rėdai,
bet vainikas su kasoms mergų dabinėjims.
Bobos, šukštu jums, margų vainikų norėti,
o jūs mergos vėl, minau, n'užsigeiskite kykų.
Taip, kaip girdit, *didis pulks visaip išsirėdęs*,
irgi *nešvankiai klykaudams pas Krizą nukako.*
Krizas tuo pasikloniodams pasveikino kožną,
ir į savo namelį viežlybai suvadinęs,
tuo, pavitot visus, brangvyno atnešė plėčką,
ir svotus linksmus meilingai ragino surbti.
Ale moma marčios visokių sunešė plyckų,
ir savo sukviestus svetelius taipo pamylėjo,
kad keli jau buriškas šūtkas prasimanė,
ir viens valdydams pas stalą .... pasakė.
Taip pirmones svotbiškas linksmai beragaujant,
štai, tuo *svotbiškas bliovims visur pasikėlė*,
taip, kad ir arkliai blogi šokinėdami žvengė.
O vei, vėl tuojaus tas pats kvieslys pasirodė,
irgi beklykaudams kumelės nudarą daužė.

. . . . . .

Štai, tuo pro vartus rėdytą parvežė porą,
ant kurios švents vyskupas pas dievstalį šventą
vinčiavodams, kaip reik, žegnonę buvo padėjęs.
Gentys ir kaimynai, jau visi susibėgę,
ir jauniki su marčia pasveikinę dailiai,
tuo gardžiai pavitot į Krizo suvedė namą.

. . . . . .

Tušė, staltieses tuojaus atnešusi plonas,
svotbiškai, kaip reik, išrėdė didelį stalą.
O potam kviesliai greiti daug sunešė valgių,
jautienos riebios, kiaulienos irgi žąsienos,
plaučių bei kepenų bei daugel šutintų blėkų.
Svotams taip potam Tėvemūs šventai pasiskaičius,
ir krikščioniškai pas stalą jau susisėdus,
Krizas savo svečius meilingai ragino valgyt
ir, kaip dūšiai reik, pasisotint ir pasilinksmint.

. . . . . .

Taip gi bevalgant jau ir buriškai besidžiaugiant,
Krizas šukterėjo; štai, tuo tarnai pasirodė,

ir alaus macnaus su drogais atnešė bačką;
o kviesliai su kragais svotbiškais susibėgę,
pyvo sudrumsto malkus tik košia, tik košia.

. . . . . .

Štai, visi svoteliai su pasimėgimu valgę
ir tirštų malkelių jau dosnai prisisurbę,
poterių, kaip krikščionims reik, skatyt užsimiršo,
ir kaip kiaulės almono—tik gėda sakyti—
kiauliškas dainas dainuot ir žviegt užsimanė.
Stepas nuo riebių kumelių daug pamelavo,
o Enskys savo poniškus išgarbino jaučius,
ar kitaip, *glūpas šūtkas taisydami, juokės.*
Lauras su pirštu *dambrelį skambino pūsdams,*
o Jokūbs, strūnas įtempdams, čirškino smuiką.
Ale Dočys, perdaug prisiėdęs bei prisisurbęs,
nei koks žakas lenkiškas po suolu nupuolė,
taip kad kožnas viens del to didei nusigando,
ir vos pusgyvį su drogais išnešė laukan.

. . . . . .

Barbė su Pime, Laurienė bei Pakulienė
. . . . . kampe susilindo,
ir pakavotą sau brangvyno did(el?)ę plėčką
su keliais malkais slaptoms ištuštino visą,
o paskui niekus visokius plusti pradėjo,
ir kitoms viernoms *kaimynkoms gėdą padarė.*
Barbė su Pime dainavo pašukų dainą,
o Laurienė su Pakuliene garbino gaidį.
Bet gaspadinės viežlybos skyriu susisėdo,
ir kas namui reik, kaimyniškai pavapėjo.

. . . . . .

Taip besipasakojant, štai, špielmonai susibėgo,
ir savo *burliškus ant šokio skambino žaislus.*
Plyckius cimbolus, o Kubas čirškino smuiką,
bet *Žnairiuks* zubus ištempęs *birbino vamzdį.*
Štai, tuojaus Enskys, mergas krūvon suvadinęs,
su puikiais kaimynų klapais ragino šokti.
Klišis su biauriais sopagais Pimę nutvėrė,
o Kairiuks, aps'avęs kurpes, Tušę pagriebė.

. . . . . .

(Dviem nekviestiem kaimynam svotbon atsibasčius,
pakitęs joje didžiausias sumišimas).
... viežlybi svoteliai taip nusigando,
kad jie neigi tabako jau rūkyt negalėjo,
bet del išgąsties iš rankų išmetė pypkius.
Špielmonai taipjau del tokio didelio stroko

su žaislais savo skambančiais po suolu nulindo;
o visi, kurie linksmai šokinėdami rėkė,
stapterėjo tuojaus ir *baisiai bliauti paliovė.*
Dainos nuo gaidžių, nuo vištų ir gi žąsyčių,
kalbos nuo vilkų, nuo meškų ir gi nuo jaučių
del baisybės tos tuojaus į nieką pavirto [128]).

Svotba baigiasi girtų vaidais ir muštyne... Toji pati svotba kai kuriomis atmainomis dar anksčiau kaipo „Pričkaus pasaka apie lietuvišką svotbą" Duonelaičio apsakyta, kurios šias vietas pasižymėsime:

...jau svotbininkai Didvyžio parveža marčią
ir ištolo jau, kaip jaučiai, *baubia be proto.*
Pirm visų piršlys apsirijęs spiria kumelę
ir bevemdams jau šuoliais mėgina dar šokti.
. . . . . .
Taip keli, akis užpylę, pradeda šūtyt,
ir nuo jaučių ir kumelių daug pameluoja:
kartais ir *vilkus baisius neprietelius peikia,*
ar kitaip niekus visokius plusdami juokias.
Bet kiti, tyloms susisėdę, geria tabako.
Moters su mergoms dainuoja pašukų dainą,
o gaspadinės nuo visokių reikmenių vapa.
Gryta savo linus gražius ir pakulas giria,
o Jieva žąsų ir kiaulių didelį skaitlių.
. . . . . .
Bet dar vis ne gana. Jau Kubas čirškina smuiką,
o Enskys mergas su klapais ragina *šokti.*
Taip girti visi *kaip kiaulės bėga į kruvą.*
. . . . . .
(Dviem nekviestiem svečiam įpuolus)
Kubas su smuiku paliovė šoktinai čirškint,
o svečiai visi *paliovė šokdami rėkti.*
Kalbos nuo žąsų, nuo kiaulių ir nuo kuodelių,
nuo vilkų baisių, nuo jaučių ir nuo kumelių
del tokios baisybės tuo į nieką pavirto,
ir svečiai visi iš rankų išmetė pypkius [129]).

Sugretinkime šį žmonių „kiauliską bliovimą" (—dainas!) su „šventomis paukštelių dainomis!" Rėza, kuris švelnino arba ir stačiai apleisdavo šiurkštesnes ir „nešvankias" Duonelaičio vietas, žodžius, sakinius ir vaizdus [130]), ir svotbos apsakyme mėgino bent kiek „išdailinti" poeto griežtumą, viena apleisdamas (pav. nuo „štai, tuo svodbiškas bliovims visur pasikėlė" lig „štai, pro vartus", „žviegt užsimanė", „Barbė su Pyme... kaimynkoms gėdą padarė"), kita švelnindamas („kiauliškos dainos" virto pas jį „svietiškomis dainomis" [131]); vis delto ir *jo* Duonelaityje te-

bėra žymų griežtai nevienodas poeto santykis su gamta ir su žmonija. Žmogaus būdas, džiaugsmai, *dainos* eina per jo dvasių piemens kritiką ir dažniausiai teduoda medžiagos smarkiam, kad ir eiliuotam pamokslui. Mylinčiomis, bet kunigiškai—kritingomis doros tobūlintojo — pamokslininko akimis žiūri jisai į žmogaus gyvenimą ir kūrybą; pasmerkiamos gi šokiai, nes ten vyrai su moterimis „kiauliškai"=kartu šoka!

Jis girdi nuobaigų dainą („Ploną nešami" [132]), dainas (kalbas? pal. Pričkų) „nuo gaidžių (garbinimas gaidžio), nuo vištų irgi žąsyčių", pašukų dainą, turbūt ir vestuvines, „kalbas (pasakas?) nuo vilkų (vilkus baisius neprietelius peikė), nuo meškų irgi nuo jaučių", bet griežtai juos pasmerkia: dainos—tai kiauliškas bliovimas, nešvankus klykavimas, beprotiškas baubimas esąs, kalbos gi ir pasakos,—melavimas. Kuo gi tat skiriasi nuo Lepnerio ir kitų žmonėms prikištojo „vilkų staugimo"? Žmogaus daina nevirpina jo prakilniausių pajautų, tiktai iškelia jame neskonies jausmą; tai ne dyvini paukštelių balsai, kurie rodyte rodo užvis brangiausią kunigui ir poetui Dievo galybę, bet *kultūrintinų* kaimiečių „glūpi", arba ir „kiauliški" rėkavimai!

12. **Pelėda.** Pro dainas tylomis D. nepraėjo. Matėme jį kelias pasižymėjus [133]), tiesa, perdaug trumpai, kad aiškiau susekus, kurių gi jųjų būta. Delei to nei vienos mūsų žinomųjų dainų griežtai jam nepakišime jį ją turėjus omenyje, ne kitą kurią. Neabejosime tačiau, jog jo metu lietuviai nuobaigoms ir pašukoms tebedainavo, taip pat, „garbino" gaidį su višta ar žąsytes [134]). Turime gi nuobaigų kalbų ir dainų, dainų verpiant, apie gaidį su višta. Gal, sakysime, viena ligšiol tebedainuojamų verpiant dainų bus Duonelaičio min. „kalbų nuo kuodelių" (Pričkaus pasakoje) ar „pašukų dainų" rūšies:

kuodelėlis mano,
nepakajus mano,
verpč'aš tavę, kuodelėli,
rytą vakarėlį.
Nesuverps' kuodelėlio
rytą vakarėlį.
Mešč'aš tave, kuodelėli,
aukštai ant ulyčios,
o verpstelį —
žemai po ulyčiai.
Eič'aš pati šokti,
ulyčioj šokti.
Su kazokais, kazokėliais
šokinėčiau,
su brolių martelėms
tuncavočiau [135]).

O vėlei apie gaidį ir vištą „prie alaus" dainuojama:

Gaidys kaltas, gaidys kaltas,
vištą nemylėjo,
per nedėlę, per nedėlę
vieną kiaušį dėjo [136]).

Ir kitų panašių rasime dainų. Tuodu pavyzdžiu aiškiau mums nurodo Duonelaičio su dainomis santykio priežastį: šokinėjimas ulyčioj su kazokais ar gaidžio meilinimasis prie vištos—šios rūšies dalykų „garbinimas", o dar girtoje, nešvankiai klykaujančioje draugijoje — gilte gėlė kieto dorininko jautrumą.

Šitokios „nešvankios“ dainos jam terūpėjo iškelti pamokslui; apie jas tesako. Taigi aukščiau nustatytoji jo pažiūra į dainas prisieina bent kiek susiaurinti šitokių dainų ribomis. Apie kitokias žmonių dainas, pavyz. minėtojo Rugio iškeltųjų rūšies („Anksti rytą rytužį“ ir kit.), kurioms fanatingiausis davatkius ne ką beturėtų prikišti,—jis tyli; jos, matyt, irgi neišlaikė jo palyginimo su paukščių dievogarbiais garsais ir su bažnytinėmis giesmėmis, kurių jis taip pat įdomavos ir vieną—kitą parašė.

Tačiau pats nesiliko jis visai liuosas nuo dainų įtakos! Mano numanymu, teisingai sugretinama nekviestųjų svečių apsilankymas svotbon su „žvirblio čėsnies“ daina [137]), kaip rodo Duonelaičio teksto palyginimas su daina:

Duon.:

Krizaz ir gi močiutė jo, surukusi boba,
gėrėjos didei dukters sulaukusi svotbą,
nes ilzbutė jų dukčiutė buvo paskiausi,
ir priegtam už šulco į Taukius nutekėjo.
Todel *tėvai jos, sukvietę giminę visą,*
tytveik daug del to kaštavos irgi steliavos.
Karvių tris bergždžias, o jaučiu du mėsinėjo;
bet kiek kiaulių bei avių, mėsininks nerokavo;
ale žąsų bei vištų vos viena pasiliko.
Tas mėsas visokias šiaip ir taip sukapotas,
Krizo kukorius taip smarkiai pleškino svotbai,
kad ant ulyčių visur ūžims pasikėlė,
ir kaimyns Pauluks del to didei nusigando.
. . . . . .
Ir alaus macnaus su drogais atnešė bačką,
. . . . . .
Štai, visi svoteliai su pasimėgimu valgė
ir tirštų malkelių jau dosnai prisisurbė.
. . . . . .
Du kaimynu nekviestu svotbon atsibastė,
viens jų Slunkium, o kitsai *Pelėda* vadinams.
Krizas koliojo nuopertą porą matydams;
ale bobutė jo, del to didei nusigandus,
tuo gumbu vaitot ir skaudžiai sirgti pradėjo.
„Rods negražu, kad kas į čėsnį veržiasi lysti,
kur tik sukviesti bičiuliai gal čestavotis.
Stui, nešvankėli, nelysk, kur lysti netinka,
lauk, ir Krizas tau per paslą šauks pasirodyt
ir kaip viežlybą kaimyną lieps pasilinksmint“.
(Sumišimui kilus-žiūr. aukščiau p. 32: viežlybi svoteliai taip nusigando...)

Daina:

Žada žvirblelis
dukrytę leisti,
dam dam dali dam
dukrytę leisti.
Iš rugių grūdo
iškepė duoną,
dam dam dali dam
iškepė duoną.
Iš miežių grūdo
padarė alų,
dam dam dali dam
padarė alų.
O ir sukvietė
visus paukštyčius,
dam dam dali dam
visus paukštyčius.
Tiktai ne kvietė
pelėdos vienos,
dam dam dali dam
pelėdos vienos.
Ateit pelėda
ir nekviečiama,
dam dam dali dam
ir nekviečiama.
Sėdos pelėda
už stalo galo,
dam dam dali dam
už stalo galo.
Ištrauk pelėda
pyrago galą,
dam dam dali dam
pyrago galą.

„...svečiai visi, tyloms kasydami galvas,
kas tam strokui reik, nei šiaip nei taip nišsimanė,
ik Enskys, iš papykio beržinį pagriebęs,
sunkiaus irgi *Pelėdos šonus skalbti pradėjo*,
ir potam, plaukų nusitvėręs, išmetė laukan[138]).

Man rodos, vargiai beabejotina, kad svotbinė daina apie *pelėdos* priepuolius šiaip ar taip yra išsispaudžiusi pasakojime apie *Pelėdos* su Slunkiumi nevykusį atsilankymą svotbon, kurion nieks jų, kaip ir dainoje, nebuvo kvietęs. Žvirblelis leidžia dukterį, taip pat ir Krizas; žvirblelio kepama duona, daroma alus, Krizo-jautienos, kiaulėnos, alaus; dainoje kviečiama visi paukštyčiai, išskyrus pelėdą, Krizo gi-visa giminė, be Pelėdos (ir Slunkiaus); pelėda (su Slunkiumi) tuo pačiu tikslu atvyko (Pričkaus pas.: „jie tyčioms ko tykot ar pagriebt atsibastė"); pelėdos žygis baigiasi jai nelaimingai, negeriau ir Pelėdos (su Slunkiumi). Vis delto daugiau panašių dainos ir Duonelaičio atitikimų neįstengiu surasti; gal jų ir nebus. Šiaipjau Slunkiui bene bus šikšnosparnis originalas buvęs. Bent „Pavasario linksmybėse" šikšnosparnis greta pelėdos radosi:

Išvedė žvirblis
pelėdą šokti,
dam dam dali dam
pelėdą šokti.
O ir pamynė
pelėdos pirštą,
dam dam dali dam
pelėdos pirštų.
Iškirto žvirblis
pelėdos akį,
dam dam dali dam
pelėdos akį.
Šoko pelėda
akla ir raiša,
dam dam dali dam
akla ir raiša.
Pelėda provon,
žvirblis į tvorą,
dam dam dali dam
žvirblis įtvorą[139]).

. . . . . .
. . . . . dyvų dyvai pasidarė,
balsas, nei nuskęstančio, sušuko nešvankiai
ir vis „gelbėkit, ak gelbėkit" padusėjo.
Tuo visi pūlkai to garso taip nusigando,
kad ir pats erelis jau kribždėti nedrįso.
Tik *šikšnosparnis* dar viens *suplika pelėda*
iš biaurių pašalių pamaži pasidrąsino lysti
ir tikrai tyrinėt, koks strokas ten nusitiko.
. . . . . .
(Pamatęs besivoliojantį ir besikeikiantį poną),
„kas tau, bėdžiau, kenki?" —šikšnoparnis tyrinėdams
irgi nuskųsdams poną tą pasidrąsino klausti.
. . . . . .
(Ponui dar labiau įsiūtus),
Čia šikšnosparnio širdis taipo nusigando,
kad šikšniniai jo sparnai jau iėkt n'įgalėjo.
Ale pelėdpalaikė, del to smertnai nusiminus,
vel atpenč tuojau į namą savo sugrįžo
ir naujienas tas bei tokį dyviną trūsą,

kad orai pikti, kasnakts dar praneša svietui
ir del to žmogaus tamsoj dūsaudama verkia [140]).

Matėme, kaip nežymiai jo eilėse dainos teatsispindėjo; bet gal jis pats bus pagavęs žmonių kūrimo būdą ir į jas savo įtaką padaręs? Vargu. Žmonės jo eilių nėra dainomis paverte; nei viename dainų rinkiny nerasime jo nė eilutės. Tiesa, daina: „Vaikščiojo Adomas po žaliąjį gojų" [141]) savo tasiniu bent-kiek primena Duonelaičio: „Ak, Adom, tu pirms žmogau išdykusio svieto... [142]), bet šiaipjau panašumų tarp jųdviejų nekiek tėra. Didžiosios Lietuvos daina: „Išaušt pavasaris, tai linksmos dienos, iš beržų (kliavų) tek sula kaip krikštols vienas" [143]) kiek labiau primena „Pavasario linksmybių" pradžią ir net kai-kurių dainų rinkėjų, Duonelaičio, matyt, neskaičiusių, jo kūriniu pastatyta [144]), bet ir ji toliau tėmos panašumo neeina; ji dargi neatrodo žmonių daina bėsanti, bet greičiausia bus kurio Lietuvos eilininkų pradžioj XIX-jo šimtm. ar baigiantis XVIII-amjam parašyta. Duonelaičio veikalas, beabejo, daug didžiau bus nusvėręs tautiniame XIX-jo šimtm. lietuvių šviesuomenės judėjime, negu dailiojoje žmonių kūryboje; berods tautinis jo svarbumas mums čia nerūpi pasverti.

Įdomu, jog jis, dainas paniekinęs, susitiko tame su savo taip nepakenčiamais naujasėdžiais-nelietuviais. Jųjų tarpe ilgainiui įsivyravo griežtusis maldingumas, kuriam jis taip buvo artimas ir kuris įtraukė savo įtakon ir lietuvius. Maldininkai arba susirinkimininkai niekina, panašiai ir jis, svieto niekniekius, tikriau visa, kas nėra stačiai sujungta su bažnyčios gyvenimu ir jos kultūra, ypačiai gi senovės papročius, *dainas*. Jie kovoja su „svietiškomis" („kiauliškomis"?) dainomis, jų vieton stengdamiesi išplatinti bažnytines giesmes, padeda griauti paskutiniuosius kultūrinius Mažosios Lietuvos lietuvybės pamatus [145]). Kuomet Duonelaitis skundėsi:

Daug tarp mųs yra, kurie durnai prisiriję,
vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin [146]);

kuomet jis—prieš vis labiau gresiantį „barzdotoms lietuvių gadynėms" ištautėjimo pavojų—ginklą tematė lietuviams visiškai su bažnyčios kultūra susiliejus, — toji pat bažnyčia, savo įtakai palenkusi geriausias žmonių proto ir jausmų jėgas, vadinasi, atsiekusi poeto jai statytąjį tikslą, geriausiai dabar veda prie to, jog lietuviai nevien „vokiškas dainas dainuot", bet ir vokiškas *giesmes* giedoti „prisipratina".

V. Rugio dainelės ir vokiečių literatūra XVIII-me šimtm.

Anksti rytą rytužį saulužė tekėjo.
(Daina).

13. **Ankstį rytą rytužį.** Duonelaitis paniekino vieną ypatingiausių žmonių kultūros ypatybių: „barzdotų gadynių" nustatytą dainą. Paniekino ją kaip tik tąją valandą, kada jijė, pirm to žmonėse tebeužsidariusi, platesniam pasauliui driso pasirodyti. Pasirodė ir... „vilkų staugimas" garsiausiais garsais pakilo! Jais ėmė gėrėtis garsuoliai kitataučiai. Tuomet ir lietuvių šviesuomenė driso juos prisiimti.

Daina apsireiškė literatūroje nelaukiama, priepuolamai. Genijalis lietuvių dainius jos garsų neįgirdo, tuo tarpu juos išgirdo ir leido pasižmonėti keturiomis dešimtimis metų už jį vyresnis, vadinas atlikuonis, tos pat bažnytinės kultūros auginys ir reiškėjas, proziško kalbos mokslo rausikas.

Dainą iškėlė Prūsuose kalbos reikalai, kurie žymiai svėrė XVII—XVIII-ųjų šimtm. bažnytinės šviesuomenės kultūroje. Žmonėms vis labiau krikščionėjant=įeinant bažnyčių kultūros vagon, nebegana buvo „tulkų", kuriais pirma santykiuose su žmonėmis kunigų nekartą tenkintasi. Žmonių kalbos žinios reikalavo taip pat tikybinės raštijos plėtojimasis. Katekizmų, giesmių, šventraščio vertimai vis platesnį kunigų ratą spietė rašto darban. Del vieno kito giesmės žodžio kildavo tarp jų ginčų. Kai kurie stengėsi bažnyčios kalbą nuvalyti nuo vokietybių, kurių daug jon įterpė vokiečiai kunigai ir šiaipjau iš Vokiečių semamoji bažnyčios kultūra. O vokiečių vis daugiau radosi Lietuvos kunigų tarpe, ir jie turėjo bent kiek lietuviškai pramokti. Bažnytinės kalbožinios reikalais radosi lietuvių kalbos gramatikų (Klein'as 1653, Sapūnas—Šulcas 1643—1673, Haack'as 1730, Pov. Rugys 1747), žodynų (be XVII šimtm. Pr. Pretoriaus, Gurteliaus, Šulco, Perkūno, kurių rankraščiai mūsų laikų nėra pasiekę, Brodovskio rankr. apie 1744 m. ir kit., Haack'o Vocabularium 1730 m., Pyl. Rugys 1747). 1723 m. Karaliaučiaus universite įkurta „lietuvių seminarija", kurioje būsimieji Lietuvos kunigai lietuvių kalbos mokėsi. Tenai pavyz. mokslus išėjo Duonelaitis, Rugys sūnus, kuris paskiau pats joje kalbos mokė ir jos gramatiką išleido; XIX-jo šimtm. žinomieji lietuvių kalbos veikėjai, taip pat seminarijos mokytojai, Rėza ir Kuršaitis. 1727—1740 m. tokia pat seminarija veikė prie Halle's univ.; joje mokė lietuvių kalbos minėtasis gramatikos ir žodyno rašytojas Haack'as.

Vienas minėtųjų žodininkų, Valtarkiemio (Gumbinės apyl.) kun. ir Duonelaicio kaimynas **Pylypas Ruhig'as** (1675—1749),

mano kažkodel Rugiu paverstas, savo raštan apie lietuvių kalbą ir *trijų dainų tekstus* yra įsidėjęs. 1702 m. tebebūdamas dar Karaliaučiaus univ. mokinys ir „Lietuvos ministerijos“ stipendininkas (candidatus ministerii lituanici), įsikišo kilusin kunigų tarpe ginčan, kaip reikią lietuviškai su žmonėmis kalbėti (wie man littauisch cum vulgo reden solle). Gumbinės kun. Morlinui reikalaunant iš bažnytinės kalbos vokietybes išvaryti ir pratintis grynąją lietuvių kalbą vartoti, Valtarkiemio kun. Perkūnas jam prikaišiojo jo kalbą žmonėms nederant (dasz Morlinus nicht cum vulgo rede), o Nemirskiemio kun. Keimelis kalbos klausimams išrišti siūlėsi tam tikrą lietuvių kalbos draugiją įsisteigti (socie as lituanico—philologica). Rugys palaikė Morlino pusę ir, bažnytinės vyresnybės raginamas, rimčiau užsiėmė lietuvių kalbos dalykais. Jis atsidėjęs dirbo viešuose ir pašaliniuose knygynuose ir jau 1708 m. parengė spaudai lotynų raštą apie lietuvių kalbą. Persikėlęs tuo laiku sodžiun, tą savo raštą jis tiktai 1745—1747 m. kartu su savo žodynu ir sūnaus gramatika teišleido, vokiečių kalbon išvertęs ir užvardijęs: Betrachtung der littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften [147]).

Tame tatai rašte iškeldamas lietuvių kalbos senumą, žodingumą ir gražumą, šiaipai vaizdžiau paraiškinti jis įterpia tris dainas. „Pirm 50-ties metų, sako, Didžiojoje Lietuvoje (in Groszlittauen) tebebuvo dar daug bajorų (Adel), kurie lietuviškai tekalbėjo, o ypač garbingos Kauno miesto ponios ne kitaip, kaip tiktai lietuviškai šnekėjosi meiliai, šiandien nebevartojamu „Tamistos“ žodžiu viena kitą garbindamos. (Kalbos gražumą) rodo ypatingai prastų mergaičių pramanomos *dainos arba odos*“ [148]), kurių pavyzdžius jis toliau duoda, versdamas ir vokiečių kalbon.

Viena jųjų, Rugio užvardytoji „eine Tochter hatte ihren Geliebten begleitet“ (Rėzos „Mote ir duktė“) yra plačiai žinoma visoje Lietuvoje, tiek Mažojoje, tiek Didžiojoje [149]).

Anksti Rytą, Rytužį,
Saulužė tekkėjo,
O po stiklo Langužačiu
Moczuttė sėdėjo.
Klausčia tawę, Dukruž
Kur tu waikštinėjai?
O kur tawo Wainikėlį
Miglužė užkritto.
Anksti Rytą, rytužį,
Wandenėlio ėjau,
O tai mano Wainikėlį
Miglužė užkritto.

Tai ne tiesa, Dukruže,
Tai ne wierni žoduzei;
O tu sawo Bernužėlį
Lauku palydėjei.
O tai tiesą Moczutte,
O tai wierni Žodužei;
Aš su sawo Bernužėliu
Žoduzį kalbėjau [150]).

Antra—„auf eine, die nicht fein spinnen kann“ (Rėzos „nemokanti plonai verpti“):

Asz turrėjau Žirgužėlį,
Norint mažą, alle gražų.
Jis pakėlė manę Jauną,
O ir mano Munderatę.
Priesz Kalnelį riszčia bėgo,
Pakalnėley wiss szolele.
Per Uppelį szokte szoko,
Per Marėles plaukte plaukie.

Asz sutikkau Mergužėlę,
Darbuželiu ne mokančią.
Ji ne mokie plonay werpti,
Plonay werpti, tankiey austi.
Asz turrėjau Barborėlį
Plonay rėsztą, tankiey pytą.
O tassai ję iszmokinno,
Plonay werpti, tankiey austi [151]).

Trečia tai „Abschied einer heyrathenden Tochter“ (Rėzos „Dukrės atsisveikinimas“), viena vestuvinių dainų, ligšiolei užsilikusi Mažojoje Lietuvoje, bet ir Didžiojoje savo atmainomis neišnykusi [152]):

Aš atsisakiau sawo Moczuttei,
O asz nů pusses jau Wassarėlės.
Jėszkok Moczutte, saw Werpėjatę,
Saw Werpėjatę ir Audėjatę.
Jau prisiwerpjau baltů Linneliů,
Jau prisiaudžiau plonů Drobeliů.
Prisiszurawau baltů Staleliů,
Jau prisiszlawjau Kiemo Wejelės.
Jau gana klausiau sawo Moczuttei,
Jau reikia klausyt' ir Annytėlei.
Jau prisigrėbjau Lanku Szėnelio:
Prisineszojau naujů Grėbleliů.
O Wainikėli žaliů Ruteliů,
N'ilgay žalosi ant mano Galweles.
Mano Kasselės žaliů Szilkieliů,
Jau ne blizgėste Saulei kaitinant.
Mano Plaukelei o geltonėji:
Nesiskirstiste Wėjo pučiami.
Asz atlankysu sawo Moczuttę,
Ne wainikkota, o Nůmetůta.
O Nůmetėli mano plonassis,
Wėjo pucziamas dar paduzgėsi
Mano Rasztelei o wiwingrėji,
Saulei kaitinant dar pablizgeste.
Mano Kassytes žaliů Szilkieliů,
Sėnoj' kabbėste, manę wirgdyste.
Mano Žiedelei, o auksinėlei,
Skrynoj' gullėste, ir berůdyste [153]).

„Nepritiktų man čia tokie *niekniekiai* kartoti (Eitelkeiten zu bringen), jei nebūtų žinoma, jog daugelis kalbos ypatybių (idiotismi) iš šitokių odų ir nuo Lietuvos moterų, kurios su vokiečiais mažai tesueina, patiriama (gelernet werden)... Šios dainos (Gedichte) atrodo iš Didžiosios Lietuvos paeinančios, nes (pavyz.) aš pats, būdamas jaunas, esu tenai vieną apie apvynį regėjęs (gesehen habe—parašytą? ar girdėjęs?): *O Apvynėli Žalliukiėli*, kurią vienam šauniam Kauno bulmistrui priskyrė“ [154]). Šioji Rugio nurodomoji daina bus, turbūt, uliaunųjų rūšies, bet kuri tat būtų mūsų dainų rinkiniuosna įtrauktųjų, neįspėsime, nes jos turinio Rugys nėra davęs, žinomosios gi uliaunos dainos „apvynėliu—žaliukėliu“ neprasideda. Priešinga, tarp uliaunų *vestuvinių* randame panašiai prasidedančių, bet jų turinys vargiai leidžia mus priskirti jas ne šiaip žmonėms, bet šviesuoliui, nes jos perdaug jau mums „žmoniškai skamba“. Jei tai buvo paprasta uliaunoji bulmistro daina, ji gal bus užsilikusi šitokioje apyplačiai žinomoje atomainoje, kurios Daukantas dvi įvairybi net paduoda:

I. Mieželis drūtas
labai nugrustas;
apynelis gelsvus
po mieles vaikščiojo.

Oi alus, alus
labai gražus,
ant stalo padėtas
į mane veizėjo.

Jei tu mane gersi,
aš tave pabarsiu.
Į pusę nugėriau,
jau virsti pradėjau [155]).

II. Mieželio lapai
platūs yr labai;
apynių spurganos
paviršiui pluduroj(a).

Saldų alelį
stato ant stalo;
ant stalo stovėjo
į mudu žiūrėjo.

Sveiks, broli, mudu!
Gersva abūdu!
Į pusę nenugėriau,
jau virsti pradėjau [156]).

O toliau dainuojama apie vargo mergelę ir vargo bernelį, kuriems priešais statoma turtinga mergelė ir turtingas bernelis.

Šios dainos eiliavimas primena mums kitą, pusę XVIII-jo šimtm. užrašytą „Pieśń Żmucka“.

Szunte muni pirszty,
Lipie ne uzmyrsty,
Lipie passyklausty,
Beg mokiesy austy.

Beg ne essy rusty,
Ar mokiesi grusti;
Abie ranki balty,
Beg mokiesi malty [157]).

Šitokias dainas eiles XVII—XVIII-jo šimtm. Lietuvos bajorai bus sueiliavę. Juk, pasak Rugio, jo metu jie tebekalbėję lietuviškai, alaus gi ar midaus taurė vieną kitą jųjų, mokykloje

su lotynų ir lenkų eilėmis kiek susipažinusį, galėjo ligi dainų ir savyto eiliavimo prikaitinti! Galbūt, ir kitoje vietoje Rugio minimoji „Sauflied“: *„gėriau, gėriau, pasilinksminojau“* (skait. aukščiau del „jehu—jeru—p. 23) bajorų puotoje bus jo girdėta?

Jeigu tačiau jo žinia, jog bulmistras „apvynėlį-žaliukėlį“ bus parašęs, nėra teisinga, tat tvirtesnį pamatą turime tai dainai su žmonių vestuvinėmis apvynėlio dainomis sugiminiuoti:

I. Oi tu apynėli,
žalus puronėli,
kol vienas buvai,
vaidužių nedarei.

O kaip tu prilygai
grynuosius miežėlius,
tu apynėli
vaidužį padarei.

Oi tu seserėle,
balta lelijėle,
kol viena buvai,
vargelio nematei.

O kaip tu prilygai
jauną bernužėlį,
tu seserėle
vargelį pamatei.

Oi jūs dieverėliai,
baltieji broleliai,
pamažu vežkit
margąsias skryneles.

Oi pamažu vežkit
margąsias skryneles,
nenuskaldykit
skrynių pakojeles.

Kaip jūs nuskaldyste
skrynių pakojeles,
nepridirbdiste
be stalioružėlio.

Mes pasisamdysme
Tilžės staliorėlį,
mes pridirbdisme
skrynioms pakojeles.

II. Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave sodne sodino,
mane jauną augino.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave tvorom(i)s aptvėrė,
mane kalbom(i)s apskelbė.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tau spurganos ant varpstelio,
man vainikas ant galvelės.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave jauną paskynė,
mane jauną paskyrė.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave žalią džiovino,
mane jauną džiugino.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave jauną padarė,
mane toli nudavė.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave leido į izboną,
mane vedė į tą sodžių (žem. sodą).

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave pylė į taurelę,
mane vedė į toncelių.

Oi pamažu vežkit
margąsias skryneles,
nenutrankykit
skrynių jutrineles.

Kaip jūs nutrankyste
skrinių jutrineles,
ne pridirbdįste
be sliesoružėlio.

Mes pasisamdysme
Rygos sliesorėlį,
mes pridirbdįsme
skrynioms jutrineles.

Oi pamažu vežkit
margąsias skryneles,
ne išbarstykit
plonąsias drobeles.

Kaip jūs išbarstyste
plonąsias drobeles,
ne išauzdįste
be audėjužėlės.

Mes pasisamdysme
Vilniaus audėjėlį,
mes išauzdįsme
plonąsias drobeles [158]).

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tave dėjo ant stalo,
mane prašė už stalo.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tavo raugą sugėrė,
mane jauną pragėrė.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
išgers mieles ir kartes,
išves mane į martes.

Apynėli žaliasis,
puronėli gražiasis,
tau putelės nuteško,
man veidelis pablyško [159]).

„Apvynėlį" Rugys girdėjo dar Didžioje Lietuvoje, turbūt Kaune tebebūdamas, pasak Rėzos 1698 m. Pastarasis spėja, jog ir anas tris dainas (Anksti rytą, Aš turėjau ir Aš atsisakiau) šis ten pat ir tuo pačiu metu bus pasižymėjęs [160]).

Tokiuo tatai būdu XVII-ajam šimtm. baigiantis, bent nevėliau XVIII-jo pusės Rugys pasižymėjo dviejų dainų vieną dvi eiluti, trijų dainų davė ištisus tekstus. Ir kitomis dainomis jis turėjo savo raštui naudotis, jų nenurodydamas. Bet iš tenai jis pasisėmė „diminutiva" pavyzdžių, kuriuos jis savo rašte iškėlė kaipo vieną lietuvių kalbos grožybių, suartinančią ją su graikų kalba. Nuo „brolio" žodžio jis, sakysime, duoda diminutiva: brolelis, brolatis, brolutis, brolukkas, broluzzis, brolytis — ir diminutivorum diminutiva: broluttėlis, broluttatis, broluzzelis [161]). Žinoma, ne iš kitur kur, tiktai iš dainų bus tatai paimta.

Pats dainomis gėrėdamasis, jis tačiau duoda tuos „niekus" lyg abejodamas, kaip šviesuomenė juos priims. Duoda juos kalbos pavyzdžiais jos grožei prirodyti. Jo rašinio daina prieš

mokslingą kalbininkų klausyklą pasirodo lyg ponų susigėdusi, paraudusi sodžiaus prastuolė. Nėr abejo, jog bažnytinėje lietuvių šviesuomenėje, kuri į žmonių dainas kaip į vilkų staugimus ar girtuoklių žviegimus buvo papratusi žiūrėti, jo paduotosios dainos ne kaži kaip palankiai būtų sutiktos ir suprastos. „Palaidieji" dainos bernelių ir mergelių santykiai, dukters „melavimas" motinai ir t. t. vis tat šaukte šaukė prieš Rugio iškeltąsias dainas, kėlė prieš jas bažnyčios nustatytosios „doros jausmus". „Rugiškai" nedaug kas būtų jas atjautęs jo metu Lietuvos šviesuomenėje; prisiminkime Duonelaitį! Tad *prireikė* tam tikros karštos *vokiečių rekomendacijos, kad lietuviai savąsias dainas pripažintų* ir prisiimtų!! Tatai ištiko Rugiui jau pasimirus: vokiečiuose antrojoje XVIII-jo šimtm. pusėje, o lietuviuose— net XIX-jo pradžioje.

14. **Welch ein naiver Witz.** Į lietuvių dainas atkreipė dėmesį vokiečių biurgerių, kuršaitiškai tariant — „needelmonų" (nebajorų) šviesuomenė. Savo numanymu iškeldama „žmogaus teises" -siekimus prieš privileguotąją visuomenės dalį ir anos tradicijas, ji ištikrųjų ėjo buržuazijos reikalais. Buržuazija gi kad ir nebepajėgė dar XVIII-ajame šimtm. dvarininkų atsverti, bet visuomenės gyvenime jau tik svėrė. Tat leido valdžiai „šviesiojo absoliutizmo" vagą varyti. Po senovei remdamosi dvarininkais ir pastoriais, ji naikino dabar ar bent mažino jųjų privilegijas, bent kiek išlygino bürgerių pilietines (civilines) teises, pripažino sąžinės laisvę, dargi baudžiavas—kai kuriomis dvarininkų naudai nuolaidomis — naikino. Tuo būdu nesišalindama nuo savo visuomeninių ramsčių dvarininkų ir pastorių, ji neleido jiems perdaug įsigalėti ir jos savo reikalams paveržti; šiaip taip tenkindama kylančios buržuazijos reikalus, jos delto ji prie valdymo vadelių ir neprileido; žmonių gi akyse vis labiau ji (valdžia) virto skriaudžiamųjų globėja—užtarėja. Tatgi, kuomet prancuzų buržuazijai, pasitikus savo pastangoms atkaklų senosios tvarkos pasipriešinimą, revoliucijos keliu atsiėjo ateitin skirtis sau kelią, silpnesnis už ją vokiečių buržuazijos judėjimas tam tikromis valdžios nuolaidomis ir budrios priežiūros priemonėmis veik visai nuo politikos buvo apsaugotas ir apsiribavo daugiausia literatūros sritimi. Literatūroje tat buržuazija, tikriau jos reikalus atstojanti „needelmonų" šviesuomenė prieš taisyklingąjį oficijalį klesingumą maištą kėlė, stengdamosi jausmui erdvės surasti.

Prieš klesinguosius bajorų karžygius ir didžiavyrius stojasi needelmonijos šiaipjau žmonės grynų, karštų jausmų, kilnaus būdo, bet bajorų garbynuose dažniausia nežinomos giminės. „Klesingojo", senove bei privileguotąja naujovės didžiuma

ribavimosi neprivileguotaijai šviesuomenei nebe gana! Jai vis labiau rūpi žmogaus visuomenė, plačioji žmonija, jos įvairybės, kalbos ir kalbų kalbelės, dargi baudžiavų volk'as, gi liaudis. Volk'as, kuriam del savo needelmonumo šviesuomenė apyartė esanti jautės, pasirodė baudžiavose pasilaikęs esąs kilnų būdų, nesuterštą dorą, gryną poeziją. Šitokio volk'o baudžiavos, žmones niekinančios, žeminančios, naikintina. Jo kūryba nebe niekinama, kaip kad pirma niekinama buvo, kuomet ir pati volk'o kalba gan niekinta, bet jau randama joje kartais daugiau kilnumo bei skaistumo—„žmogaus", negu mokytųjų šviesuolių raštuose. Joje atsispindėję, girdite, grynos gamtai artimo, tiesiog „gamtos žmogaus" dorybės.

Šį gamtai artumą karštai ir aukštai kėlė prancūzų svajotojas *Rousseau* (1712—1778), kuris į vokiečių šviesuomenę nemažos turėjo įtakos. Škotų (Macpherson'o *Ossian'as* 1760—1765), anglų (*Percy* 1765) liaudies poezijos rinkiniai kreipė vokiečių dėmesį į savąją ir kitų tautų liaudies kūrybą. Čia tatai ir lietuvių dainos pastebėta. Nebe vilkai dabar vokiečiams staugė, tik gryni įstabių žodžių ir jausmų balsai suskambo! Tos pačios dainos, neb anie klausytojai!!...

Dar *Lessing'as* (Gotthold Ephraim L. 1729—1781), kuris jau savo Litteraturbriefe (Briefe, die neueste Litteratur betreffend) paskelbė kovą pseudoklesingumui ir ieškojo naujų kelių ir šaltinių literatūrai gaivinti, 33-ajame laiške (1759 m., vadinas, dešimt metų praėjus nuo Rugio mirties) šiaip apie lietuvių dainas yra atsiliepęs: „Galima įsitikinti, jog kiekvienoje šalyje (unter jedem Himmelstriche) gimsta dainių, o gyvi (lebhafte) jausmai nėra tat vien išlavintųjų (gesittete) tautų privalumas. Neperseniai esu sklaidęs Rugio lietuvių žodyno lapus ir gale jo pastabų apie šią kalbą užėjęs čion tinkamą (hierher gehörige) retenybę, kuri mane labai pradžiugino: kai kurias lietuvių dainas, sodžiaus (gemeinen) mergaičių dainuojamas. Koks įgimtas sąmojus (naiver Witz)! Koks malonus paprastumas (reizende Einfalt)!" [162]) Kad skaitytojams nerūpėtų Rugio žodyno ieškotis, jis dvi „dailiausėji" daini iš tenai Rugio vertime nusirašąs: Anksti rytą rytužį (Früh Morgens in Morgelein) ir Aš atsisakiau savo močiutei (Ich hab aufgesagt meinem Mütterlein). Pakartojęs taip pat Rugio žodžius apie lietuvių kalbos diminutiva, pridūrė: „dievuotasis Rugys teisinasi šitokius niekniekius padavęs, mano gi nuomone, jis būtų galėjęs teisintis, (kam) daugiau jų nėra davęs" [163]).

Kiek vėliau (1762) Karaliaučiaus literatūrininkas *Hamann'as* (Jonas Jurgis H., 1730 — 1788), kurs karštai ragino šviesuomenę „grįžti prie gamtos", prie „gamtos žmogaus", prie sodiečių, savo rašte Kreuzzüge eines Philologen rado panašumą į Homero met-

rą tų dainų balsuose, kurias jis buvęs girdėjęs iš „undeutsche Volk"—latvių, Kurše ir Lyvžemy (Mintaujoj ir Rygoj mokytojaudamas [164]). Jo garsusis mokinys **Herder'is** (Jonas Gotfridas H., 1744—1803) tąją jo nuomonę apie latvių dainas, nežinia delko, prikergė prie savo vertimų iš lietuviškųjų, ne latviškųjų dainų, kartu su ištraukomis iš Rugio ir Lessing'o. Žymus, įtakingas Sturm-und-Drang'o meto vokiečių literatūros veikėjas, jis didžiai domavosi įvairių įvairiausių tautų liaudies poezijos. 1778—1779 m. išėjo jo Volkslieder (1807 m. laidoje Stimmen der Völker in Liedern pavadinta), poetingieji vertimai dainų, balaąų ir kitokių žmonių poezijos kūrinių. Randame tenai tai tiesiog versta, tai sekta kitų prozainiais vertimais—iš graikų, lotynų, talų, ispanų, prancūzų, škotų, anglų, norvegų, danų ir kitų kalbų, i taip pat ir iš įgaunių, latvių ir lietuvių. Jo tėvas, kad ir „nebuvo didelis latvių kalbos žinovas", su latvių dainomis supažino savo genijalį sūnų [165]), kuris vėliau, 1764—1769 m. Rygoj gyvendamas [166]), dar daugiau apie jas patyrė, tur būt ir pats buvo jas kur girdėjęs. Pasak Gėtės, H. didžiai jas mėgęs [167]).

Lietuvių dainų jis greičiausia nebuvo girdėjęs, gimęs ir augęs lietuvių negyvenamoje Rytprūsių vakarinėje dalyje ir vėliau tarp jų negyvenęs. Į jas tik Lessing'o tartoji apie jas nuomonė ir jo nurodytas Rugio raštas turbūt bus jo dėmesį pakreipę [168]), gal dargi 1762—1764 m. Karaliaučiuje jam tebesimokinant. Bene bus čia kiek nuopelno ir ano prof. *Kreutzfeld'o*, iš kurio jis didžiumą savo verstųjų lietuviškųjų dainų buvo gavęs? Abejotina, kad būtų mokėjęs jis lietuviškai; greičiausia, bus jis supoetinęs prozainius Kreutzfeld'o vertimus, prisitaikindamas tiktai prie originalo skiemenų skaičiaus (Silbenmasz [169]).

Ar šiaip ar taip, į lietuvių dainas įsitempęs jis kreipėsi savo dėmesį ir, kuomet, pavyz., latvių dvi tedavė daini, lietuvių net 8 išsivertė [170]). Vieną jųjų, Brautlied (Ich hab's gesaget schon meiner Mutter), jis pasiėmė iš Rugio (Aš atsisakiau savo močiutei), tikriau dargi iš jį pakartojusio Lessing'o, nors ir į Rugį buvo pasižiūrėjęs [171]). Visas gi kitas—iš prof. Kreitzfeld'o (iš Karaliaučiaus [172]), kurių šešioms atsako vėliau paskelbti Rėzos tekstai: 5 beveik be kokių skirtumų — Lied des jugen Reiters (Rėz.: Anksti rytą, rytužį pašersiu žirgytį), Die kranke Braut (Rėz.: Per beržynėlį, per pušynėlį mane nunešė mano bėrasis žirgatis), Abschiedslied eines Mädchens (Rėz.: Ten darželyj žydi myronačiai, čion darželyj žydi tymonačiai), Der versunkene Brautring (Rėz. Į žvejus josiu, žvejį lankysiu) ir Der unglückliche Weidenbaum (Rėz.: Ai žirge, žyrgyti, tu mans bėrasis [173]), o 1—Lied des Mädchens um ihren Garten — kad ir sutinka su Rėzos

tekstu (Dainuok, sesyte, ko ne dainuoji), bet seka daug trumpesne atmaina:

(Herderis).

Auf, singe, Mädchen,
Nicht! O, warum nicht?
O, warum aufgestützet?
Dein Arm wird dir ersterben.
Wie kann ich singen,
und fröhlich werden?
Mein Gärtlein ist verwüstet,
Ach, jämmerlich verwüstet!
Rauten zerstreuten,
Rosen geraubet,
Die Liljen weisz zerknicket,
Der Thau gar abgewischet!

(Herder'io praleista.)

O weh, da konnt'ich
Mich selbst kaum halten,
Sank hin im Rautengärtlein
Mit meinem braunen Kranze.

(Rėza).

Dainuok, sesyte!
Ko ne dainuoji?
Ko rymai ant rankelių?
Rankelės užrymotos?
Kur aš dainuosiu?
Kur linksma būsiu?
Yra darže iškada,
daržėlyj iškadužė:
Rūtos numintos,
rožės nuskintos,
lėlijos išlakštytos,
rasužė nubraukyta.
Ar šiaurys pūtė?
Ar upė aptvino?
Ar perkūnas griovė?
Ar žaibais mušė?
Ne šiaurys pūtė,
ne upė aptvino,
perkūns ne griaudams
su žaibais ne mušė.
Barzdoti vyrai,
vyrai iš jūrų,
prie krašto leidant,
į daržą kopant,
rūtas numynė,
rožes nuskynė,
lėlijas išlakštė,
rasužę nubraukė.

O ir aš pati
vos išsilaikiau
po rūtų pašakėliu,
po juodu vainikėliu [174]).

Tų visų vertimų originalus jau Rėza yra nurodęs [175]). 8-sios dainos (Die erste Bekanntschaft) jis netik originalo nėra nurodęs, bet ir visai to vertimo neminėjęs. Ir kiti dainų tyrėjai nėra jos originalo susekę. O delto ir ji savo pamate turi lietuvių dainą. Tat rodo palyginimas kad ir su šitokia daugiau kai šimtmetį vėliau Suvalkijoje užrašyta, bet vertimui gan artima daina:

(Herderis).

Tief in Nacht, im Dunkel,
Tief im dicken Walde,
Ferne war mein liebes Mädchen,
Eh'ich sie noch kannte.
Ohne sie zu kennen,
Ritt ich ungefähr hin,
Satzte mich in'n Winkel,
Hinterm weiszen Tische.

Sasz mit vollem Herzen,
Weint' mich ab und schluchzte;
Da, da sah das liebe Mädchen
Seitwärts auf mich nieder.

Und nun kommt ein Gläschen,
Rundum weisz im Schaume,
Hui! das war für mich ein Leben!
Wem sei's zugetrunken?
Ihr sei's zugetrunken!
Ihr, dem frischen Mädchen!
Vor, wie weit von mir entfernet!
Jetzund meine Liebe!

(Volteris).

Žaliojoj girelėj,
tamsiojoj naktelėj,
tenai jaunas bernužėlis
kelio nežinojo.
Nors jis nežinojo,
bet į ją nujojo:
ir pririšo ristą žirgą
pas rūtų darželį.
Pririšo žirgelį,
pas rūtų darželį,
o jis jaunas bernužėlis
į aukštą klėtelę.
Atsisėdo gailiai,
aysiverkė gailiai,
kad ant manęs mergužėlės
(mergužėlė?)
pažiūrėjo žvairiai.
Nors(s) žvairiai žiūrėjo,
bet mane mylėjo:
iš tų meilių meilistėlių
apsiverkė gailiai.
Ateina stiklelis
girdamas staleliu;
oi, oi, oi, oi Dievuleliau!
Reiks jis man išgerti.

Išgėriau stiklelį
už save mažesnį,
išvoliojau purvynėlį
už save didesnį[176]).

Jau tiedvi daini rodo, kaip lengvai, gyvai, „tikrai poetiškai" pasak Augustaičio, vertėsi Herder'is lietuvių liaudies poeziją. Jog jis nuo originalo nėra nesitolinęs, matome palyginę jo vertimą su rugiškiu, iš kurio jis sekė garsiąja dukters atsisakymo daina (orig. žiūr. aukščiau p. 40):

(Rugys).

Ich hab aufgesagt meinem Mütterlein,
Schon von der Helfte des Sommerleins:
Such, Mütterlein, dir ein Spinnerlein,
Ein Spinnerlein und Weberin.

Ich hab gnug gesponnen das weisze Flächslein,
Gnug geworken seine Leinwandlein.
Ich hab mich zerscheuret die weiszen Tischlein,
Ich hab gnug gefeget die grünen Gehöftelein.
Ich hab schon gnug gehorcht meinem Mütterlein,
Ich musz auch horchen meinem Schwiegermütterlein.
Ich hab schon gnug geharket das Gras der Auen,
Ich hab mich zertragen die weiszen Harkelein.
O du Kränzlein von grünen Rautelein!
Du wirst nicht lang grünen auf meinem Häuptelein.
Meine Haarflechten von grünem Seidelein,
Ihr werdet nicht mehr funkeln im Sonnenschein.
Mein Haarlein, mein gelbes Haarlein,
Du wirst nicht herumflattern vom Wehen des Windes.
Ich werde besuchen mein Mütterlein
Nicht mit einem Kranze, sondern gehaubet.
O mein feines Häubelein!
Du wirst noch schallen von Wind geblasen.
Mein ausgenähetes und buntes Arbeitlein,
Ihr werdet noch schimmern bey der heiszen Sonnen.
Meine Haarflechtlein von grünem Seidelein,
Ihr werdet an der Wand hangen, mit Thränen machen.
Ihr meine Ringelein, ihr güldelein,
Werdet im Kasten liegen und rostern[177]).

(Herderis).

Ich hab's gesaget schon meiner Mutter,
Schon aufgesaget von Sommers Mitte.
Such, liebe Mutter, dir nur ein Mädchen,
Ein Spinnermädchen, ein Webermädchen.
Ich hab gesponnen, gnug weiszes Flächschen,
Hab gnug gewirket das feine Linnchen,
Hab gnug gescheuert die weiszen Tischchen,
Hab gnug gefeget die grünen Höfchen.
Hab gnug gehorchet der lieben Mutter,
Musz nun auch horchen der lieben Schwieger.
Hab gnug geharket das Gras der Auen,
Hab gnug getragen der weiszen Harken.
O du mein Kränzchen von grüner Raute,
Wirst nicht lang grünen auf meinen Haupte!
Ihr meine Flechtchen von grüner Seide,
Sollt nicht mehr funkeln im Sonnescheine.
O du mein Härlein, mein gelbes Härlein,
Wirst nicht mehr flattern im weh'nden Winde.

Besuchen werd'ich die liebe Mutter
Nicht mehr im Kranze, sondern im Häubchen.
O du mein Häubchen, mein feines Häubchen,
Du wirst noch schallen im weh'nden Winde.
Und du mein Nähzeug, mein buntes Nähzeug,
Du wirst noch schimmern im Mondenscheine.
Ihr meine Flechtchen von grüner Seide,
Ihr werdet hangen, mit Thränen machen.
Ihr meine Ringchen, ihr gold'ne Ringchen,
Ihr werdet liegen, im Kasten rosten.

Dukters atsisveikinamosios dainos Herderio vertimą pagavo jo genijalis draugas **Gėtė** (Jonas Volfgangas Goethe, 1749—1832) ir įsidėjo į savo Die Fischerin (Žvejė, 1781 — 1782 [178]), dainodramės (Singspiel, kitur kleines Drama) žvejės Dorotėlės lūpas [179]). Imdamasis jį, jis Herderio „ich hab's gesaget" pakeitė į „ich hab's gesagt", „schon aufgesaget" į „schon aufgesagt", šiaip gi visa kita paliko herderiška. Pačiame veikale jis neįvardino Herderio kaip savo versmės, bet 40 metų praėjus (1825), rašydamas apie tikką išėjusį Rėzos dainyną, sako: „Jau Herder'is didžiai mėgo latvių dainas; mano mažojon „Žvėjės" dramon kiti jo vertimai yra suplaukę" [180]). Tačiau šioje dramoje latvių dainų, o dar iš Herderio paimtų, nerandame. Nurodytoji dukters atsisakymo daina yra lietuviška. Ir daugiau tenai paimta iš liaudies poezijos, bet greičiausia iš vokiečių, lietuviams ir latviams taip pat bendrų motyvų; pavyz. raitelis renkasi vieną trijų našlės dukterų, duodamas joms tris, dargi šešis klausimus—kas ilgesnis už kelią? meilė;—kas žalsvesnis už žolę? nuodai ir t.t.—ir iš jauniausiosios bei gražiausiosios atsaką tegaudamas [181]). Tat Gėtė bus čia, prisimindamas, šį-tą susipainiojęs ir latvių nuo lietuvių neatskyręs.

Be jo, sako, ir **Šileris** (Jonas Krikštupas Schiller, 1759—1805) iš Lessing'o pakartotųjų iš Rugio dainų esąs minčių (die Gedanken) pasigavęs [182]), jų tačiau jo raštuose nesugebėjau susekti.

15. **Vėjelis pučia.** Vyriausieji vokiečių literatūros klesininkai —Lesingas, Herderis, Gėtė, Šileris -drąsiai užtarė ir iškėlė lietuvių dainą. O tuo metu ir į lietuvių kalbą vokiečiai kitokiomis, atidesnėmis negu pirma, akimis bepradėjo žiurėti. Dargi didysis Karaliaučiaus prof. Emanuelius *Kant'as* (1724—1804) rado progos palankiai apie ją atsiliepti [183]). Tat juo drąsiau kiti literatūrininkai ir mokslininkai paskui juos sekė. Minėtojo prof. Kreutzfeld'o kelis dainų vertimus prof. *Bock'as* (Pričkus Samuelius B.) 1782 m. Prūsų ūkio ir gamtos istorijos aprašyman įsidėjo [184]). Taip pat Karaliaučiaus prof. *Baczko* (Liudvikas B., 1755 — 1823) 1780 m. vieną kitą dainą yra davęs; pasak Hagen'o, tai buvę vėliau

Rėzos išspauzdintosios „Iš vakarėlio vėjeliams pučiant“ ir „Ko vėjas pūtė, ko giria gaudė“ [185]). Gumbinės valdininkas *Gervais* (J. Fr. G. — 1821) 1795 m., aukštai keldamas lietuvių būdą, ir jų dainas prisimena. Lietuvių kalboje jos gerai skambą, turį savus balsus, vienlinkius, bet del įgimto žmonių muzikalumo labai malonius; jųjų turinys tai esą „trumpi šeimynos, meilės, darbo pasakojimėliai“ (Histörchen [186]). Berlyno kalbininkas ir pamokslininkas D. *Jenisch* 1796 m., 14 kalbų tarpu savęs „kritikiškai bei filosofiškai“ palygindamas, savo raštan ir ketures mano nežinomas dainas įdėjo [187]), o 1800 m., prakalboje Mylkės žodynan apie lietuvių „meiliadaines“ (Liebeslieder) keliais žodžiais pratarė, vadindamas jas naturalėmis, nuoširdžiomis ir malonio-mis [188]). Tenpat Karaliaučiaus valdininkas C. F. *Heilsberg'as* rašo: „lietuviai yra dainų mėgėjai (Liebhaber). Jie dainuoja pirm ir po darbo. Jųjų dainos rodo (pakvypę-hauchen) švelniausius meilės ir bičiulystės jausmus“ [189]). Tais pačiais 1800 m. *Nanke* (Karolius Eproimas N.) duoda dainų tekstų, kurių vieną, 1820 m. *Förster'io* Prūsų geografijos vadovėlyje pakartotą, pažįstu; tai minėtoji jau „Iš vakarėlio vėjeliams pučiant“ daina [190]). Kiek tiek skiriasi ji nuo Rėzos teksto:

(Nanke-Förster)

Iš vakarėlio
vėjaliui pučiant,
lelijužei linguojant,
išvežė mano
mielą *duktelę*
per žaliąją girelę.
Ei kelkit, kelkit,
mano sūneliai,
vykit, *vykit seselę.*
Tai ir pavyjo
savo seselę
pas žaliąją girelę.
Per šilą jojo,
šileliai dunda
ir *kamanėlės skamba.*
Ei grįžki, grįžki,
mano sesyte,
grąžin tave močiutė.
Bet aš negrįšiu,
mano *broseliai,*
grąžįsiu *vainikėlius.*

(Rėza)

Iš vakarėlio
vėjeliams pučiant,
lelijužėms belinguojant,
išvež' išvežė
mielą *dukrelę*
per žaliąją girelę.
Ai kelkit, kelkit,
mano sūneliai,
vykit *pavestą seselę.*
Jau ir pavyjo
savo seselę
pas žaliąją girelę.
Per šilą jojo,
šilas bildėjo
ir *kamanos skambėjo.*
Ai grįžkis, grįžkis,
mano sesyte,
grąžin tave močiutė,
Bet aš negrįšiu,
mano *broleliai,*
grąžįsiu *vainikėlį.*
O kur, sesyte,
pajuodakyte,
o kur tu nakvynosi?

Stov ant kalnelio
žali liepelė,
sen(-a, ten?) mano nakvynelė.
Šitos liepelės
žali lapeliai
bus *man* priegalvėle.
Už mane linko
liepos šakelės,
ne močiutės rankelės.
Už mane krito
žali *lapeliai*,
ne močiutės žodeliai [191]).

Stov ant kalnelio
žali liepelė:
ten mano nakvynelė.
Šitos liepelės
žali lapeliai
bus *mano* priegalvėle.
Už mane linko
liepos šakelės,
ne močiutės rankelės.
Už mane krito
liepos *žiedeliai*,
ne močiutės žodeliai [192]).

Matome tad, jog XVIII-jo šimtm. antrojoje pusėje vokiečių šviesuomenė jau buvo suėjusi pažintin su lietuvių dainomis. Jos dėmesio vidurkyje šioje srityje buvo Rugio dainos, ypač dvi jųjų, dukters atsisveikinamoji ir močiutės baramoji daina. Šiedvi daini, išdalies ir bernelio daina (apie „barborėlį") ir vėliau kreipė savęspi tiek vokiečių, tiek kitų tautų dėmesį. Jas atsispauzdina Baužas, Rėza, Krauzė, Kuršaitis, Neselmanas, Daukantas (pirmiedvi [193]). Vokiečių kalbon verčia, be minėtųjų Rugio ir Herderio, Rėza, Kuršaitis, Neselmanas, Jordanas (Anksti rytą rytužį [194]); lenkų kalbon — Baužas, Osinskis, Zatorskis [195]); čekų—Čeliakovskis [196]); latvių—Paberžys [197]), Jurgis Bideris [198]). Ankstaus ryto dainą *Šuman'as* (Robertas Schumann, 1810—1856) muzikon įvedė [199]). Pakartokime čia kad ir latvio Paberžio (Paberscha) vertimą (neturint tam tikrų latviškų raidžių, *ss* raidėmis išreiškiau s, *s*-ž, *ń*-ni):"

Agri, agri rihtińâ
attezeja ssaule,
un zaur gaisscho glahschu logu
sskatas mahmuliña.
Saki teesu, tu meitiń ,
kur tu steigajussi?
Un kur tawam wainadsińam
migla uskritusi?
Agri, agri rihtińâ
gahju uhden' ssmelti,
rihta migla sslapinaja
manu wainadsińu.
Tas naw teessa, tu meitiń,
tee naw taissni wahdri.
Tu par lauku pawadiji
ssawa tautu dehlu.
Tas ir teessa, mahmuliń,
tee ir taissni wahrdi,
ka par lauku pawadiju
ssawu tautu dehlu.

Tačiau... „anksti rytą rytužį" Rugio daina raštą pamėgusiai lietuvių šviesuomenei tepasirodė! Anksti, perdaug anksti: dar gaideliai negiedojo, kai jis ją kelti ir gyvą jausmą, poezijos šaltinį, jai rodyti nedrąsiai mėgino. Vokiečiams (Lesingui), kuriuose buržuazinė srovė vis aiškiau statėsi prieš senąją feudalizmo tvarką, keista buvo matyti Rugio atsargumas dainas paduodant; literatūrinėje jųjų kultūroje liaudies daina vis žymesnę užėmė vietą, iškeldama kilniausius jausmus. Kas kita pastorinėje Lietuvos lietuvių bei vokiečių šviesuomenėje, kurion maištingoji naujovė pa-

mažel teveikė. Tosios šviesuomenės „niekeliai“ tebematyta nebažnytinėje žmonių kultūroje, kūryboje, tat ir dainose; Rugio atsargumas nebuvo čia bergždžias! Toji šviesuomenė kur kas gyviau atjautė ir labiau tesidomavo *bažnytinių giesmių*, platindama jas, daugindama ir tobūlindama. Vienintėlė „Lied“, kurią ji tuo laiku tebežinojo, buvo tikybinė giesmė.

Kuone kiekvienas kunigas rašo ar taiso giesmes, o Trempų (apie Darkiemį) kun. *Ostermejeris* (Godfridas Ostermeyer, 1716—1800) net tam tikrą jųjų istoriją parašo (Erste littauische Liedergeschichte, 1793). Tas pats rašytojas lietuvių kalbos gramatikoje (Neue littauische Grammatik, 1791) vieną jos dalį skiria poezijai [200]), bet visą laiką turi omenyje ir kalba tiktai apie giesmes, apie dainas nė užsimini. Pilkalnio „kanteris“ *Mylkė* (Krizius Gotlibas Mielcke), 1800 m. kartodamas Rugio žodyną laidą, jo„ Betrachtung der littauischen Sprache“, kurioje radosi anos garsiosios dainos, nebekartoja [201]), o jo sūnaus gramatikon įterpia poezijos skyrių [202]), kuris kad ir daro pažangą nuo Ostermejerio poetikos to (be giesmių, yra pavyzdžių iš Duonelaičio, Mylkės vertimas Gelerto sakmės), dainų vis dar nemato; apie jas jo rašte teužsimena vokiečiai Heilsbergas ir Jenišas! Prisiminkime ir tat, kaip Duonelaičio apie dainas atsiliepta!!

Visa tat įsidėmėjus, atsargus Rugio iškelimas dainós nemaž *kulturinės* drąsos mums apreiškia. Lyg virpąs tat nakties žiburėlis... Literaturinė dainós aušra lietuvių šviesuomenėje XIX-ajame šimtm. teprašvito. Čia prasidėjo Rėzos ir kitų veikimas.

VI. Rėza.

... sodįsiu rožių šakelę
ant aukšto kalnelio
prie jūrų, prie marelių...
(Daina).

16. **Prie jūrų, prie marelių.** Siauru Klaipėdos ir Palangos kraštu Lietuva prie pat jūros teprieina, o šiaip jau įsirėmusi į nepergilias Kuršmares (uostan, kurisches Haff), kurios nuo jūros atsiskiria ilgomis, siauromis, ties Klaipėda praplyšusiomis smėlio Kopomis [203]) (kurische Nehrung).Seniau giringos, dabar praretėjusiais miškais-dainós „laibosiomis pušykėmis“ teapaugusios, atadengtos kriokiančios, pūtojančios jūros vilnims, „smiltų“ ir ledais mušantiems „umarams“ ir „krušams“, jos retai—ir tai labiausia rytinėje pamarių pusėje, tėra apgyventos. Žvejų kopininkų kiemai ir net kaimai, smiltimis užnešami, nekartą „kopų kalneliais“ virsta, o jų gyventojai turi ieškotis sau kitos vietos tolesnei sunkiai buities kovai tęsti. Vasarą Kopos atgyja, lankomos svečių (vokiečių), kiti jųjų kaimai gana žinomi yra pas šiuos kaipo „seebadai“ (jūros maudyklės).

Šitokiame, kaip sakoma, „Dievo ir žmonių pamirštame“ užkampyje, smiltimis užnešamame, o nuo 1797 m.[204]) ir visai užneštame Karvaičių (Karvykių, rėziškai Karvytos) kaime 1776 m.[205]) gimė pagarsėjęs vėliau **Liūdas Rėza** (Martin Ludvig arba, kaip pats jis šaukėsi, Ludwig Jedemin Rhesa). Jo tėvas buvo žvejys[206]), kuris, beto, turėjo kaž kokią pajūrio tarnybą (Gastgeber u. Strandbediente[207]). Motinos nustojęs trečiaisiais, o tėvo penktaisiais savo amžiaus metais Liūdas likosi giminės globoje[208]). Pradėjęs žąsygoniu[209]), jis nesitenkino kaimiečio gyvenimu[210]) ir, vargui atsispirdamas, ėjo kunigo mokslus, pasiekęs (1794) Karaliaučiaus univ. lietuvių seminariją. Universitą baigęs 1800 m., ligi 1816 m. jis buvo čia-pat kariuomenės kunigas; 1812–14 m. dalyvavo kariuomenės žygiuose Rusijon ir Prancūzuosna. Nuo 1807 m. jis mokė teologijos skyriuje, 1810 m. paskirtas nepaprastuoju, gi 1818 m. paprastuoju profesoriumi; jis buvo taip pat (nuo 1816) lietuvių seminarijos direktorius. 1829 m. pakeltas konsistorijos patarėju (Consistorialrath) ir mokyklų vyresnybės nariu (Mitglied des Provinzial Schul-Collegiums[211]), pasimirė 1841 m.[212]). Jis uoliai dalyvavo Mažosios Lietuvos kunigų literatūriniame tikybos darbe, prasikišęs pro kitus lietuvių kalbos ir raštų istorijos žiniomis. Jis buvo vyriausis šventraščio vertimo tikrintojas (revizorius — 1816 ir 1824 m. laidos); vokiečių kalba išleido savo kritines pastabas del šio vertimo kalbos (I d. 1816 m., II,—1824); vertimų istoriją (1816 m.), kuri yra svarbi lietuvių literatūros istorininkams; Rytinių (nuo 1775 m.) ir Vakarinių Prūsų parapinius kunigų sąrašus (1834 m. ir pataisos bei papildymai 1837 m.[213]). Mums tačiau čia atrodo daug svarbesni kiti jo raštai, angščiau jį surišę su dainų istorija.

Pajūry augdamas, jis žiurėjosi vargingą žvejų kopininkų gyvenimą, matė jų sunkią kovą su žiauria, siaučiančia gamta. Yt dainoje, „užkopęs kalnelį“ „prie jūrų, prie marelių“ — o aukšti smėlio kalneliai augančių ant jų „medačių šakomis“ „debesėlius“ pasiekę dainai atrodė,—jis matė „žvejačius, kopininkus ant jūračių, ant aukštų jūrelių“; matė „jaunus styrininkus-žvejytėlius“ laivelyje „išbėgant iš kiemo“, „leidžiant linklelius padumo vidurėlyj“, o paskiau „per jūres, per mareles bėgant laivelį (namo) prie aukšto kalnelio“. Dainuodami išbėgę, žvejai ir grįžo su dainomis. Nors tų jųjų dainų Rėza nėra savo išleistame dainų rinkinyje pasižymėjęs, bet vargiai jos kuo tesiskyrė nuo vėliau jo gautųjų iš anapus Kuršmarių (Klaipėdos, Rusnės, Labguvos, Piktupėnų ir kt.) žvejadainių, kurių apie dešimtį jis yra mums suteikęs.

Tat bus jie dainavę apie „žvejų mergatę pajuodakatę“, kuri „nemoka trijų darbačių: nei plonai verpti, nei tankiai austi, nei drabužes rėdyti,—o ji tik moka laive sėdėti, baltas rankas maz-

goti"; jos „vargios, vargios dienatės, o bus ir dar vargesnės", nes „vargas ant vargo, bėda ant bėdos ant vandenų mergatei" [214]).

Dainavę apie tat, kaip dviem žvejam „dyvnais plonais tinkleliais" sugavus „du jūrų veršiukėliu — dyvų žuveliu", supykęs „bangų dievatis" ir pakilęs „šiaurys-vėjatis"; juodu metusiu „aukso inkorėlį", o vienas jųjų lipęs „masto viršūnėlę", bet nepamatęs „nei Kopų, nei Kopų kalnų, nei laibųjų pušykių", tik savo „mergytę pro pušynę vaikščiojant" „juodu vainikėliu", „gelsvomis kaselėmis", „žalio rašto žiurkšteliais" [215]).

Ir apie jauną žvejį dainavę, kurs „gul nuskendęs ant jūrų dugnelio: smiltas jo veidelį graužia, vilnys jo plaukelius plauja" [216]). Kito brolyčio juoda kepurelė tenuskendusi, laiveliu jam bėgant „prie aukšto kalnelio, kur augo(jo) mergytė, kur rimo (rimsta jo) širdytė: umars sukilo, ledai sukūlė juodą laivelį, krušai mušo žeglelį ir juodą baragėlį", o jis pats vos išsilaikęs po kepurėle [217]).

Kartais skendąs mergaitės „žiedelis nuo vidutinio piršto"; mielajam tat rūpį „išsiprašyti šiaurio ant dviejų nedėlačių: rasi išmestų bent iš gilumo žiedelį ant martės lankos" [218]). Apie „žvejų mergytę" dar bene mūsų laiku kopininkų tebedainuojama (Nydoj užrašyta, netoli Karvaičių):

Į žvejus eisva,
žvejus lankysva,
žvejų ženteliais busva.
Žvejų mergyčių
minkštos rankelės,
jų šalti patalėliai,
jų šalti patalėliai.
Irklas po galva,
tinklas po šonu,
žėglelis apsikloti [219]).

Ir kitų dainų dainelių turėjo Rėza savo jaunose dienose išgirsti, taip pat priežodžių, patarlių, pasakų, mitų, kuriuos irgi „tautos genijus yra pagimdęs" [220]), senovės ir dabarčios papročių, kaip rodo tat jo pastabos prie Duonelaičio ir Dainų [221]). Ir augo jame meilė šio smėlingo krašto, vargšų žmonių, jų kalbos, gyvenimo, kurybos, iš Kopų bei kopininkų srities plėtodamosi į visą savo krašto Lietuvos bei lietuvių plotį. „Savo", sakome, nes kad ir tikrina kiti jį latviu gimus [222]), bet jau pati jo pavardė, kurios lietuvių literatūroje ir seniau būta (1625 m. psalmyno leidėjas Jonas Rėza), rodo, jog greičiau jis bus buvęs lietuvių kilmės. Pats save jis „pasididžiuodamas tikru (įgimtu — ein geborene) lietuviu vadinosi" [223]), lietuvių giminės vyru (e gente lithuana natus [224]), vokiečių gi akyse virtęs dargi „lietuvybės fanatiku" [225]). Užaugęs mišriame lietuvių, latvių ir vokiečių pakraštyje, jisai ži-

noma, iš latvių ir iš vokiečių turėjo nemaž pasigauti. Kad mokėjo jis latviškai, rodo jo paties prierašai prie dainų, kuriuose davė taip pat latviškųjų dainų, artimuolių (paralėlių [226]). Jis buvo apsipažinęs ir su raštais apie latvių kalbą ir kūrybą, dainas [227]). Kur kas stipriau vokiečių kultūra į jį veikė. Tos kultūros mokslą jis gavo; tos kultūros šviesuomenėje- studentų ir profesorių, pastorių ir kantorių (precentorių, mokytojų bei vargonininkų) tarpe— gyveno ir veikė. Jijė savaip nudažė jo lietuvybę.

Praktiniai bažnyčios reikalai rišo Mažosios Lietuvos kunigus, nevien lietuvius, bet ir vokiečius, su lietuvių kalba. Šios rušies reikalai nemažai svėrė taip pat Rėzos sąmonėje ir veikime; matėme gi jo veikalus lietuvių tikybinės raštijos srityje. Jis tačiau nesitenkino šitokia, sakytume, *bažnytine lietuvybe*. Jo lietuvybė išaugo aukščiau už praktikos reikalus. Nemaž bendra ji turėjo su Duonelaičio *kalbos bei papročių lietuvybe*, nesireikšdama delto taip jau stačiokiškai, kaimietiškai ir genijaliai, galingai, kaip šioji kad reiškėsi. Gal nemažiau įgimta negu duonelaitinė, ji tačiau buvo artima ir „filologinei" Rugio lietuvybei, tik kur kas už šiąją pilnesnė, sąmoningesnė.

Tatai buvo, sakytume, *literaturinis tautinis jausmas*. Jis gėrėjosi kiekvienu Lietuvos kaimiečio budo kulturos apsireiškimu bei apraiška, *tiesioginių*, visuomeninių, politinių ar kultūrinių tos lietuvybės išvadų veik nesidarydamas. Jo lietuvybė, lyg juron ūpelis, nejūčiomis įsiplaukė plačion, galingon, iš visur ją apsiaučiančion *vokiečių šviesuomenės kultūron*. Ji neėjo prieš vokietybę, tik ją savin įsiimdama, taikoje susigyvendama su jąja, nusidažė ją graudžiu kaimo gyvenimo patrijarkumu, skaisčiai maloniu savo senovės atspindžiu, amžių proamžių liūdėsiu. Jo—gente lituanus'o, natione Prūsų (ne kitokio!) vokiečio—poezijos dūjomis prašveistoji lietuvybė daugiausiai *vokiečių literatūros* srityje tesireiškė; Šventraščio lietuvių kalbon vertimas, praktinio bažnytinio („lietuviškojo"), su tautiniu jausmu ne ką bendra teturinčio veikimo vaisius, tam nesipriešina.

Jis didžiavosi saviškių, šalies *autochtonų*, lietuvių praeitimi, būdu, kalba. Juk tai *jo* šalelė buvo galingosios Prūsų valstybės lopšys, tos valstybės, kuriai jis, kaip ir kiti lietuviai, savo kūną dvasią buvo atidavę. „Įgimtieji raiteliai", lietuviai XVII-ojo šimtm. karuose prieš švedus, XVIII-ojo prieš rusus ir austrus [228]), XIX-ojo prieš prancūzus nelyginamuoju narsumu (unbegrenzte Tapferkeit) gynė Prūsų kurfiurstų, karalių reikalus [229]). Napoleono karo metu (1807 m.) Klaipėdoje, „tarp vienųjų lietuvių", karaliaus šeimyna radosi sau prieglaudą. Kokiais jausmais lietuviai ją tuomet ten priėmė, rodo kad ir vėlesnis (1829 m.) jųjų pasitikimas Prūsų karalaitės, o Rusų carienės, kuri anais 7-aisiais metais ten gyveno kartu su visa karaliaus

šeimyna. Raiti lietuviai ir lietuvaitės, pasak 39-ųjų metų laikraščių, tautiškai apsitaisę, pasitikę ją, lietuviškas dainas dainuodami; jie įteikę taip pat lietuvių kalba rašytą poemą, kurioje išreiškę savo „prūsiškus“ jausmus [230]). Pats Rėza karštai dalyvavo 1813—1814 m. žygiuose, kaipo kariuomenės kunigas, proza ir eilėmis Prūsų „Freiheitskämpfer“ iškeldamas [231]).

17. **Nusmilęs kaimas.** Valdžios įsakymai baudžiavų naštą žmonėms lengvinti, paskiau ir visiškas panaikinimas baudžiavų, steigimas žmonėms mokyklų, pastorių aiškinimai sakomuoju ir rašomuoju žodžiu, neiškeldami tikrų, ne žmonių reikalams patenkinti skiriamų naujosios visuomenės „tvarkos“ pamatų, rodė žmonėms vien „tėviškąją valdžios globą“, tat ir davė dirvos aniems Prūsų ir Lietuvos žmonių (atsidavimo valdžiai ir valstybei) jausmams įsiveisti. Nuo baudžiavų paleisti, valdžios ir pastorių „globą“ nuolatos patirdami, Lietuvos būrai jautėsi esą *savo* valstybės ramsčiai ir jos reikalams be kokios at-ir pasargos skyrė savo prakilniausius jausmus ir darbus. Vieši jųjų veikalai, patrijarkalio sodžiaus gyvenimo nustatytas būdas, veik netirtoji praeitis ir kalba dar antroje XVIII-jo šimtm. pusėje traukė savęspi vokiečių šviesuomenės dėmesį ir užuojautą (prisiminkime kas aukščiau buvo sakyta). Napoleono karuose subrendę, tautiniai šviesuomenės jausmai dar labiau krypo Prūsų, tadgi senovės prūsų ir dabarčios lietuvių praeitin, jųjų kalbon, kūrybon.

Be minėtųjų jau XVIII-jo šimtm. garsuolių ir šiaip rašytojų, XIX-jo šimtm. kalbininkai, istorininkai ar poetai (romantininkai) daugiau ar mažiau domavosi lietuvių praeities ir kalbos, dažnai idealindami jas, nekartą laukdami iš jųjų mokslui ar dailiažodžiui perversmingų išvadų ateityje. Jau *Kocebė* (August Kotzebue) Prūsų senovės istorijoje (1808—1811 m.) gyvai ir jautriai atpasakojo prūsų ir lietuvių tragėdiją [232]), o Karaliaučiaus prof. Jonas *Foichtas* (J. Voigt, 1786—1862) savo garsiuoju 9-tomiu kritingu Prūsų istorijos veikalu (1827—1839) musų praeities tyrinėjimui patiesė vyriausius, kelią rodančius pamatus [233]). Halės prof. *Fateris* (Johann Severin Vater, 1771—1826), kuris vienas pirmųjų tyrė senovės prūsų (vyriausiosios valstybėje tautos—Hauptvolk der Monarchie) kalbą, prūsų ir lietuvių kalbą pamėgo, dar jaunas Prūsų panemunėje gyvendamas, o vėliau ir susipažinęs su „naiviomis“, Rugio teikiamomis lietuvių dainelėmis [234]). Jo rūpesningai 1820—1821 m. paruoštuoju prūsų kalbos tyrinėjimu pasirėmęs, Karaliaučiaus prof. Petras *Bohlen'as* (1796—1840) suteikė Foichto istorijon (1827 m.) karštą straipsnį apie prūsų kalbą [235]). Užsidegęs garsiųjų vokiečių kalbininkų *Humboldt'o* (Vilius H., 1767—1835), brolių *Grimm'ų* (Jokūbas Gr. 1785—1863, ir Vilius Gr., 1786—1859), *Bopp'o* (Pranys B., 1791—1867) palyginamaisiais kalbų tyrinėjimais, ypač tik ką iškeltuoju

sanskrito ir Lietuvos kalbų giminimu, Bolėnas 1828 m. paruošė dar karštesnį raštą apie lietuvių kalbą, jos grožę, senovę ir sąryšį su sanskritu [236]). Tas-pats kalbininkas, dar tat matysime, atsidavęs rankiojo ir rašėsi žmonių dainas.

Faterio, Bolėno pasidarbavimą prūsų bei lietuvių kalbos srityje ne vien šiaipjau mokslo reikalai yra nustatę, bet ir, ko jie nė patys nėra slėpę, jųjų giminybės jausmų ryšiai su savo šalies autochtonais, senovės prūsais ir lietuviais, gėrėjimos girdint senovės kalbas ligi mūsų laikų išlikus, stebėjimos del kilnaus, senove pakvypusio Lietuvos sodiečių būdo bei kurybos. Šios jųjų mokslo veikimą nustačiusios vaduoklės, žinoma, nekartą iškreipė nemalonius faktus ir vėliau davė nemaž progos kritikai kiaurai kartais jųjų išvadas perbrėžti. Ką gi tačiau besakyti! Juk dargi nevienas vėlesniųjų kritikų, pavyzdžiui, žinomasis Neselmanas, nepasimiršdavo „geborner Preusze" esąs ir Prūsų tautos vardo šalyje gyvenąs, tat savo darbų prūsų bei lietuvių kalbos, kurybos srityje akstinu pasistatydamas! [237])

Tadgi Prūsų valdžia, mokslas ir šiaip šviesuomenė į lietuvius, o Lietuvos būrai—į jąją, Rėzos metu palankiomis, nekartą gėrėjimos akimis į kits kitą besižiūrėjo. O toji „gėrėjimos" aplinkybė dar labiau skubino ramų, „naturalį" lietuvių vokietėjimą, pačių jųjų dažniausiai nei nepastebiamą, nenujaučiamą.

Tiktai retkarčiais vieno kito „aukštosios kultūros" nešėjo griežtesnis žodis ar pasielgimas dizonansu, lyg ateities atmainų pranašavimu, skambtelėjo visuomenės gyvenimo giedroje!.. 1814 m., pavyzdžiui, tūlas Gumbinės mokyklų vyresnėlis (Schulrath) vokiečių laikraštyje buvo paskelbęs nuomonę, naudinga ir metas esą pašalinti (verdrängen) lietuvių kalbą [238]). Šis raštas iššaukė atsakų, protestų; dar 20-čiai metų praėjus, jin atsakinėta [239]). Tuo tarpu toji pati mintis, tiktai švelniau išreikšta, jog mokyklose reikią mokiniai tiek pratinti prie vokiečių kalbos, kad antraijai nevokiečių kartai šioji būtų visų dalykų aiškinamoji kalba, o savoji beliktų vien jau pagalbinė, na, žinoma, ir šiaipjau gyvenime vokiečių kalbai savo vietą kad užleistų, toji mintis daug aukštesnių, negu gumbinietis, viršininkų, net ir ankščiau už jį, viešai buvo skelbiama [240]), nuosakiai gyvenime vykinama, nesulaukdama prieštaravimo. Jausmuose neužgaunami ir nekieno apie gresiantį jų kalbai bei tautybei pavojų neaiškinami būrai buvo dėkingi valdžiai, kunigams ir mokytojams už ramiai teikiamą jiems „aukštosios kultūros šviesą", vokiškai gi sukultūrėję šviesuoliai nė patys neabejojo del vokiečių kultūros pirmenybės prieš Lietuvos sodžiaus kad ir malonią, vis delto prastuolių kalbą ir būdą.

Bene vienintėlis šiuo laiku, tiesa, nežymiame knygos prieraše, bet aiškus gynimas lietuvių kalbos, kaipo mokslo dalykų

aiškinamosios kalbos, teisių išėjo iš Rėzos plunksnos. Priešais aną Gumbinės šulratėlio raštą jis 1816 m. kėlė sumanymą „brangiausią lietuvių tautos žemčiūgą (Kleinod), jos kalbą“ Lietuvos mokyklose aiškinamąja kalba pakelti, nes „aukštesnysis tautos išlavinimas ir suprakilninimas (Geistesveredelung) teatsiekiama, jos kalbą pamatu padėjus; šioji kalba sudaro tuomet lyg įeinamuosius vartus (Eingangspforte), pro kuriuos visos didžiosios ir naudingos idėjos pasiekia tautos dvasią. (Pašalinimas, išnaikinimas tautinės kalbos) uždaro duris geriausioms žinioms (idėjoms) ir žudo tautos būdą“ [241]).

Matome, jog Rėza šiuo atvėju už jo metų Prūsų šviesuomenę bus lyg aukščiau pakilęs. Tačiau vargu tat priskaičius aiškesniems jo kultūrinės politikos užgaidams! Čia, greičiausia, ne tiek politikos krypsnis, kiek *sielos skaistumas* tebus apsireiškęs. Tas sielos skaistumas kas kart nudažo jo raštus švelniu, maloniu žodžiu ar sakiniu, bet ne jis, tik bendri, aukščiau nurodyti tų laikų šviesuomenės plėtojimosi pamatai, sąlygos vyriausiai yra nustatę jo visuomeninių, politinių ir kultūrinių geismų, pažiūrų ir veikimo krypsnį. Ne priešveiksmį ji gimdė, tik liūdną jausmą, nusilenkiantį prieš visuomenės sąlygų jai lemiamąją dalią.. Liūdėsio svyravimas, ilgėjimos vis labiau nykstančios senovės ir, greičiau jausmo, negu proto nepasitikėjimas lietuviams neaiškios dabarties ateitimi, nuo pradžios lig galo lydi šio Prūsų patrijoto rašymą, veikimą. Svarios vokiškos prūsybės vilnyse liūdnai siubuojanti lietuvybė—štai Rėzos ir kitų pakilesniųjų, net vėlesniųjų Prusų lietuvių šviesuolių tautinis kultūros veidas! Abi šios vokietybės—lietuvybės formulos dali, palyginus su Duonelaičiu, Rėzoje žymiai svaryn paėjėjo, dar labiau priekyn išsikišdami savo vyraujanti ypatybi: nuosakų vokiečių kulturos veikimo stiprėjimą ir liūdną, siaurėjančios lietuvybės sąmonėjimą...

Jautri, poetingoji Rėzos siela kūdikybyje ir jaunybėje įsiėmė Lietuvos gamtos ir žmonių gyvenimo įspūdžių (aukš. 54—56). Liūdna pajūrio tėviškės gamta ir vargingas žvejų gyvenimas įkvėpė jam liudnų vaizdų ir minčių. Karaliaučiuje tebesimokindamas, jau gavo jis matyti gimtinį kaimą smiltimis užneštą. Tėviškės likimas turėjo sugraudinti jaunutį poetą. Karvaičių išnykimo (1797 [242]) metais rašo jis liudnas Das versunkene Dorf (Pasinėręs kaimas) eiles:

(Rėza):

Weil, o Wanderer, hier und schaue die Hand der Zerstörung!
Wenige Jahre zuvor sah man blühende Gärten,
Und ein friedlich Dorf mit seligen Wohnern und Hütten
Lief vom Wald' herab bis zu des Meeres Gestade.

Aber anjetzt, was siehst Du? Nur bloszen Boden und Sand. Wo
Ist das friedliche Dorf, wo sind die blühenden Gärten?
Ach, dem Aug' entfällt hier eine Thräne der Wehmut.
Siehst du dort die Ficht' und eine ärmliche Hütte
Vor dem Fall gestützt, mit grauem Moose bewachsen?
Dies nur ist der traurige Rest vom allem geblieben.
Hinter dem Wald empor hob steil ein Berg sich mit Flugsand,
Der die Tannenwipfel und weit die Flur überschaute.
Stürmend trugen die Wind' am Hang und Gipfel den Sand ab,
Und bedeckten den Wald, des armen Dörfchens Umschattung.
Ach kein sperrender Damm hielt jetzt den Vortritt des Berges,
Und allmählich verschlang er Teich' und Gärten und Häuser.
Neben dem Wald im Dunkel und Graun vieljähriger Eichen
Stand die Kirche des Dorfs', geziert nach älterm Volksbrauch,
Rings von Grabeshügeln umdrängt der friedlichen Toten.
Sieh, dort ragt eine Spitz' hervor, gerötet vom Spättlicht!
Hier versank die Kapelle. Doch rettete man die Geräte
Und den heil'gen Altar. Die frommen Bewohner des Eilands
Floh'n zu andern Dörfern mit dem armseligen Resten,
Die sie dem Berg entzogen, zu bauen dort ihre Hütten.
Traurig erzählt der Sohn dem Enkel, was hier geschehen,
Weist die Stätt' ihm noch, wo seine Väter gewandelt,
Tief versank ihr Gebein, und droben grünet kein Frühling.
Hier ertönt nicht mehr im Busch der Nachtigall Mailied,
Keine Herde kommt voll Durst zu kühlenden Quell her,
Und kein Täubchen wohnt im Zweig der geselligen Linde.

. . . . . .

Doch, du trauriger Ort hier, immer werd ich dich lieben,
Jeglichen Baum, der schwand, in meiner Seele noch tragen!
Denn hier war's, hier ging auch ich als schuldloser Knabe
Zwischen Garten und Teich, an Hand von Vater und Mutter,
Und hier ruhen sie, die mich wohl noch lieben im Jenseit [243]).

Kitur, kreipdamosi į vienintėlę senovės pūšį, jis dar graudžiau liūdi:

Du alter Baum, du kämpfst noch mit den Winden,
Ein Eremit in dieser Wüste Sand,
Doch bald auch wird dein müdes Haupt verschwinden,
Und nichts sagt mir, wo meine Heimath stand [244]).

(M. B—ka).

Šičion, keleivi, žiūrėkis naikinimo ranką!
Keleri metai pirmto čia sodnai žydėjo,
grįčiose dori kaimiečiai ramiai sau gyveno,
kaime, kuris nuo miško lig jūros kranto sau tęsės.

O dabar ką matai? vien tyrą tyrlaukio smėlį...
Kur ramus kaimas, kur gi sodnai pražydę?
Ak, iš liūdnos akies vien ašara krinta!
Ar matai tu ten pušį ir menką bakužę,
paremtą, idant nepavirstų? Tatai visa,
samanomis apaugę, kas nuo praeities beliko.
Už miško staigiai riogso lengvų smilčių kalnas,
ant plačių dirvų ir eglių viršūnių iškilęs.
Ūždami rinkosi vėjai atkalnės', kalvoje smėlį,
ir užtraukė juo mišką, vargingo kaimo ūksmelę.
Jokia jau kliūtis kalno nevaržo dar slinkti;
tvenkinius, sodnus ir grįčias, galingas, viską prarijo.
Pamiškėj, senų aržuolų ūksmėj, šlamesyj
kaimo bažnyčia stovėjo, senuolių šventybė,
dorų žmonių kapais kapeliais apsupta.
Va, jos viršūnė tekyšo, vakaropi paraudus!
Įsmuko bažnytėlė. Beje, tik indai išgelbėta
ir šventasai altorius. Salos gi dori žmonės
su tuo, kas jiems pavyko prieš kalną išgelbėti,
į kitus kaimus bėgo naujų grįčių statytis.
Sūnaičiui liūdnai sako sūnus, kas atsitiko:
baltuoja vien vietelė ta, kur tėvai gyveno,
giliai įsmukę jų kaulai pavasario nebjunta.
Lakštingala nebegieda jiems krūmuose giesmelių,
kaimenė nebateina šaltinyj atsigerti,
karveliai nebburkuoja svetingoje liepelėj...

. . . . . .

Bet aš šios liūdnos tėviškės mylėti nenustosiu,
kiekvieną medį, kuris žuvo, širdyje nešiosiu!
Čia esu gimęs, be kokio rūpesnio bėgiojęs
po sodną, paprūdėj, po tėvo motinos akimis.
Čia ilsis jie, kurie mane anam gyvenime tebmyli.

. . . . . .

. . . . . .

Tu, senas medi, su vėtromis kovoji,
šio smilčių tyrlaukio vienas tu vienuoli,
bet greit ir tu nuvargęs jau parkrisi.
Nieks man nebpasakys, kur tėvynė buvo!..

Kas žino, gal šis poeto tėviškės vaizdas bus jam ir platesnę tėvynę priminęs. Bent tais laikais, eidamas universito mokslus, jis jau turėjo būt pažinęs Prūsų Lietuvos praeitį. Prūsų Lietuva juk tai nykus Prūsų senovės atbalsis, toji pati paskutinioji, vėtrų laužoma ir smilčių užnešama Karvaičių pušelė!..

Tuo pat laiku jis gavo turbūt ir vokiečių garsuolių skaityti apie jo taip numylėtus Lietuvos žmones. Lesingo, Herderio, Kan-

to ir kitų aukščiau įvardintų anų laikų rašytojų kilnūs žodžiai apie lietuvių kalbą, dainas, būdą, graudino jauną studentą, sąmonino jo meilę savo krašto ir žmonių, padėjo jai išsivystyti iš Kopų žvejybės srities erdvesnėn, bent Mažojon, Lietuvon. Boko, Bačkos, Žervės (Gervais), vėliau Kocebės, Foichto ir kitų veikalai suteikia jam vis daugiau rašto medžiagos, o kalbiniai, liaudies kalbą, būdą, kūrybą kelią Humbolto ar Grimų darbai skatina jauną Liudą lietuvybės tyrinėjimui ir kelimui rimčiau savo iegas pasiskirti. Ne vien raštai veikė į jį toje linkmėje, bet ir asmens pažintys. Be jo mokytojų ir draugų, Karaliaučiaus studentų ir profesorių, apie lietuvius jam, pavyzdžiui, ir su garsiuoju Humboltu kiek vėliau kalbėtis teko. Pirmajame XIX jo šimtmečio dešimtyje šis buvo bažnyčių ir mokyklų viršininkas. Į jį, ypač lietuvių kalbon savo dėmesį bekreipiant, Rėza kreipėsi prašymu suteikti lėšų Šventraščiui lietuvių vertime išleisti [245]). 1809 m. būdamas Karaliaučiuje Humboltas ragino jį Duonelaičio veikalus spaudai paruošti [246]).

Visa tat pasvarsčius, Rugio ir Rėzos gadynį vieną pieš kitą pasistačius, Prūsų vadinasi ir Mažosios Lietuvos šviesuomenės plėtojimosi, nuo lietuvybės niekinimo ligi gėrėjimos jąja, pamatan įsidėjus, aiškėja mūsų Rėzos darbavimasis lietuvybės, ypač liaudies kūrybos, srityje, taipgi Lietuvos ir kaimynų šviesuomenės karštas šiam veikimui pritarimas.

18. **Dainų dainelės.** Matymos su Humboltu (1809) metais išeina 33-jų metų Rėzos Prutena oder preusziche Volkslieder und andere Vaterländische Dichtungen. Tai jo paties vokiečių kalba eilių rinkinio I-ji dalis, kurio II-ji išėjo vos 15 metų vėliau (1824 [247]). Prutenose, be aukščiau nurodytųjų, dar iš jo mokslo metų, Das Versunkene Dorf ir kitų įvairiu metu rašytų asmens lyrikų, yra taip pat eilių, lietuvių dainomis jo pavadintų.

Tųjų „dainų" bus apie 20 (I—12, II—7). Tačiau didžuma jųjų (I—10, II—3), kaip jis pats vėliau sakėsi, tai vien „liuosi sekimai" (freie Nachahmungen) ir net visai originalės jo dainelės (Lieder eigener Erfindung). Tatai bus: 1-joj dalyj Der arme Fischer klaget (liūdi vargšas žvejys), Mila, Elma und Selmis, Abschied der Braut (jaunosios atsisveikinimas), Der Schiffer (jūrininkas), Sigal und Ina, Winterlied (žiemos daina), Klage um den Bruder (liūdėjimas brolio), Der Leinbaum (klevelis), Mylinne von Gumbinnen; II-joj dalyj Wintermay (žiemos šėkas), Selmis und Mila, Die drei Schwestern (trys seserys [248]). Rėza nė vėliau nerado tų eilių daininių originalų, bet remiantis jojo pasakymu, o ir šiaipjau vienas kitas jųjų paskaičius, semimas jųjų iš žmonių dainų kad ir gan viršutinis, bet gi susekamas. Pavyzdys—bernelių (Zelmis) ir mergelių (Elma, Mylė, Mylinė) kits kito liūdėjimai [249]). Yra tarp jų ir gan artimų dainoms „sekimų",

pav. Klage um den Bruder arba Der Leinbaum. Pirmoji — tai liuosas vertimas ar sutrumpinimas garsiosios dainos (Jau ir atlėkė gulbių pulkatis, o ir pavarė į karą joti), o ir antroji žinomąja Klevelio daina (Ai žaliuoja, žaliuoja vėsus klevelis; neilgai žaliuosi, tik šiuos metelius) seka [250]). Yra, pagalios, ir tam tikrų dainų vertimų, būtent I-je laidoje Das Mädchen am Bach (mergaitė pas upelį) ir An die Spinnerin (į verpiančią), o II-je Das Mägdlein an der Quelle (mergaitė pas šaltinį), Die Abendspinnerin (vakarinė verpėja), Die Zusage (pažadėjimas) ir Der Hirtenknabe (piemuo [251]). Rėza pats sakosi Dainose davęs jų originalų, bet įsakmiau jų neįvardo [252]). Jo Dainų bus tat Vainikėlis (Aš ėjau per kiemelį) ir, gal-būt, Motė verpianti (Vakar parėjau labai vėlai), Šaltinatis (Po kleveliu šaltinatis, čystas vandenatis), Pažadėjimas (Per šilelį jojau, šile šėką pjoviau), Ne mokanti plonai verpti (Aš turėjau žirgužėlį, norint mažą — iš Rugio) ir Piemuo prapuolęsis (Aš vakar, vakaratyj suderėjau bernatį) ar Kerdžius (Tu mergyte mano, pažadėjai iš meilatės marškinačius siuti [253]).

I-aijai Prutenų daliai pasirodžius, atitraukiamas Napoleono karų suirutėmis, mokymo darbais bei ruošimu Šventraščio vertimo ir Duonelaičio laidos, profesorius Rėza apie dešimtį metų nei žodžiu, regis, spaudoje nebus apie dainas prasitaręs. Tačiau kaip tik tuo metu jis pradeda jas rinkti, „triūso, žygio nei išlaidų tam nesigailėdamas“ [254]). 1818 metais jis vėlei apie jas atsiliepia—straipsniu apie lietuvių liaudies poeziją (Ueber lithauische Volkspoesie [255]) ir pastabomis Duonelaičio laidoje [256]). Straipsnyje jis primena Lesingo, Rugio nuomones apie dainas, iškelia dainų grynumą, malonumą, ilgesį ir duoda — vokiečių kalba, kuria ir straipsnis rašoma — apie dešimtį įvairių rūšių dainų pavyzdžių.

Yra tenai po vieną dvi mitologijos, karo, baudžiavos, šeimynos ir jaunųjų meilės dainų, kurių kuone visų originalai lietuvių kalba jo paduoti vėliau (1825) išleistose Dainose. Tatgi randame tenai vertimus dainų: Trys šeštokai, šeši trečiokai, tai gražiai žydi darže burnotai (būdai pažinti, kuri-s mergytė-bernaitis yra darbininkė-darbininkas); Į girią mane siuntė, į giružę uogelių, į girią serbentėlių (našlaitė ant motynos kapo); Aušrinė svotbą kėlė; Teka upužėlyj grynas vandenėlis,—paupelyj, pašaltinyj ko liūdi, mergele (ilgėjimos mylimo bernelio); Kas nori varguži vargti ir ašarėlių braukti, tekėk už būro vaiko, baudžiauninko svaitelio; Šiandien alų gersim, rytoj iškeliausim į vengrųjų žemę; Žalnieriai žalnieravo, trimytais trimytavo, į karą iškeliavo,—o leisk ir mane drauge; Jau ir atlėkė gulbių pulkelis, o ir pavarė į karą joti [257]). Didžiuma vertimų yr artima šiems originalams, bet ne visi. Taip, sakysime, „žiemužės šėko ir

vasaružės sniego“ mysles daina, 1818 m. straipsnyje vertime paduota, gan skiriasi nuo 1825 m. lietuvių kalba teikiamo teksto:

(Rėza 1818 m.) Räthsellied.

Als die Mutter jüngst mich schalt,
Sprach sie: Geh' hinaus zum Wald,
Hole mir bei Wohl und Weh
Wintermai und Sommerschnee.
Trauernd irr'ich auf den Höh'n,
An den Wäldern an den See'n.
„Kluger Hirt, o sag' mir an,
Wo ich beides finden kann!“
„Willst du gut und treu mir sein,
Deinen Ring zum Pfande weih'n,
Lehr'ich dieses Rätsel dich,
Frommes Mägdlein, höre mich“.
„Gut und treu will ich dir sein,
Dieser Ring zum Pfande weih'n,
Sprich, wo find' ich auf der Höh'
Wintermai und Sommerschnee?“
„Geh zum grünen Tannenbaum,
Brich ab ein Zweigelein,
Sprich zu Mutter ohne Scheu:
Tannengrün ist Wintermai.
Geh zum bernsteinvollen Strand,
Schöpfe dir mit Rosenhand
Wellenschaum von blauer See;
Wellenschaum ist Sommerschnee! [258])“

(M. B—ka)

Kad močiutė mane barė,
Sakė: „Eik šalin į girią,
parnešk linksma man ir liūdna
žiemos šėko, vas'ros sniego“.
Liūdna einu per kalnelius,
pagiriais ir pamarėliais.
„Pasakyki man, kerduži,
Abu tuodu kur suradus!“
„Jeigu man tu gera būsi,
užstatysi savo žiedą,
o aš tave pamokįsiu,
mergužėle, tik klausyki“.
„Jau tik būsiu tau teisinga,
užstatysiu savo žiedą,
tik sakyk, kame gi gavus
žiemos šėką, vas'ros sniegą?“

„Eikis gi pas žalią eglę,
nusilaužki jos šakelę,
močiai tad sakyk be baimės:
eglės žal'ma—žiemos šėkas.
Eik gintaro pamarėlin,
semk nuo mėlynųjų marių
savo ranka vilnių pūtą;
vilnių pūta—vas'ros sniegas!"
Toji gi pati daina-myslė 1825 m. šiaip skamba:

(Rėza).

Ai siuntė, siuntė mane anytėlė
žiemužės šėkos, vasaružės sniego.
O aš eidama, graudžiai verkdama
sutikau bernužį, jauną kerdužį.
O kur tu eisi, mergyte mano?
O ko tu verki, jaunoji mano?
Ai siuntė, siuntė mane anytėlė
žiemužės šėkos, vasaružės sniego.
Eikis mergyte, eikis jaunoji,
vis pagirėliais, vis pamarėliais.
Ten tu rasi žalią pušytę,
imk pušies šaką ir marės pūtos saują;
tai tu parneši savo anytėlei
žiemužės šėką, vasaružės sniegą.

(Rėza).

Mich sandte, sandte die liebe Schwieger
nach Wintermay, nach Sommerschnee;
Da ging ich arme hin traurig weinend
und traf den Knaben, den lieben Hirten.
„Wo wandelst hin, du holdes Mägdlein?
„Was weinst du traurig, o zarte Jungfrau?"
Mich sandte, sandte die liebe Schwieger
nach Wintermay, nach Sommerschnee.
„Geh hin o Mägdlein, du zarte Jungfrau,
zum grünen Walde, zum Meeresstrande,
da wirst du finden eine grüne Fichte:
brich ab ein Zweiglein, schöpf'eine Hand voll Schaum;
dann wirst du bringen der lieben Schwieger
den Wintermay, den Sommerschnee" [259]).

Rėza, greičiausia, 1825 m. tekste bent anksčiau bus šią dainą girdėjęs, o savo 1818 m. straipsnyje ją tik kiek išplėtęs, paįvairinęs.

Be vertimų, kurių originalai lietuvių kalba pas Rėzą susekama, jis yra dar savo straipsny davęs ir nežinomos mums „*Žemės svotbos dainos*“ vertimą. Šio vokiško vertimo lenkų vertimą tegavęs pažinti, aną čia pakartoju:

(Brodziński's iš Rėzos).

Kiedy ziemia panną jeszcze była, nie dzisiaj to ani wczoraj, gdy było pierwsze lato, a niebo się o nią starało, słońce i księżyc dali jej gwiazdy za orszak weselny.

Kto będzie przewodnikiem do tańca, kto ochocze koło przyozdobi? tobie słońce wieniec przystoi, ty będziesz chórowi przewodniczyć, ty blaskiem twojej głowy weselne koło ustroisz.

Kto będzie piastunem pochodni, aby narzeczona na drogę trafiła? ty księżycu srebrnoświatły umiesz zapalić pochodnię, ty nam poświecisz do gaju, do zielonych lip Laimy.

Kto nam będzie do gry i tańca przez dziewięć dni przyśpiewywał? jutrzenko! ty umiesz śpiewać, ty nam zanucisz pieśni, że dźwięki strun twoich wszystkie lasy odbiją.

Kto nam będzie prorokiem, który narzeczonej przyszłość objawi? oto występuje duch, kometa z siwą brodą, ty nam przepowiesz, co czeka naszą pannę młodą.

Dzisiaj deszcze, jutro śniegi, na łące pełno owiec i baranów, złoto i perły w jeziorze. Ale złe przyjdzie od dzieci, które przez niezgody i gorzkie żale psują pokój domowy.

(M. B-ka).

Kada žemė dar nebuvo tekėjusi, ne šiandien ir ne vakar, pirmą vasarą, o dangus jos tebieškojo, saulė ir mėnuo žvaigždes jai statė lydėti.

Kas šokį ves ir linksmą ratą padabįs? Tau, saule, vainikas pritinka, tu svotbos ratą nuvesi, savo galvos spinduliais jį apšviezdama.

Kas jaunosios keliui pažibįs? Šviesus mėnuli, tu žibintuvą uždegsi, apšviesi kelią lig miško, ligi žalių Laimės liepų.

Kas per devynias dienas mums žaidžiant ir šokant pritars? Aušrine dainore, dainas užtrauksi, o visos girios jų aidu skambės.

Kas pranašas bus, kurs jaunaijai ateitį paskelbs? Žvaigžde žilabarzde, tu mums praneši, kas bus ateityj su jaunaija.

Šiandien lietus, rytoj sniegas, lankoj avių ir avinų, ežere aukso ir žemčiugų pilna. Pyktis iš vaikų tepareis, kurie nesutikdami ir bedejuodami nenuoramą daro.

Zasmucą się gwiazdy, księżyc w połowie się tylko okaże, a matka będzie rano płacząc włosy czesała, a ojciec z górnych obłoków będzie rzucał pioruny [260]).

Žvaigždės nuliūs, mėnuo pusiau tepasirodys, motina verkdama plaukus šukuos, o tėvas nuo debesų viršūnės svaidys perkūnus.

Šioji daina yra, kaip matyti, viena saulės mitų dainų, kurių keletą Rėza yra mums davęs kiek vėliau savo 1825 m. rinkinyje [261]); jos originalas bene bus užsilikęs Karaliaučiaus arkyve, tarp Rėzos rankraščių.

Tuo pat metu, ką ir straipsnį apie dainas parašęs, išleidęs Duonelaičio Metus (1818 m.), savo pastabose del šių ar tų Metų žodžių ir išsireiškimų Karaliaučiaus profesorius davė nemažai medžiagos lietuvių papročiams, apeigoms, drabužiams, būdui pažinti. Vienur kitur ir apie dainas užsimena [262]). Jis iškelia jose apsireiškiantį jausmų grynumą, ypač liūdną meilės rimtumą. Sekdamas Duonelaičiu, jis gailistauja, jog kareiviai platina Lietuvoje nepadorias, biaurias vokiečių dainas. Mūsų dainas minėdamas, vienos jųjų kartojasi pradžią:

Kas nor varguž vargti
ir ašarėlių braukti,
tekėk už nabagėlį,
baudžiauninko sūnelį [263]).

Visa šioji daina, „nabagėlį“ „būro vaiku“, o sūnelį“ „svaiteliu“ pakeitus, išspaudinta 1825 m. rinkiny [264]).

19. **Klebonai ir dainos.** Dar keleri metai tylaus triūso, skiriamo bažnyčios reikalams (šventraščio vertimui ir tyrinėjimui), kalbos mokymui, Aisopo sakmių vertimui [265]) ir rinkimui dainų, ir štai 1825 m. pasirodo garsiausis mūsų profesoriaus darbo vaisius: *Dainos oder Litthauische Volkslieder.* [266])

Šį pirmą, *klasiškuoju* virtusį mūsų dainyną sudarė apie 90 dainų ir jų vertimų vokiečių kalbon: pačiame dainyne 85 dainos, pridūrtame straipsnyje apie dainas (Betrachtung über die litthauischen Volkslieder) aukščiau pakartotoji 1 daina — myslė (Ai siuntė, siuntė mane anytėlė) ir gaidose (National-Gesänge der Litthauer) 3 dainos (Vilks papiovė kumelaitę, tik kojelės liko, Šok broluži, būk linksmas, tai tavo dienužė, Išeit, pareit jaunasis bernytis). Be trijų dainyne pakartotųjų Rugio dainelių (Anksti rytą-rytužį saulužė tekėjo, Aš atsisakiau savo močiutei, Aš turėjau žirgužėlį norint mažą [267]) ir anų keturių prieduose duotųjų, visos kitos dainos (82) yra pažymėtos, iš kur jos yra gautos. Jos visos paimtos yra *iš Mažosios Lietuvos*, daugiausiai (19) iš Tilžės (Piktupėnų 18, Kaukėnų 1), 18 Įsručio (Plyviškių arba Plyviškiemių 8, šiaip „aus der Gegend von In-

sterburg“ 10), 16 Stalupėnų (Bildviečių 15, Pilupėnų 1) ir 12 Gumbinės (Valtarkiemio 10, Encūnų 1, Gumbinės 1) apylinkių ir po keles iš Pilkalnio (6 „aus der Gegend“), Klaipėdos (5 „aus der Gegend“), Labguvos (Laukiškių 3, „aus der Gegend“ 1) ir Ragainės (2 „aus der Gegend“) [268]).

Rėza pats sakosi, veikalą spaudai ruošdamas, turėjęs padėjėjų: visa eilė šviesuolių, daug. kunigų, savo įnašų (Beiträge) jam suteikusi. Kuri kieno bus suteikta daina, o kuri paties Rėzos užrašyta, nesako. Galima vien spėti, palyginus įvardinamojo šviesuolio gyvenamąją vietą su pažymėjimu, iš kur daina paėjusi. Tačiau, sakysime, Klaipėdos apylinkėje užrašytosios dainos ne vien iš Rėzos nurodomojo, Klaipėdos gyvenančio valdininko Thilo galėjo būt gautos, bet ir paties profesoriaus gal užrašytos; tat šitaip spėliojant gali būti pasiklydimų. Sekdami trumpu Rėzos nurodymu [269]) ir papildydami jį vienomis kitomis iš kitur gautomis žiniomis, štai ką gauname apie jo padėjėjus patirti. Tatai buvo:

1. Duonelaičio kaimynas ir bičiulis, vienas Rugio įpėdinių Valtarkiemio parapijoje, klebonas ir vyskupas (superintendentas) **Jordan'as** (Jonas Gotfridas J., 1753—1822), kuris, be dainų, ir paties Duonelaičio jo globai pavestus rankraščius Rėzai yra suteikęs [270]). Tarp gautųjų iš Valtarkiemio dainų randame tokių, kaip garsioji ūžkit, ūžkit, mano girnatės, Atvažiavo meška su alučiaus bačka, O ir padarė žvirblelis alų ir kt. [271]).

2. Piktupėnų klebonas **Hassenstein'as** (Krikštupas Danielius H. 1756—1821), reformacijos ir prancūzų karo istorijos, lietuvių kalba knygelių, rašytojas [272]). Jeigu visos, bent žymiausios, iš Piktupėnų gautosios dainos bus jo suteiktos, turėsime pripažinti jį vienu svarbiausių Rėzos padėjėjų ne vien del suteiktųjų dainų skaičiaus (18), bet ir del kai kurių jųjų senobingumo ir retumo, kaip va: Mėnuo saulužę vedė pirmą pavasarėlį, Po kleveliu šaltinatis, čystas vandenatis (apie dievo sūnelius ir dukrytes), Miela saulyte, dievo dukryte, O vakar, vakaratyj prapuolė mano avatė (apie aušrinę ir vakarinę, mėnesėlį ir saulelę), Žemynėle, žiedeklėle, kur sodįsiu rožių šakelę, Laimė šaukė, laimė rėkė (iš kopininkų dainų), Dainuok, sesyte, ko nedainuoji (su „barzdotų vyrų“ posmu) ir kt. [273]).

3. Gumbinės klebonas ir konsistorijos narys **Kaberis** (Karolius Gotardas K. 1756—1836), kuris, kitų padedamas, parūpino taip pat naują bažnytinio giesmyno laidą ir įdėjo jon apie 50 savo parašytųjų giesmių [274]). Iš Gumbinės vieną terandame dainą: Visi mane barė [275]).

4. Žinomojo mūsų giesmių istorijos, lietuvių kalbos gramatikos ir knygų apie lietuvius rašytojo ir giesmyno leidėjo Gotprydžio trempiškio sūnus, Plyviškių klebonas Žigprydis **Oster-**

meyer'is (1759—1821 [276]). Iš Plyviškių daug. suteikta meilės dainų.

5. Pilupėnų mokytojas ir vargonininkas (precentoris) Enrikis **Budrius** (1783—1852 [277]). Jis, kaipo uolus dainų rinkėjas, teks dar kitame skyriuje pamatyti. Rėzai, regis, nedaug kuo bus jis padėjęs, nes vieną vienintėlę dainyne beužeiname Pilupėnų dainą (Išėjo tetužis, iškuprino [278]).

6. Rėzos vienametis (gim. 1777) ir įpėdinis, kaipo Karaliaučiaus lietuvių kunigas (1811—1815), vėliau tenykščios katedros kunigas, **Zippel,is** (Saumelius Teodoras Z.). Greta Hazenšteino, Jordano ir Ostermejerio tai vyriausias Rėzos padėjėjas, bene dar universito draugas, bent jo pažintas tik ką jį išėjęs, Bildviečiuose kaipo vargoninkas tebetarnaudamas [279]). Iš Bildviečių turime rinkinyje 15, daugiausią meilės dainų, bet ir keles karo dainas, kurių tarpe garsiąją Šiandien alų gersim, ryto iškeliausim, Atlėkė juodas varnas ir kt. [280]).

7. Encūnų klebonas **Tauschning'as** (Pričkus Vilius, gim. 1786 [281]), regis, vieną dainą tedavęs [282]).

8. Laukiškių vargonininkas **Ostermejeris**, davęs keles meilės daineles.

9. Klaipėdos valdininkas (Regierungsrath) **Thilo**, iš kurio gauta keletas žvejų ir vestuvinių dainų.

Vėliau, 1827—28 m. teberinkdamas dainų, Rėza gavo dar naujų padėjėjų Mažosios Lietuvos šviesuomenės tarpe, kaip tikrina jo rankraščius matę. Jų tarpe randame [283]) Auluvėnų kleboną **Hertell'į** (Jono Pričkų Lorentą H.), kuris, kad ir Pomeranijoje gimęs (1769 [284]), bet Lietuvoje betarnaudamas, tiek jau lietuvių kalbos pramoko, jog nevien žmonių dainas užrašinėjo [285]), ir pats jas rašė ir į žmones leido. Jam bent yra priskiriamos vėliau žmonių, kaip daina, dainuojamos eilės: Kelkitės vyrai, jau žiegorius trys, spragilus reikia nutvert [286]). Randame, toliau, Rusnės, vėliau Didlakių kleboną **Schimmelpfennig'ą** (Vilių Teodorą Sch., gim. 1787 [287]), Karklių krautuvininką **Schwedersky**, Šilokarčiamos mokytoją **Reimann'ą**, intendentą **Krieger'į** (iš Rusnės), Kalninkų precentorį **Bedarf'ą**, Peilės muižės dvarininką, vėliau (1870—1880) Prūsų seime Klaipėdos ir Šilokarčiamos apskričio atstovą **Beerbohmą** (Vilius B., miręs 1880), kuris nevienam dainų rinkėjui yra jų suteikęs ir, pats vokietis, nekartą lietuvius prieš valdžią užtardavo [288]).

Tadgi, rinkdamas dainas, Rėza nebebuvo vienas, kaip, sakysime, Rugys pirm pusės šimtmečio kad buvo. Jis, galbūt, vieną ir kitą savo padėjėjų žodžiu ar pavyzdžiu dainoms bus palinkęs, bet toli gražu ne visus. Pusė, net didžiuma jųjų tai jo amžiaus ar net 15—20 m. vyresni už jį buvo, tat jo įtaką į juos vargu beprileidus. Jųjų veikimą dainų rinkimo dirvoje iš-

kėlus, aišku, jog mūsų profesoriaus veikimas nebuvo tat išimtis, tiktai atspindis bendro, aukščiau nurodytomis visuomenės istorijos sąlygomis nusistačiusio, Mažosios Lietuvos šviesuomenės judėjimo.

Tatai ne vien iš šalies, sakysime, iš Vokios atkelta, bet pačioje Lietuvoje jau pribrendę. Kas jo meto šviesuomenėje jau burbuliuoja, šen ir ten vis plačiau aiškėja, tai Rėza pasiima, įsiima ir visoje skaistybėje drąsiai stato prieš nustebusios rašto kultūros teismą. Jo dainynas tai skaisčių skaisčiausis eikštėn trykštelėjimas, pirmto savyje tesiglaudančios, liaudies kūrybos šaltinio, to šaltinio, kuris šviesuomenės eikštėje pasirodęs toliau jos akyvaizdoje ir sąmonėje teka vis platesne ir gilesne, neišsemiamąja vaga. Toks tatai yra Rėzos aiškus, ginčų nereikalingas, istorijos nuopelnas. Jo nevystančios garbės vainikas tiek jau turi vis tebežaliuojančių lapų lapelių, jog kelis jųjų jo padėjėjams nuskynus, jo garsas nei virptelės. Tuo tarpu aukščiau nurodytųjų šviesuolių veikimas ligšiol buvo nežinioje laikomas, skaudžiai, tiktai ne paties Rėzos, nutyliamas!

Jo garbė, kaip žinome, glūdi jo rinkinyje, kuriame randame apie 90 dainų. Tačiau tai bus tik kelinta dalis to, kas jo yra surinkta. Karaliaučiaus slaptąjame valstybės rankraštyne (arkyve) likosi kelissyk daugiau jo surinktųjų dainų, kurių tarpe, be kartais penkių ir daugiau jo rinkinio dainos atmainų, yra ir visai neskelbtų [289]). Šiųjų pastarųjų dalis surinkta vėliau [290]), rinkinį jau išleidus, bet ir tokių bus nemaža, kurios, surinktos pirm dainyną išleisiant, nebuvo delto jin įtrauktos. Kurios tat bus dainos, spaudoje neužeiname esant paskelbta, tatgi nebnusimanome, kurių delei priežasčių jųjų nespauzdino.

Pačios jau ribos, kurias leidėjas, turbūt, buvo jo veikalui nustatęs [291]), spyrė Rėzą ne visas gautąsias dainas tesispauzdinti. Sprendžiant tuo, jog Duonelaičio Metuose jis yra apleidęs „nešvankiai“ ar šiurkščiai jo ausiai skambančias eiles, o jo rinkinyje vieną teužeiname dainą, kurioj yra „nešvankių“ žodelių [292]), tuo tarpu iš žmonių nepersunku būtų šitokių dainų išgirsti, reiktų spėti, jog jis šitokių dainų bus gavęs, tik savo rinkiniui jąsias paneikęs. Vienos ar kitos dainų rūšies pavyzdžių davęs, tos pat rūšies kitų dainų jis jau nebeskelbė [293]). Daug aiškiau susekus, rinkinio medžiaga pasirėmus, kurių rušių dainos jam ypač pamėgo, kurios dainos parūpo viešumon iškelti. Nors nėra jis jų savo dainyne tamtikromis rūšimis suskirstęs (net jų eilios numerių nesižymėjo, kas vėliau teatlikta 1843 m. Kuršaičio parūpintoje antrojoje rinkinio laidoje), bet ten pat įdėtame straipsnyje (Betrachtung ir t.t. [294]) iškėlęs parūpusias jam dainų ypatybes, jis leidžia mus susekti jo dėmesio krypsnį, šiaip ar taip jo dainas paskirstyti.

20. **Žvejų meilė.** „Didžiuma lietuvių dainų, šiais žodžiais pradeda jis savo straipsnį, tai *meilės dainos* (sind erotischer Gattung): jos apdainuoja meilės ir džiaugsmo jausmus, vaizduoj šeimynos gyvenimo laimę ir begalo naturaliai (auf eine höchst einfache Weise) pastato prieš akis jausmo santykius tarp šeimynos narių ir giminių. Šiuo žvilgsniu jos sudaro lyg meilės rinkį (ciklių), kuri nuo pačių pirmųjų apsireiškimų laipsniais kyla ligi pilniausio moterybės gyvenimo. Matome Lietuvos marčią pirmose dienose pas darbščią močiutę stropiai triūsinėjančią, verpiančią, audžiančią, raštelius vedžiojančią. Matome ją susižiedavusią, savo senobinį paprastų rūtų vainikėlį taip didžiai branginančią. Matome ją jos gražiausiose dienose šventiškai pasipuošusią, bet liūdnai atsisveikinančią su savo motina, seserutėmis ir draugėmis, iškilmingai vedamą savo būsimo vyro namuosna, grynos mergystės vainiką prieš jos norą, dažnai su ašaromis, nuo jos nuimamą. Matome ir, pagalios, kaipo šeimininkę savo kieme ir darže taip pat darbščiai, kaip ir pas močiutę, betriūsinėjančią. Matome ją kartais ir nelaimėn, vargan įpuolusią, besiskubinančią pas savo mylimą močiutę tykiai pasiguosti! Visi šitie jausmai ir santykiai taip įvairiausiai yra išreiškiami, jog nežinau, ar bėra kita Europos tauta, kuri savo meilę valstiečio gričios gyvenimo taip iš visų pusių marčios, nuotakos dainomis būtų išreiškusi“ [295]).

Kiek toliau jis iškelia žymiausias, pasak jo, mūsų dainų ypatybes: naturalumą, malonią žodiją jausmams išreikšti (diminutiva), nuoširdumą, gryną dorumą, graudų, rimtą liūdnumą [296]), taigi tokias ypatybes, kurioms nustatyti medžiagos daugiausia iš vestuvinių ir šiaipjau šeimynos bei meilės dainų turėjo jis pasiimti. Šioms dainoms jis teisingai sugretina raudas [297]).

Šiųjų šeimynos gyvenimo meilės, džiaugsmų ir skausmų dainų jis duoda daugiausia. Vargu bent dešimtį ar penkioliką dainų pas jį suradus, kurios šiai rūšiai būtų labiau ar mažiau svetimos. Visos gi kitos, vadinas, apie 70 dainų (3/4), yra jo šios, liaudies kūryboje tikrai turtingiausios ir gražiausios rūšies suteikta. Dalis jųjų, *žvejų* ir pajūrio pamario gyventojų (kopininkų ir kt.) dainos, mano jau p. 53—55, vaizduojant jaunas Liūdo dienas, sunaudota. Tatai bus *Laivas* (Į šilą ėjau, šilužyj kirtau, pagiryj laivą kūriau) iš Valtarkiemio, *Žvejų mergatė* (Į žvejus jočiau, žvejus lankyčiau, žvejų mergatę vesčiau) iš Kaukėnų, *Du žveju* (Išbėg, išbėgo iš Rusnės kiemo du jaunu žvejytėliu) iš Klaipėdos, *Paskendęs žiedas* (Į žvėjus josiu, žvėjį lankysiu, žvejo žentelis rods būčiau) iš Įsrūčio, *Kopininkai* (Laimė šaukė, Laimė rėkė, basa bėgdama per kalnelį) iš Piktupėnų, *Laivo sudaužymas* (Per jūres, per mareles bėk, bėk laiveli) iš Labguvos ir šiai bernelio dainai gana atsakanti, mano p. 47 pakartotoji mergaitės šaka, *Iškada darželyj* (Dainuok sesyte, ko nedainuoji, ko

rymai ant rankelių) iš Piktupėnų [298]). Šioms „ant vandenų“ bernelių ir mergaičių dainuojamoms dainoms dar kokios penkios dainos bus artimos, kurių dvi, iš Piktupėnų, tat greičiausiai iš Hazenšteino gautėji, del nepaprasto jųjų gražumo, gilių minčių ir kilnių jausmų, čia pasikartoju. Tiedvi „rožių kelmačio“ daini, paskutinėji rinkiny ir seniai pakreipusi savęspi poetų dėmesį, tuo dar yra įdėmi, jog ligišiolei jos tėra žinomi vien iš Rėzos suteiktojo teksto [299]).

Mergatė tarp svetimų.

Žemynėle, žiedeklėle,
kur sodįsiu rožių šakelę?
Ant aukšto kalnelio,
prię jūrių, prie marelių.
Žemynėle, žiedeklėle,
kur rasiu tėvą, močiutę,
aš prastumta vargdienutė?
Eik ant aukšto kalnelio,
prie jūrių, prie marelių.
Iš rožių kelmačio
užaugo didis medatis,
šakos iki debesėlių.
Užkopsiu ant debesėlių
per tas rožių šakeles.
Ir sutikau jauną bernytį
ant Dievo žirgyčio.
Ai bernyti, raitelyti,
ar neregėjai tėvo, močiutės?
Mergyte, mano jaunoji,
eik į Pakalnės šalį;
ten tėvelis, močiutė
sesytei svotbą kelia.
Nuėjus į Pakalnę:
Labryt, labadien, tetuti!
Labryt, labadien, močiute!
Kam mane mažą prastumėt
į svetimus žmoneles?
Užaugau didė mergatė;
vieną radau lopšytėlį,
kur džiaugias kudikėlis [300]),

Bernelio raudojimas.

Bėk, bėk, valtele,
ant greitos Nemonėlės!
Pribėk aukštą kalnelį,
kur žalias ąžuolėlis.
Ten aukštame kapatyj
gul mano tėvatis.
Pasiskųsiu mielam tėveliui,
ką patėvis man daro:
skaudžiai mane išbarė,
iš namelių išvarė.
Bėk, bėk, valtele,
ant greitos Nemonėlės!
Pribėk žaliąjį dvaratį!
Tam žaliamjam dvaratyj
trys viežlibos mergatės:
viena stakluzės taisė,
antroji plonai verpė,
trečioji šilkais rašė.
Ta, kuri šilkais rašo,
bus mano mylimoji.
o jei aš tos ne gausiu,
numirsiu del smutnybės.
O kur jūs mane laidosit,
kad miręs iš smutnybės?
Ten lėlijų daržatyj
po rožių krumačiu.
Ir atėjo jaunos mergatės
kas nedėlios rytužį
sau kvietkelių pinti (skinti ?).
Skinkit, skinkit, mergatės,
vis, ką tiktai norit,
o tik neskinkit žiedelio
nuo to rožių krūmelio!

Ir atėjo jauna sesytė
šventos nedėlios rytą,
nuskynė rožės pumpurėlį
nuo tų rožių krūmelio.
Ai gražiai kvepia žiedelis,
tas rožių pumpurėlis!
Atsakė močiutė verkdama:
Juk tai ne rožių žiedelis,
tai dvasia jauna bernelio,
kurs miręs del smutnybės [301]).

Rėzos dainas lenkų kalbon išvertęs, Kražiauskis Žemynėlės dainą priskiria senovės apeigų dainoms, bent jos pradžią, kuri jam priminė iš raštų žinomus lietuvių dievaukės apeigos žodžius: „Žemynėle, žiedekle, pakylėk mūsų rankų darbus“ [302]). Dar labiau nepaprasta jam atrodo esanti bernelio žiedelio daina: „Tai yra puiki del savo skaistumo (šviežosci) dainelė, ...kuri jokioje kalboje sau lygios neturi!“ [303]). Drebėte drebėjo darbšti profesoriaus ranka, šitokias dainas nusirašinėdama. Stojosi prieš jį kūdikystės atsiminimai, jūros vėjų užimas, vargingas, pavojingas žvejų gyvenimas, liūdnos, graudžios, ilgos kopininkų dainos... Nedaug žvejų dainų bus jis savo rinkinyj apleidęs, pasilikęs rankrašty!...

Žvejai myli savo „juodą laivatį“ baltu žegleliu ir „juodu baragėliu“—„juodų šilkų vėlukėle“, jį kartais lyg „margą dvaratį“ vaizduodamiesi: „pakūriau juodą laivatį su aštuoniais kampačiais, ant kožno kampo po liepos medį su devyniomis šakatėmis, ant kožnos šakos po gražų paukštį su meilingais balseliais“ [304]). Kas žvejui laivas, tai šiaipjau berneliui „mažas, bet gražus žirgelis“, kuris „prieš kalnelį riščia bėga, pakalnėlėj vis šolele, per upelį šokte šoka, per mareles plaukte plaukia“ [305]). Apie dešimtį užeiname pas Rėzą *dainų apie žirgą*, dažn. nešantį bernelį pas mergytę ar šiaipjau jį su jąja rišantį, pavyz. *Pažadėjimas* (Per šilelį jojau, šile šėką pioviau) iš Bildviečių, *Miegas daržatyj* (Žabok, tarnati, bėrą žirgatį sidabro kamanėlėmis) iš Bildviečių, *Mieliausia dovanėlė* (O kad aš jojau šimtą varsnelių be balno, be kilpos, be kamanėlių) iš Bildviečių, *Medėjas* (Kad aš josiu jau šalin, duosiu žirgą patkavoti, patkavėles atkapoti) iš Plyviškių, *Glosnis* (Ai žirge, žirgyti, tu mano bėrasis, kodel nenori ėsti grynų avižačių) iš Įsručio, *Aukso patkavatė* (Vedžiau anksti rytužį bėruosius žirgačius girdyt, o jie paskandino aukso patkavatę) iš Valtarkiemio [306]) ir kt.; vis tai, kaip matome, gauta iš rytinių ir rytpietinių, nuo jūros tolesnių apilynkių. Rėzos teikinio šios rūšies dainoms parodyti tris aukščiau neminėtas čia pakartoju:

Užšalęs ežeras.

O tai dyvai,
didi dyvai buvo:
ir užšalo
ežers vasaratyj.
Kur girdysiu
bėrąjį žirgatį?
kur išplausiu
liepos kibiratį?
Laimė lėmė
saulužės dienatę,
ir atšilo
ežere ledatis.
Čion girdysiu
bėrąjį žirgatį,
čion išplausiu
liepos kibiratį.
Iš Bajorų
brolis žirgą pirko;
Iš Pakalnės
brolis marčią vedė.
O ko žvengia
bėrasis žirgatis?
o ko verkia
jaunoji mergatė?
Žveng žirgatis
žaliųjų avižačių;
verk mergatė
pirmųjų dienačių [307]).

(Iš Plyviškių).

Žirgatis.

Bėk, žirgati,
mano bėrasis,
iki žalios lankelės;
ir kai pribėgsi
žalią lankelę,
ten tave ganysiu.
Bėk, žirgati,
mano bėrasis,
iki srovės upužės;
ir kai pribėgsi
srovės upužę,
ten tave pagirdysiu.
Bėk, žirgati,
mano bėrasis,
iki uošvio dvarelio;
ir kad pribėgsi
uošvio dvarelį,
ten tave apstabdysiu.
Išeit mergytė
iš rūtų daržo,
vainikėlį pindama.
Įsižiūrėkis,
mano mergyte,
kaip dreb mano žirgytis.
Taip tu drebėsi,
kad vainikuota
man jauna ištekėsi.
O kad tu eisi
pro mano šalį,
kai vaškužė sutirpsi [308]).

(Iš Piktupėnų).

Puikoratis.

Aš turėjau mažą brolį,
bet didelį puikoratį.
Jis turėjo bėrą žirgą
aukso patkavatėms.
Kad jis jojo per pievatę,
pievužė linkėjo;
jis užmynė dobilatį,
dobilatis suteškėjo.
Kai jis jojo per šilatį,
šilužis skambėjo;

jis užmynė šile šėkštą,
kad ževulėliai lėkė.
Kai jis jojo per laukatį,
laukužis bildėjo;
jis sutiko mergužatę,
baltą lėlijatę.
Jis jai davė labą rytą,
ji jam nei žodatį;
jis jai kėlė kepuratę,
ji jam vainikatį [301]).

(Iš Įsručio).

Vis tai gana prasiplatinusios Lietuvoje dainos. Dainų literatūroje nesunku susekti apie 20 užšalusio ežero atmainų [310]), apie 15—Puikoračio [311]), apie 10—Žirgačio [312]).

21. **Rūtų vainikėlis.** Daugiausia, apie dvidešimtpenkes Rėza yra davęs šios dainų rūšies, kurią pagimdė gryni nekaltos mergystės jausmai, mergelių ir bernelių pažintuvės, pirmosios meilės virpėjimai, skaudūs nusivilimai. Laimingas gyvenimas pas mylimą močiutę, rūtų daržely savo nupinto vainiko saugojimas, liūdėjimas jį prastojus tai aiškiai, skaisčiai šviečia lyg pavasario rytmečio sidabrinė rasa, tai vėl lyg pritemsta, „migluže“ užsitraukia šiose *rūtų vainikėlio dainose.*

Garsiausia, gal net gražiausia visų mūsų dainų, lyg visą šią rūšį nustatanti daina bus žinomasis jau iš Rugio, o Rėzos pakartotas *Anksti rytą rytužį* motinos ir dukters pasikalbėjimas. Šios rūšies dainų galime rinkiny pavyzdžių nurodyti: *Vainikas* (Kas tai dyvai, didi dyvai, rūtas sėjau, rožės dygo) iš Bildviečių, *Isipažinimas* (Kai aš ėjau į lėlijų daržą, penki, šeši ant manęs žiūrėjo) Iš Plyviškių, *Lenkų svotboj dainuota* (Trys šeštokai, šeši trečiokai, tai gražiai žydi darže burnotai) iš Bildviečių, *Mylinti* (Teka upužėlyj čystas vandenėlis, paupelyj, pašaltinyj ko liūdi, mergyte) iš Piktupėnų, *Mylįs* (Kur eisiu, kur būsiu, kur tai matysiu) iš Piktupėnų, *Paskalba* (Aš anksti kėliau, visus pasėjau žaliuosius meironaičius) iš Įsručio, *Šokėjatė* (Ko bernytis verkia, ko jaunasis verkia?—verkia gavęs mergužatę, didę šokėjatę) iš Įsručio, *Prapuolusi* (O ir išdygo liepatėlė tavo žaliame sodužyj) iš Pilkalnio, *Vainikėlis* (Aš ėjau per kiemelį pro rūtų daržėlį, o ir sutikau šelmį bernelį) iš Pilkalnio, *Šeirys* (Aš už šeirio eisiu, šeirį aplankysiu) iš Piktupėnų, *Marti ant miego pasileidžianti* (Mamuže mano, senoji mano, noriu saldaus miegelio) iš Ragainės, *Neįtinkąs pažadėjimas* (Anksti rytą keldamai, baltą burną prausdamai, stov bernytis prie šalies, vis man sukas ant širdies) iš Piktupėnų, *Atsisveikinimas* (Kai aš tavęs norėjau, tu manęs nenorėjai) iš Įsručio, *Pikta paskalba*

(Eikš, mano bernyti, visų peikiamasis) iš Piktupėnų, *Derybos* (uiui Dieve, Dieve mano, ką aš jaunas veiksiu) iš Valtarkiemio, *Kerdžius* (Tu mergyte mano, tu jaunoji mano, pažadėjai iš meilatės marškinačius siūti) iš Encūnų, *Serganti marti* (Per beržynėlį, per pušynėlį mane nunešė mans bėrasis žirgatis ik uošvio dvaračio) iš Įsručio, *Vierna meilė* (Per kiemelį eidama, vandenėlį nešdama, aš išgirdau strajužėj bėrą žirgą žvengiant) iš Klaipėdos ir kt. [313]). Tris šios rūšies Rėzos dainų čia pasikartoju:

Už šeirio netekanti.

Po tėvo langu,
stiklo langužačiu,
alyvužė žydėjo.
O ji žydėjo,
o ji klestėjo,
juodas uogates nešė.
O tos uogatės,
o tos juodosios,
rinčvynatim kvepėjo.
Kad aš žinočiau
bernužį gausiant,
jam sermėgėlę siūčiau;
siūte išsiūčiau,
rašte išrašyčiau,
sidabrėliu išvadžiočiau.
Kad aš žinočiau
našlužį gausiant,
kaledinčiau jam lenciugates;
aš surakinčiau
jam kojas, rankates,
ir įmesčiau jį į koratį.
Jis nežinotų
dienos, naktelės,
nei žiemos, nei vasarėlės [314]).

(Iš Valtarkiemio).

Vainikas nuo tilto puolė.

Rūtas sėjau ir gedėjau,
au kuku!
Skyniau, pyniau vainikėlį—
šilagėlės žyd.

Ant tiltužio vėj's užkilo,
au kuku!

Meilės žadas.

Ateik, mergyte,
pavasarėlyj,
kai dyvai žydės
močiutės darže:
aplink lysatės
žalios rūtatės,
o viduryje

ir nupuolė vainikėlis —
šilagėlės žyd.

Ir sutikom tris brolyčius,
au kuku!
Bau nematėt vainikėlį —
šilagėlės žyd.

Vienas sakė: mes nematėm,
au kuku!
Antras sakė: mes nežinom —
šilagėlės žyd.

O šis trečias bernužytis,
au kuku!
tasai klausė, ką jiems duosiant—
šilagėlės žyd.

Vienam duosiu šilkų juostą,
au kuku!
antram sidabro burtiką—
šilagėlės žyd;

o šiam trečiam pati duosiu,
au kuku!
aukso žiedą nuo rankelės—
šilagėlės žyd [315]).

(Iš Laukiškių).

vis lėlijatės.
Aš tada skįsiu
margą kvietkatę
ir nusiųzdįsiu
savo bernačiui.
Ne pati nešiu,
nei kitai duosiu,
šiauriu vėjačiu
aš papųzdįsiu.

Ateik. bernyti,
pavasarėlyj;
kai dyvai žydės
tėvo darželyj:
aplink sodatį
žalí čiepačiai,
o viduryje
vis obelatės.
Aš nusiskįsiu
du obelaičiu
ir nusiuzdįsiu
savo mergatei:
ne patsai nešiu,
nei kitam duosiu,
pietų vėjačiu
aš nupuzdįsiu [316]).

(Iš Plyviškių).

Minėtosios dainos, kaip ir šiaipjau meilės dainos, nekartą ir vestuvėse dainuojama. Tačiau jos nėra surištos su vestuvių apeigomis, bent tik nėra šiųjų įspaudos įsigavusios, kiek *nuotakos* atsisveikinimo *dainos*, paskutinės „pirmųjų dienužačių“ dainos, kurių klasiškąjį pavyzdį jau Rugys yra davęs savo *Aš atsisakiau savo močiutei, o aš nuo pusės jau vasarėlės;* Rėza ją pavadino Dukrės atsisveikinimu. Šios rūšies dainų pas Rėzą apie dešimtį rasime: *Kraitis* (Aš, motužės mylimosios vienturtė dukrytė) iš Piktupėnų, *Verpianti motė* (Vakar parėjau labai vėlai, radau močiutę negulinčią) iš Plyviškių, *Sesuo* (Kur graži mūsų sesytė stovėjo, rutužės žydėjo ir lėlijužės) iš Plyviškių, *Parvedimo daina* (Iš vakarėlio vėjeliams pūčiant, lėlijužėms belinguojant, išvežė mielą dukrelę) iš Pilkalnio, *Jaunosios dienelės* (Augo darže klevelis, liūdo darže rūtelės) iš Laukiškių, *Pirmavakario daina* (Ko vėjas pūtė, ko giria gaudė) iš Pilkalnio, *Parvestuvės pas rūstą anytą* (Du brolyčiu mane palydėjo, dvi sesyti man vainiką kėlė) iš Klaipėdos, *Nuramdymas gailios*

anytos (Saulytė leidžias, vakars netoli, leiskit, lydėkit mane, brolyčiai) iš Klaipėdos [317]) ir kt. Štai šios rūšies dainų pavyzdžiai, kurių pirmoji—ko liūdit, sesytės- [318]) gan plačiai žinoma Lietuvoje, antroji gi tėra tiktai Mažosios Lietuvos daina [319]).

Nuotakos daina.

Ko liūdit, sesytės, ko ne dainuojat?
ar manęs ieškot, nerūpestingos?
O kur aš dainuosiu, kur linksma būsiu?
Ne pas motytę namo pareisiu.
Ak, kas man sušildys kojas, rankeles?
O kas man kalbės meilės žodelius?
Anyta sušildys kojas, rankeles,
bernytis kalbės meilės žodelius.
Anytai bešildant graudžiai paverksiu,
bernužiui kalbant širdį ramdysiu [320]).

(Iš Bildviečių).

Sesytės atsisveikinimas.

Ten daržely žydi myronačiai,
čion daržely žydi tymonačiai;
o kur mūsų sesytė stovėjo,
čia gražiausios kvietkelės žydėjo.
Kam taip glaudiesi, mano mergyte?
Kam rymoji, mano jaunoji?
Ar ne pirmosios tavo dienelės?
Ar ne lengva, ne linksma širdelė?
Kad ir pirmosios mano dienelės,
kad ir lengva dar mano širdelė,
tik man gaila jaunųjų dienačių:
šiandien baigiasi mano jaunystė.
Per žalią kiemelį eit mergytė,
vainikėlį baltoje rankelėj:
Ai vainike, juodas vainikėli,
toli, toli su manim keliausi!
Jau sudievu, miela motinėle!
Jau sudievu, mielasis tėveli!
Jau sudievu, mylimi brolyčiai!
Jau sudievu, mylimos sesytės [321])!

(Iš Laukiškių).

Nuotakos dainos tai liūdėsio dainos, nekartą to delei raudomis ir vadinamos. Tuo savo jausmu jos yra artimos *vargo*

dainoms ir *našlaišių raudoms*; tatai, kaip matėme, Rėza del jų yra pastebėjęs ir pabriežęs. Šitokių skausmo, liūdėsio dainų ir raudų per dešimtį pas jį rasime, kurių vieną, garsią *Mergatę prie girnų* (Užkit, užkit, mano girnatės) iš Valtarkiemio p. 20 esame jau skaitę. Jų galime dar nurodyti: *Sirata* (Į girią mane siuntė, į girią serbentėlių) iš Bildviečių, *Ant vėversėlio* (Vėversėli, vyturėli, ko nečiulbi pievelėj) iš Bildviečių, *Siratėlės raudą* (Aš vargdienėlė, aš siratėlė, papratus vargti) iš Įsrūčio, *Visi mane barė* (Visi mane barė, nei viens neužtarė) iš Gumbinės, *Marti sirata* (Ko užsipuolei, jaunas berneli, ant manęs siratėlės) iš Bildviečių, *Sirata* (Vidur jūrių ir marelių aukštasis kalnelis, ant to kalno, kalnužėlio žalias ąžuolėlis) iš Piktupėnų[322]) ir kt. Ketures garsiausias šios rušies dainų čia paskaitykime:

Tekėjimas už vyro.

Kas nor vargužį vargti
ir ašarėlių braukti,
tekėk už būro vaiko,
baudžiauninko sūnytėlio.
Išeis į baudžiavatę,
į margąjį dvaratį,
paliks mane beverkiant,
už girnelių bestovint.
Pareis iš baudžiavatės,
iš margojo dvaračio,
parneš gražių žodačių
ir gailių ašaračių.
—„—
Kas nenor vargo vargti,
nė ašarėlių braukti,
tekėk už varto vaiko,
už varto sūnytėlio.
Išeis jis į giratę,
į žalią beržynatį,
paliks mane bemiegant,
perynužiais užklojęs.
Pareis jis iš giratės,
iš žalio beržynačio,
parneš raibų paukštaičių
ir meilatės žodačių[323]).
(Iš Plyviškių)

Tiltas.

Per tiltą jojau,
žirgs išsibaidė,
nuo žirgužio nupuoliau.
Ai tai man minkštas
mans patalėlis,
čystasis vandenėlis.
Aš atsikėlęs,
apsižiūrėjęs,
jau nėr mano draugelio.
Aš patsai liūdnas,
žirgytis smutnas,
ui ką dabar darysiu?
O ir nutūpė
tos gulbužėlės
ant brolyčio kapelio.
Gulbė prie kojų,
gulbė prie galvos,
gulbė prie šalatės;
marti prie kojų,
sesuo prie galvos,
mamužė prie šalatės.
Marti gėdėjo
tris nedėlates,
sesuo trėjus metelius,
o ši mamužė,
mano garbužėlė,
kol jos gyva galvelė[324]).
(Iš Pilkalnio).

Sesyčių raudojimas.

Jau ir atlėkė gulbių pulkatis:
o ir pavarė į karą joti.
Kitų išjojo jauni brolyčiai,
o mūsų nėra neigi kam joti.
Brolyčiui joti, broliui ne joti.
Eiva tėveliui žirgą žaboti.
Viena sesytė brolytį rėdė,
o ši antroji vartelius kėlė.
Ai broli, broli, kada parjosi
po mūsų tėvo raudona rože?
Kad ji pražydės, tai aš parjosiu. —
O ir pražydo nedėlios rytą.
Nėra, kai nėra muma brolačio!
Eiva, sesyte, brolyčio laukti
ant ano kalno, pas uosies tvorą!
Ir nustovėjom kalną, duobatę,
ir pakilnėjom uosies tvoratę:
nėra, kai nėra muma brolačio!
Parbėg žirgatis, riščia parbėgo.
Aukso kilpatės šalia kabėjo.
Eiva, sesyte, žirgą sugaudyt
ir, jį sugavus, išklausinėsiv.
Ai žirge, žirge, brolio bėgūne,
o kur tu dėjai muma brolytį?
Juma brolytį mūšyj nušovė,
o mane paleido į visą svietą;
devynes upes plaukte perplaukiau,
o šią dešimtą nerte panėriau.
Ui ui Dievuži, Dievuliau mano,
kas mum padėsi brolio gėdėti?
Saulužė tarė nusileizdama:
Aš jum padėsiu brolio gėdėti;
devynis rytus miglužėj temsiu,
o šį dešimtą nei netekėsiu [325]).
(Iš Valtarkiemio).

Varnas.

Atlėkė juodas varnas,
atnešė baltą ranką
ir aukselio žiedelį.
Klausiu tave, paukšteli,
tu juodasis varneli:
kur gavai baltą ranką
ir aukselio žiedelį?

Aš buvau didžiam kare.
Ten didį mūšį mušė,
ten kardu tvorą tvėrė,
pučkelėmis duobę kasė,
ten kraujo upė bėgo;
ten gul ne viens sūnelis,
ten verkia ne viens tėvelis.
Ui, ui, tai mano žiedelis.
Ne grįš mano brolelis,
krint mano ašarėlės [327]).
(Iš Bildviečių).

Didžiuma mano nurodytųjų dainų yra vestuvinės ar šiaip ir vestuvėse dainuojamos. Taip pat vestuvėse dainuojama ir šios, lyg senovės žvėrių epo ar pasakų oru pakvypusios, linksmos sąmojaus ir ironijos dainelės: mano jau kitoje atmainoje p. 35—36 pakartotoji *Žvirblio čėsnis* (O ir padarė žvirblelis alų) iš Valtarkiemio, ištęn pat *Vilko svotba* (Atvažiavo meška su alučiaus bačka) ir *Žvirblytis* (Išėjo tetužis, iškuprino) iš Pilupėnų [306]). Dviejų pastarųjų pasiklausykime:

Vilko svotba.

1. Atvažiavo meška
su alučiaus bačka,
o vilkeliui,
nabagėliui,
svotbelę kelti.
2. Ežys į piršlius,
lapė į svočius,
o kiškelis,
nabagėlis,
tur jis važnyčioti.
3. Šeškas alų darė,
žvirblis misą maišė,
gegužėlė,
nabagėlė,
apvynių parnešė.
4. Jautis malkas kapojo,
Šuo puodus mazgojo,
katinėlis,
nabagėlis,
mėselės medžiojo.
5. Gandras kankliavo,
lokys trimitavo,
o vilkelis,
nabagėlis,
vesiąs ožką šokti.
6. Jei iš geros valios,
aš su kuma šoksiu;
o jeigu iš pikto,
aš ją sudraskysiu.
7. O iš tavo skuros
bus kerdželiui šuba,
kurs mane gano
po dobilačius,
po avižates [328]).

Žvirblytis.

1. Išėjo tetužis, iškuprino,
pučkelę prieš šono, ten dyrino.

Įstelgęs betupint, pavilbino;
atlaužęs žvirblytį, nubildino.
2. Parvežė brolyčiai, pagirgždino;
įvilko nuo rogių, įčiunčino.
Nupešė dukrytės, nudulkino;
iškepė mamužė, iščirškino.
3. Iškepė žvirblytį, iščirškino;
įnešė sesytės, įstyrijo.
Įnešė žvirblytį, įstyrijo;
pastatė ant stalo, parėplino.
4. Susėdo svetyčiai, surioglino;
suvalgė žvirblytį, sutraškino.
Bevalgant žvirblytį, betraškinant,
išmaukė aluko dvi pusbački [329]).

Iš šių įvairių rūšių vestuvinių, meilės ir šiaip šeimynos dainų matome, jog Rėzai, poetui pačios gražiausios, jausmingiausios, poetingiausios dainų rūšys vyriausiai rūpėjo parinkti. Šitokias dainas jis labiausiai pamėgo. Karštam, savo krašto žmonių meile virpančiam *lietuviui* del tų jųjų ypatybių itin svarbu buvo šitokios dainos Vokiečių ir šiaip Europos šviesuomenei iškelti, nes jose vaizdžiausiai apsireiškė, atsispindėjo Lietuvos kaimiečio būdo kilnumas, jo sielos skaistumas.

22. **Žalnieriai žalnieravo.** Ne vien tačiau šiosios tiktai dainų ypatybės jį betraukė. Karštas lietuvių kalbos, krašto ir praeities mėgėjas, kalbininkas ir praeitininkas, jis pasibraukia taip pat dainų svarbumą mitologijai, arkeologijai (Alterthumskunde), kalba-ir tautažiniai (Völkerkenntnisz); daina tai esąs tikriausis dvasinis tautos atovaizdis ir savo istorijos žydėjimo metą atgyvenusi tauta nekartą dar jį savo dainose tebepargyvenanti [330]). Taigi, pavyzdžiui, rasdamas pas lietuvių kaimynus—lenkus, rusus, serbus senovės didžiavyrių dainas (Heldenlieder), jis spėjo lietuvius šitokių dainų ir turėjus, nes bent Didžioji Lietuva XIII ir XIV šimtmetyje mačiusi Vytenio, Mindaugo, Keistučio, Algirdo, Vytauto ir kitų didžiavyrių veikalus, o ir Lietuvos istorininkai (Strikauskis, Kojalavičius) šios rūšies dainas paminėję. Šitokių dainų savo rinkiniui iš Maž. Lietuvos neradęs, jis tikėjosi bent jau nuotrūpų gausiąs kurioje Žemaičių sodoje ar Neries pakrantyje [331]). Bene dar 1816—17 m. jis buvo rengęsis Didž. Lietuvon vykti ir tuo tikslu tam tikrų žinių laišku klausęsis iš Vilniaus, gal būt del istorijos dainų jame ir teiravęsis; nuvykti tačiau nei Žemaičiuosna, nei Aukštaičiuosna nė tuomet, nė, regis, vėliau jis nebus nuvykęs.

Vis delto kad ir Maž. Lietuvoje tiktai radosi jisai ir paskelbė keletą dainų, kurios šiokią ar tokią *vietos ar laiko* žymę bei ypatybę yra pasilaikusios (lokale u temporelle Beziehungen auf

gewisse Zeitbegebenheiten). Mūsų jau žinomoje žvejų dainoje (Išbėg' išbėgo iš Rusnės kiemo) jis, pavyzdžiui, stebėjosi į Rusnės, Varusnės, Pakalnės kaimus, kurių vardai, dainoje paminėti, rodyte rodą ją ant Rusnės kranto esant gimus [333]). Bėk, bėk valtele dainoje minimas „Nemonėlės" vardas reiškiąs šią dainą atsiradus toje Panemunės apylinkėje, kurioje Nemunas nėra dar Rusne ir Gilija susiskirstęs, taigi, pasak Rėzos, Tilžės ar Ragainės artumoje gimus [334]). Rusnės—Varusnės vardai davė profesoriui medžiagos klausimui pakelti, bene bus ant Nemuno ir šiaip pajūrio Lietuvoje švedai (normanai), suomių vadinami rusais, kadaise buvę įsikūrę [335]).

Yra pas jį dainų, kurios gal dar neleidžia mųs, idant jas šiam ar tam istorijos metui priskirtume, bet vis delto atrodo ne dienų dienos, tik nepaprastų, *ypač karų istorijos* nuotikių esančios pagamintos. Čia turiu omenyje, pavyzd., mano jau kartotas vienas kitas skausmo ir liūdesio dainas: Per tiltą jojau, Jau ir atlėkė gulbių pulkatis, Atlėkė juodas varnas, Dainuok, sesyte, ko nedainuoji [336]). Prie jųjų glaudžiasi kitos karo, kariuomenės ar šiaip karo gadynės dainos, kurioms aiškiau nustatomos laiko žymės. Pavyzdžiui, *Negreits į karą joti* (Jok, jok brolyti, netruk ilgai), iš Bildviečių daina, esanti pagaminta, pasak Rėzos, tos gadynės, kada prūsų kariuomenė tebebuvo sudaroma dar kantono budu, taigi XVIII-ajame šimtm. [337]). Tam pačiam šimtmečiui turime, turbūt, priskirti *Iškeliavimą* (Šiandien alų gersim, ryto iškeliausim į vengrųjų žemę) iš Bildviečių [338]), kurioje Vengrų paminėjimas rodo į XVIII-jo šimtm. Prūsų karus su Austrija; gal būt, į senesniąją dainą bus čia vėlesnių įspūdžių įsibrovę [339]). Valtarkiemio *Duktės apsilankymo* daina (Dukte mano, Simoniene, kur gavai tu vaiką) mini, turbūt Lenkų ir nevėliau XVIII-jo šimtm., „bajorų vaiską" su „atmonais" [340]). *Žalnierių daina*: Šiandien esme be bėdos, ryto ir kraujuos brydosme (iš Piktupėnų) rodo jau į Napoleoninius karus, būtent į prūsų kariuomenės apgulimą Gedanės [341]).

Į 1813—14 m. prūsų karus su Napoleonu rodą, pasak Rėzos, šios dainos: *Karo vaiskas* (Vaikščiojo tetužis po margą dvarą, aukso rakteliais skambindamas) iš Ragainės, *Tėvas sūnų į karą leidžiąs* (Ko dėjavo tetužis senasis? o ir išleido sūnytį į karą) iš Bildviečių, *Duktė žalnieriene* (Žalnieriai žalnieravo, trimytais trimytavo) taip pat iš Bildviečių, *Jaunasis į vaiską jodams* (Jau giest gaidužis, kelkis sūnyti! reiks tau į vaiską joti) iš Piktupėnų ir kt. [342]). Kad ir gal ne visos jos bus, kaip tat Rėza tikrina, Napoleono karų pagimdytos, tik vienos kitos jųjų turbūt iš senesniųjų tuo laiku perdirbtos [343]), tačiau šiaip ar taip turime su profesoriumi sutikti, jog šie karai žymiai yra jose atsiliepę. Su kitu jo tikrinimu, jog visos jo rinkinio dainos esą

žmonių iš šalies jiems įteiktos [344]), dainų tyrinėtojai nesutinka. Kad ir žmonių dainuojamos, jos ne kartą bus ne jųjų, tik įvairių Prūsų patrijotų Napoleono metu parašytos ir leistos pasižmonėti; jų pavyzdys—Kernerio (Teodoras Körner'is, 1761—1813, Leyer und Schwert [345]), gal ir Šenkendorfo tilžiškio (Maksas Schenkendorf'as, 1783—1817) ir šiaipjau vokiečių patrijotiškos dainos.

Keles Rėzos karo dainas čia pasikartojame:

Iškeliavimas.

Šiandien alų gersim,
rytoj iškeliausim
į vengrųjų žemę;
kur upužės vyno,
aukso obelačiai
ir girios sodačiai.
O ką mes ten veiksim,
(o ką mes ten veiksim)
toj vengrųjų žemėj?
Miestą mums pakursim
brangių akmenačių,
saulužės langačių.
O kadai sugrįšim,
(o kadai sugrįšim)
iš vengrųjų žemės?
kad išdygs kolačiai,
žels ir akmenačiai,
ant jūrių medačiai [346]).

Žalnierių daina.

Šiandien esme be bėdos,
rytoj ir kraujuos bridosme.
Ai žirge, žirgati mano,
ar po manęs ir drebėsi?
Lenkų žemę perkeliavom,
lenkų žmones išjuokavom.
Prūsų žmones perkeliavom,
prūsų žmones išbučiavom.
Graži lenkų marigėlė,
graži prūsų armisėlė [347]).
Kad mes traukėm Danskos miestan,
Danskos prūsai padrebėjo.
Kad mes traukėm Danskos miestan,
Danskos ponai padrebėjo.

Tėvs sūnų į karą leidžiąs.

Ko dejavo tetužis senasis?
o ir išleido sūnytį į karą:
Jaunas mano sūnužis,
menkas jojo protužis.
Tik stovėk,
ne drebėk,
ant vėluko vis žiūrėk!
O kad ir tu pulsi,
mirsi tik garbingai,
bus paminėjims ir grabe.
O ir atjojo broliai, tavoršiai.
o ką dabar veikia mano sūnytis?
Jau šauja, kerta žalnieriai;
čia gul pučkos ir kardai.

Tik stovėk,
ne drebėk,
ant vėluko vis žiūrėk!
O kad ir tu pulsi,
mirsi tik garbingai,
bus paminėjims ir grabe.
Čia gul, čia miegti mano sūnučiai.
Ant jo kapelio rasužė krinta [348]).

Šiaip ar taip, nepavyko profesoriui rasti įdėmių, *senobinių* Lietuvos karo istorijos dainų; jo istorijos dainos tai, palyginus, naujosios gadynės, nebe slėpiningų savytosios Lietuvos amžių, nekartą net gal ne liaudies kūriniai. Už tat *mitologijos dainų jis* nepaprastai laimėjo, nes jo gautųjų dainų reikšmė poezijoje ir senovės tikėjimų tyrinėjimo moksle ligišiol yra itin svarbi. Tokių dainų jis ypač ieškojo, senovės mitologijos palikimą dainose rokuodamas vyriausia jųjų ypatybe (die merkwürdigste Eigenthümlichkeit [349]). Jos taip pat sulaukė iš jo daugiausia įvairių pastabų [350]), rašto versmėmis apibudinančių senovės lietuvių tikybą (min. *Duisburgietis*, Meletius, Grunovius, Lasicius, Strykovius, Kojalavičius, Hartknochas, Pretorius, Stenderis, Ostermejeris), kas rodo jį rimtai pažinus Lietuvos praeitį.

Iš raštų ir dainų jis stengėsi nustatyti bendrą senovės „latvių giminės" (durch den ganzen Lettischen Völkerstamm [351]) tikybą, lietuvius ir latvius šiaip jau atskirdamas, bet čia apibendrindamas. Lietuvių tikybą jis sugretina su slavių ir skandinavų tikybomis [352]), bet prieštaria kai kurių jos tyrinėtojų (pav. Ostermejeris) nuomonei apie lietuvių, graikų ir romiečių tikybų artimą giminumą [353]). Jis džiaugiasi, dainomis prirodydamas, jog metraštininkų minėtieji Lietuvos dievyno vardai—Perkūnas, Laima, Giltinė, Bangputys, Žemyna, Silla—Radikis—nėsą šiųjų pramanyti, bet žmonių omenyje ligi mūsų dienų išlikę [354]). Jis pats sutinka, jog ne visos dainos, kuriose anie vardai yra minimi, bus senos, senoviškos; jo numanymu, didžiuma jųjų esą naujos, bet senovės įžvilgių palaikiusios (mit alten Vorstellungen [355]). Iš senovės tikėjimo vedasi jis dažną, lyg slėpiningą reikšmę įgyjusio „devynių" skaičiaus vartojimą [356]): „devynios dienos", „devynios upės", „devynios rožės", „devynios saulės" [357]) Ištenpat gulbių ir juodvarnių pranašumą [358]). Čia pat gal turėtume pridurti ir slėpiningą rožių šakelės (medačio, krūmelio) reikšmę [359]).

23. **Miela sarbytė.** Svarbiausios tačiau Rėzos duotos yra dainos, kurios jungiasi su senovės *sauliniais mitais*. Tos rūšies dainas jis skaito seniausiomis [360]); apie kitas tik ką skaitėme, jog anose tik vienas kitas atvaizdas senovinėmis jis yra paskaitęs. Ir šiaipjau

gryną gamtos jėgų garbinimą jis skaito seniausiu lietuvių tikybos pamatu ir gadyne: „Saulės ir mėnesio atvaizdos kaipo žmonos ir vyro, dangaus dievo Perkūno nubaudimas neištikimo mėnesio ir kitos visos latvių (=lietuvių ir latvių) giminės (šios rūšies) idėjos, beabėjo, tebe priklauso anai gadynei, kada jiję tebetarnavo gamtai, garbino saulę ir mėnesį ir turėjo kai-kuriuos šventus gyvulius, kaip va žalčius. Daugybė naujų metraštininkų ir mitininkų minimų dievaičių... atsirado vėliau, tais laikais, kada pradėta žemė išdirbinėti ir statytis pastovūs triobesiai"...[361]). Dainose matome „saulužės dienates", „saulužės langačius", „saulės dukrytes", „saulės pyragus" ir t.t.[362]). Vaizdžiausiai apsireiškia dainų saulingumas šiose pagarsėjusiose dainose, kurių tris, regis, bus jau Piktupėnų Hazenšteinas suteikęs, o vieną jis gavęs iš Plyviškių Ostermejerio.

Mėnesio svotba.

Mėnuo Saulužę vedė
pirmą pavasarėlį.
Saulužė anksti kėlės,
mėnužio atsiskyrė.
Mėnuo viens vaikštinėjo,
Aušrinę pamylėjo.
Perkūns didžiai supykęs,
jį kardu perdalijo.
Ko Saulužės atsiskyrei?
Viens naktį vaikštinėjai?
Aušrinę pamylėjai?
Širdis pilna smutnybės[363]).

(Iš Piktupėnų).

Aušrinė.

Aušrinė svotbą kėlė,
Perkūns pro vartus įjojo,
aužuolą žalią parmušė.
Aužuolo kraujas varvėdams
apšlakstė mano drabužius,
apšlakstė vainikėlį,
Saulės dukrytė, verkdama
surinko tris metelius,
pavytusius lapelius.
O kur, mamyte mano,
drabužius išmazgosiu,
kur kraują iš-(nu?)mazgosiu?
Dukryte mano jauna,
eik pas tą ežeratį,
kur tek devynios upatės.
O kur, mamyte mano,
drabužėlius džiovįsiu;
kur vėje išdžiovįsiu?
Dukryte mano jauna,
tame žaliam daržatyj,
kur aug devynios rožatės.
O kur, mamyte mano,
drabužiais apsivilksiu,
baltuosius išnešiosiu?
Dukryte mano jauna,
toj giedriojoj dienelėj,
kad spįs devynios saulelės[364]).

(Iš Pilkalnio apylinkės).

Saulė.

Miela Saulyte, Dievo dukryte,
kur taip ilgai užtrukai?
kur taip ilgai gyvenai,
nuo mūsų atstojusi?
Po jūrių, po kalnelių
kovojau siratėles,
sušildžiau piemenėlius,
daug mano dovanėlių.
Miela Saulyte, Dievo dukryte,
kas rytais, vakarėliais
prakūrė tau ugnelę,
tau klojo patalėlį?
Aušrinė, Vakarinė:
Aušrinė ugnužėlę,
Vakarinė patalėlį.
Daug mano giminėlės [365]).

(Iš Piktupėnų).

Prapuolusi avatė.

O vakar, vakaratyj
prapuolė man avatė.
Ei, kas gelbės ieškoti
mano vienturtę avatę?
Išėjau pas Aušrinę,
Aušrinė atsiliepė:
Aš anksti ryt saulelei
turiu prakurt ugnelę.
Išėjau pas Vakarinę,
Vakarinė atsiliepė:
Aš vakarais Saulelei
turiu klot patalėlį.
Išėjau pas Mėnesėlį,
Mėnesėlis atsiliepė:
Aš kardu perdalytas,
smutnas mano veidelis.
Išėjau pas Saulelę,
Saulelė atsiliepė:
Devynes dienas ieškosiu,
o dešimtą nei nusileisiu [366]).

(Iš Piktupėnų).

Prapuolęsis piemuo.

Aš vakar, vakaratyj
suderėjau bernatį
ganyt mano avatę.

Jis yra balts, raudonas,
geltplaukis, mėlynakis,—
toks yra mans bernatis.

Nežinau, nė kur dingo:
ar vandenyj nuskendo,
ar kalneliu nuėjo.

Jei kalneliu nuėjęs,
pažįčiau ant pėdačių,
ant greitųjų žingsnačių.

Jei vandenyj nuskendęs,
būt drumstas vandenėlis,
plukdytų kepurėlė.

Kerdužiai, piemenačiai,
ar ne matėt bernatį
tarp kalnų, tarp marelių?

Sakykit jam: Avatė,
vienturtė mano, klysta
tarp girių, tarp kalnelių[367]).

(Iš Plyviškių).

Šios pat rūšies bus ir aukščiau privestoji žemės svotba. Vis tai saulės ir mėnesio, aušrinės ir vakarinės, žemės ir užužemio graudžiai poetingos, kilniai gilios saulinių mitų dainos. Iš kur gi jos pas lietuvius bus atsiradusios? Pas girinius, kurie kultūrą iš savo kaimynų teėsą gavę? Pas barbarus?! Šitokie klausimai turėjo kilti ypač pas tuos, kurie senovės lietuvius ne kita kuo, kaip tiktai girios medžiaga kaimynių kultūrų veikimui bei įtakai yra palaikę. Tatgi tuo metu, kurio Lietuvos praeities tyrinėtojai ir aprašytojai mitinėse Rėzos dainose gavo gausios medžiagos senovės lietuvių tikėjimų nuomonėms nustatyti, [368]) „tikrieji" lenkai, taigi žinoma nelenkiškomis pavardėmis lietuvėdžiai, apreiškia savo abejoimus, arbe bus šios dainos tikrai iš artojo krūtinės išplaukusios. Šios rūšies lenkų bene garsiausysis, Berlino prof. Briukneris (Brückner), sakysime, nenori pripažinti jų žmonių dainomis. Jos mitininkų esą mums pakištos, išėjusios iš knygininkų kalvės, nes, girdite, neįtariamuose dainynuose jų nėsą [369]). Kitaip pasakius, jis aiškiai taiko į Rėzą, įtardamas jį patį šitokias dainas sudėjus, kaip tat pas kitas tautas tuo metu nekartą atsitikdavo (škotas Makfersonas 1760 m., čekas Hanka 1827-1829 m. ir kt).

Nekeliant čia ginčo del senovės lietuvių kultūros, neleistina delto būtų dainų literatūros istorininkui šį priekaištą tylėjimu paniekinus ar priešinga, nesvarstant jį priėmus. Taigi pasižiūrėkime, kiek bus tiesos šiame griežtame Berlino lenko sprendime.

Nemažai prirodymų už-ar prieš-, turbūt, būtų davę paties Rėzos rankraščiai, dėja, šiuo tarpu jie nėra mums prieinami. Mums tačiau daug jau sako tai, jog Neselmanas, kuris tais rankraščiais yra naudojęsis ir smarkiai Rėzą kritikavęs, jokių abejojimų nėra išreiškęs del mitologijos dainų!

Toliau: šios dainos neturį sau atmainų „neįtariamuose dainynuose" (w zbiorach niepodejrzanych). O ką tad prirodo? Daug rasime, be Rėzos, dar pas Narbūtą, Jucevičių, Jušką, net „Ateityje" dainų ar raudų, kurios neturi spaudos atmainų, o delto ne prikišime jiems visiems dainų fabrikacijos manijos. Pas Rėzą randame nevien mitologijos, bet ir šiaipjau dainų, kurios neturi atmainų spaudos [370]), o del to jos neiššaukia dar abejojimų. Dainos, ypač senosios, naujose visuomenės ir asmens gyvenimo sąlygose nutyla; džiaugiamės didžiu džiaugsmu, vie-

nam kitam rinkėjui pavykus vieną ar kitą nykštančią dainą pasižymėti!

Antra vertus, argi jau Rėzos mitologinės dainos jokių atmainų neturi? O gi Neselmanas Mėnesio svotbos tekstui nustatyti naudojosi ir Gizevijaus atmaina [369]), Saulės (=Lietuvos) gi globėjos atvaizda dainose mūsų metu tebesireiškia [368]). Lietuvoje išnykusios, saulinės dainos plačiau tebėra žinomos *latvių* dainijoje, ką žino ir pats Rėza [371]). Manharto 1875 m., ypač Lautenbacho 1896 m. gausus lietuviškųjų ir latviškųjų šios rūšies dainų atmainų pavyzdžiai bent del Mėnesio svotbos, Aušrinės ir Saulės dainų by-kokius abejojimus blaškyte išblaško, [372]) tat ir į kitas Rėzos dainas ne kitaip kaip, tik pasitikėdami jųjų teksto tikruma turime žiūreti. Turime tikėti jo vietų pažymėjimais, iš kurių matyti, jog šios dainos iš kelių vietų yra gautos.

Tat gal jis, dainą gavęs, bus ją savaip ištaisęs, tam tikrai („mitologiškai"!) iškreipęs? Juk ir Makfersonui dabar ne tiek prasimanymas, kiek „išdailinimas" gautųjų škotų dainų prikišama! Vargu tat Rėzai prikišus. Jo dainyne randame net ir, tiesa, tiktai viena nešvankių dainų [270]) ir nemaž nepilnai, netvarkoj duotųjų dainų. Juk svarbiausis Neselmano jam prikišimas tai buvo dainų tekstų „kritiškojo nustatymo stoka": nors rankraštinis Rėzos dainynas turįs tos pačios dainos nekartą penkes ir daugiau atmainų, iš kurių esą bepigu butų buvę tinkamąjį tekstą nustačius, bet profesorius atmainų nesirūpinęs vienon dainon suglausti, tik visados pasiėmęs vieną atmainą, ją kiaurai savo rinkinyje išvaręs; delei to didžioji dalis jo suteiktųjų dainų neturį sveikos formos (daher rührt die Formlosigkeit), vienur-kitur nustoję prasmės, nekartą daina neteisingai dviem atskirom dainom esanti paduota [373]).

Tadgi visa tat suvedus, reiktų pripažinti, jog smarkaus politiko, bet menko lietuvių-latvių dainų literatūros ir kulturos žinovo *priekaištas Rėzai nėra pamatuotas*, o todel ir toliau galime 1825 m. Rėza kaipo šaltiniu pasitikėt. Iš jo teikiamos medžiagos galime darytis ne vien tuos išvadus, kurie 1825 m. jo buvo daromi, galime ir tinkamiau ją nustatyti, palyginimais taisyti, kaip tat Neselmanas kad darė [374]), bet jo mokslo ir asmens doros grynumo tai, žinoma, neužgauna [375]).

24. Rožių šakelė. Šitokias tatai dainas—meilės, džiaugsmų ir skausmų, bernelių ir mergelių, žvejų ir raitelių, žirgo ir baudžiavos, žolynų darželio ir rūtų vainiko, pirmųjų dienų dienužėlių ir nuotakos, našlaičių raudų, šeimynos gyvenimo, karų-istorijos ir mitologijos dainas Rėza savo rinkinyje yra mums davęs. Ne visos jos lygios yra vertės, ne visos bus ir liaudies, bet visos, kaip tikrina pats profesorius, kuriuo nebeturime pamato nesitikėti, yra užrašytos

patiems kaimiečiams jas dainuojant, o šie nekartą vos vos tebuvę palenkti dainuoti [376]).

Grynas tat šiuo žvilgsniu mūsų žmogaus ir žmonių sielos skaistumą ir gelmes šviesuomenei pirmą kartą reikšte pareiškęs dainynas. Vėlesnių laikų tyrinėjimai ir išvadai, dainų mokslo raštai ir dainos pasirodymai dailioje literatūroje, kartais lyg tolimi, lyg ir priešingi Rėzos išvadams ir dėsniams, vis delto iš jo, kartais nejūčiamai, išplaukia. Vieną šios rūšies pavyzdį čia iškelsime.

1818 m. str. Ueber lithauische Volkspoesie jis nelietė išviršinės *dainų formos, metro, ritmo, gaidos.* Apie visa tat jis kalba, taipgi pirmas, dainyno str. Betrachtung über die lithauischen Vokslieder, kuris šiaipjau yra iš dalies pakartojimas, iš dalies ir išplėtimas ano straipsnio; Betrachtung'e, bekita ko, randame taippat pirmą kartą suvesta nemaža medžiagos dainų literatūros istorijai [377]). Kad ir pastebėjęs, jog dainos ritmas (Versart) visados yra surištas su jos gaida [378]), jis tačiau, kalbėdamas apie ritmus ir pėdas, visai gaidon, gal kaipo „sunkiausion dainos dalin" neatsižvelgė ir šiaipjau pasižymėjo tik 7 dainų gaidas [379]). Atsižvelgęs vien į sakomąjį, ne į dainuojamąjį žodį, jis didžiumoje dainų rado *jambines* eiles, greta kurių pasistatė (erscheint ebenso ausgebildet, als das Jambische Versart) *trochejines*, o ant pat galo *amfibrachines* ir *daktilines* eiles [380]). Pastebėjęs, jog dainose dažniausiai dėlto viešpatauja maišytosios eilės, jis iškelia dainų įvairumą eilių žvilgsniu ir didelę (laimingą) kūrėjo ir dainininko laisvę šiomis verstis [381]). Rėzos tarimas apie jambų pirmenybę lietuvių dainose ilgą laiką laikėsi nepatikrinamas literatūroje jo autoritetu [382]). Tiktai 80-aisiais metais dainų gaidų tyrinėtojas Barčas atsirėmė Rėzos pastebėtu, bet nenaudotu gaidos ir ritmo sąryšiu ir iš gaidų prirodinėjo, jog mūsų dainose jambai jokios pirmenybės neturi, o viešpatauja joje trochėjinės ir trochėjiniai — daktilinės eilės [383]). Šioji nuomonė tebesilaiko mūsų laikų literatūroje. Šiaip ar taip, ir čia Rėzos dėsniai sudarė pamatą vėlesniems tyrinėjimams.

Po Betrachtung'u 1 VII. 1825 Karaliaučiuje pasirašęs ir tais pačiais metais savo dainyną išleidęs, Rėza vėl užsidarė savyje.

Turime įdėmią jo 1839 m. įvaizdį. Rusų kalbininkas Preis'as, kuris tuo metu mokėsi Karaliaučiuje lietuvių kalbos (pas Rėzos rekomenduotąjį lietuvį studentą, vėliau pagarsėjusį Pr. Kuršaitį) ir lankydavosi pas Rėzą, šiaip apie jį atsiliepia: „Tai niekur dar nematytas keistuolis (čudak). Tai nuo galvos ligi kojų susivyniojęs (ukutannij) ipochondrikas, bailus, nepastabus, užmirštąs ką pirm valandėlės pasakęs. Jis kalba pamažu, retai (z razstanovkoju) ir tyliai; kiekvienas mano greitai ir balsiai tartas žodis jį sumaišo. Jis pradeda trypčioti, krūtėti rankomis ir visu kūnu.

Žinoma, tuomet ir aš susimaišau. Mano nelaimė—valandą pas jį išbūti. Taigi tesinaudoju jo knygynu, kuriame yra labai daug didžiai svarbių rankraščių apie lietuvių kalbą [384])". Šiuo metu profesorius tesidarbavo bažnytinės raštijos srityje. Dainas jis teberinko gal ruošdamas antrą dainyno laidą, bet jų neskelbė. Bet jau iš jo ant aukštai, lyg nuošalyje iškilusio kalnelio, „prie jūros, prie marelių" įdiegtos rožių šakelės jau augo ir stiprėjo medačių medatis! [385]).

Pastabos.

[1]) Dainų literatūros istorija: *L. J. Rhesa. Betrachtung über die litthauischen Volkslieder* (Dainos. 1825 m. I-sios, Karaliaučiaus laidos p. 324--355; II-sios, Pr. Kuršaičio berlyniškės laid., 1843 m., p. 1- 31).- L. A. Jucewicz (Ludwik z Pokiewia). Pieśni litewskie. Vilniuj. 1844 m., p. 5—16. - J. I. Kraszewski. Dainos („Athenaeum", 1844 m. II. 137- 201; pakart. Litwa. Varšuvoj. 1847 m. I. 287—352). — Fr. Zatorski. O pieśniach żmudzkich [(Witold nad Worskłą i) Pieśni ludu z nad dolnego Niemna. Varšuvoj. 1844 m., p. XII—XXIX]. -- (S. Daukantas). Dajnes Žiamajtiu. Petropilie. 1846 m., p. VII—XII.—*G. H. F. Nesselmann. Litauische Volkslieder.* Berlyne. 1853 m., p. V -XIV. -- (L. Potocki). Dainos czyli pieśni ludu litewskiego (Pamiętniki pana Kamertona. Poznaniuj. 1869 m. III. 174- 211). -- K. Tyszkiewicz. O pieśni gminnej (Wilja i jéj brzegi. Drezdene. 1871 m., p. 292- -321).- O. Kolberg. Pieśni ludu litewskiego („Zbiór wiadomości do antropologii krajowej", Krokuvoj. 1879 m. III. 167—187). — Chr. Bartsch. Ueber litauische Volkslied oder die Daina („Mitteilungen der litauischen literarischen Gesellschaft", 1881 m. I. 186- 218); Dainu balsai. Heidelberge. 1886 m. I.v—xxxi. 1889 m. II.v. -xv.—*F. u. H. Tetzner. Dainos.* Leipcige. 1897 m., p. 5—65.—Samogita. Prasmė ir gražumas Lietuvos dainų („Žinyčios" Nr 1. 1900 m., p. 33- -84). -- J. J. Bassanovič Litovski narodni pisni („Litieraturno- -Naukovij Vistnik", 1910 m. XI. 218- -225). - - *A. R. Niemi. Liettualaisten kansanlaulujen keräyksen historia* (Tutkimuksia liettualaisten kansanlaulujen alalta. Helsinke. 1913 m. I. 77 -168).

F. Augustaitis. Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim. Krokuvoj. 1911 m., 89 p.

Raudų literatūros istorijai dar: Chr. Bartsch. Totenklagen in der litauischen Volksdichtung („Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte und Renaissance- -Litteratur", 1889 m. II. 81—99). - - J. Basanavičius. Iš gyvenimo vėlių bei velnių. Cikage. 1903 m., p. I --LXXXII.

Bibliografija: S. Baltramaitis. Sbornik bibliograficeskich matierijalov dlia gieografii, istorii, istorii prava, statistiki i etnografii Litvy. II-ji laida. Peterburge. 1904 m.; ypač p. 326- 333 (Litovskija narodnyja piesni), 333—337 (o litovskich narodnych piesniach) ir 337 -341 (Napievy, muzyka i tancy).--Fr. Gawełek. Bibljografja ludoznawstwa litewskiego („Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie". V. [1911—1914]. 1914 m., p. 326- -400).

[2]) Vulfstano pasakojimas yra užrašytas ir paskelbtas Anglų karaliaus Alfredo Didžiojo (871 - 901). -- Scriptores rerum prussicarum. I. 1861 m. (Wulfstans Reisebericht, p. 732—735). — A. Mierzyński. Źródła do mytologii litewskiej. 1892 m. I. 34 - 35. J. Basanavičius. Iš gyvenimo vėlių bei velnių, p. XXVII.

[3]) Mierzyński. I. 88 - 90.

[4]) J. Šliupas. Lietuvių tauta senovėje ir šiądien. 1904 m. I. 239. -- J. I. Kraszewski. Litwa. I. 294.

[5]) Kraszewski. 296: „Były to zapewne tak zwane Rauda pogrzebowe". Pusl. 145: „Tilussoni czy Lingussoni nucili pochwalne pieśni i pieśni żałobne... W raudach tych... śpiewali kapłani".

[6]) Ditlebs von Alnpeke Livländische Reimchronik (Scriptores rerum livonicarum. I. 1857 m., p. 572—576). Pakartoja Mierzyński. I. 116—117.

[7]) S. Daukantas. Dajnes Žiamajtiu, p. VIII—IX. — J. Bassanovič, Litovski narodni pisni („Liter.—Naukov. Vistn.", 1910 m. XI. p. 219—220). Plačiausiai ją paleido A. Mickevičius dar 20-aisiais metais (1823) prieraše prie Gražynos (Poezye. 1888 m. II. 55).

[8]) Apie Rykselio dainavimą pirmas yra paskelbęs J. N. Becker. Versuch einer Geschichte der Hochmeister in Preuszen, seit Winrich von Kniprode bis auf die Gründung des Erbherzogthums. 1798 m., p. 2—3. Savo žinios versmę nurodė Vincentii Moguntini Chronicon Prussiae, ab orbe condito, sive historia Winricia Kniprode et pars historiae successoris. Bekerį kartoja Mickevičius; versmės nenurodydamas. Aug. Kotzebue (Preuszens ältere Geschichte. Hamburge. 1811 m. II. 188- 189; Daukantas semiasi iš 1808 m. Rygos laidos—II. 195), J. Voigt (Geschichte Marienburgs, p. 146), Voigtą—J. Jaroševičius (Obraz Litwy pod względem jej cywilizacyi, od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII. 1844 m. I. 170 ir 220). Pasak Bekerio, Vincas Moguntiškis buvęs didžiojęs mistro kapelonas, gyvenęs Marienburge 1349—1386 m. ir pats girdėjęs Rykselį dainuojant. Voigt'as išpradžių (Gesch. Marienb., 144—145) neperdrąsiai, paskiau griežtai tvirtina (Geschichte Preussens. 1832 m. V. 697—705: Aufdeckung eines literätischen Betruges in der preussischen Geschichte), remdamasis savo ir kitų žiniomis, jog nei Vinco metraštininko, nei jo rašto nėsą buvę, o Bekerį vadina *biauriu literatūrininku prigaviku* (ein arger literärischer Betrüger). Tenurodie man Bekerio žinios kartotojai, kas būtų šį Voigt'o sprendimą nugriovęs!

[9]) Dzieje narodu litewskiego. 1838 m. III. 27: „Podanie prawdziwe zmyślonej historyi Bekera". Žinios šaltinis esąs pramanytas, bet pati žinia tikra esanti! Senovės „garbei" pakelti nekartą geri yra ir nekritingi budai!..

[10]) Preussische Chronik. 1876 m. I. 91.

[11]) Das Herkommen — Gewohnheit — paprotys, Sitte — budas; nach dem Herkommen—pagal senąjį būdą (Fr. Kurschat. Wörterbuch der littauischen Sprache. 1870 m. I. Deutsch - littauisches Wörterbuch).

[12]) Das Herkommen reiškia taip pat Abstammung, Geschlecht, Herkunft—giminė (kilimas).—Ten pat.

[13]) Lucas Dawid. Preussische Chronik (—1583). 1812 m. I. 100—101 šiaip „plačiai" jį kartojasi: „Da hatt der Waidelotte ungefangen Inen anzuzeigen von Irem Herkommen und welcher grosse und rumliche Thatten etwa Ire Vetter gethen, dasz sie benachbarten Landen ein Furcht gewesen und von Inen viel Raubs und Gutes geholllt, itzo aber weren sie, darumb das sie Ire gnedige Gätter erzürnet, sonderlich mit dem, das sie fremde Gotter angenommen, denen dienten, die ehreten und denen opferten, von Irer Vetter Göttern vorachtt, vorlassen und vorstossen solten derhalb from werden und guts thun, so würden Ire allmechtige gnedige Götter wiederumb sich mit gnaden zu Inen kerhen". Ch. Hartknoch. De festis veterum prussorum diebus (Selectae dissertationes historicae de variis rebus prussicis. 1679 m. p. 176) bent trumpai verčia: „Waidelotta, Grunovio teste,... ad rusticos verba faciebat de ipsorum origine rebusque antiquitus gestis".—T. Narbutt. Dzieje starożytne narodu litewskiego. 1835 m. I. 282—283: „Wejdalota... miał rzecz do ludu o dawnem pochodzeniu narodu, czynach bohaterów znamienitych i o ich cnotach".

[14]) Prier. prie Gražynos—Poezye. II. 56.

[15]) J. Pistorius (leid.). Polonicae historiae corpus. 1582 m. II. 212.—Seku A. R. Niemi. Tutkimuksia liettualaisten kansanlaulujen alalta. I. 77.

[16]) Kronika polska, litewska ir t.t. 1846 m. II. 204. — Išten Mickevičius prier. prie Gražynos—Poezye. II. 54.

[17]) Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos [illegible] 1850 m.). I [illegible], p. 173.

[18]) Apie šį Lietuvos istorijos tarpą ir jo ypatybes esu pasakojęs 1909 m. rudenį Vilniuje ir 1910 m. pavasarį Kaune paskaitose iš lietuvių literatūros istorijos, kurių santrauką esu davęs 1909 m., „Lietuvos Žiniose" (apie XVI—XVII-ąjį šimtm.—Nr 49). Juo labiau prisilaikau savo tuomet iškeltųjų pažiūrų, jog kad ir ne visas, bet daugumą jųjų randu vienukitu mano nežinotu faktu ar raštu patvirtinta šiuose tyrinėjimuose: A. I. Voldemar. Nacijonalnaja borba v Velikom Kniažestwie Litovskom v XV i XVI wiekach („Izwiestija Otdielenija russkago jazyka i slowiesnosti Impieratorskoj Akadiemii Nauk 1909 g." XIV kn. 3, p. 160—198. Išleista 1910 m.); J. Jakubowski. Studya nad stosunkami narodowościowemi na Litwie przed Unią Lubelską. 1912 m. VI+104 pusl.

Apie metraščius trumpai J. Jakubowski. Kroniki litewskie („Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1909". III. 1910 m., p. 68—74). Svarbiausias raštas: J. Tichomirov. O sostavie zapadno-russkich, tak nazyvajemych litovskich lietopisiej („Žurnal Ministerstva Narodnago Prosweščenija", 1901 m. III. 1—36; V. 70—119).—Metraščių rinkinys: Polnoje sobranije russkich lietopisiej. XVII. Zapadnorusskija lietopisi. 1907 m. XIV+648 p.

[19]) Apie Strikauskį ir jo raštą: J. I. Kraszewski. O Stryjkowskim i jego kronice (Wilno, 1840 m. I. 417—477. — J. Daniłowicz. Wiadomość o właściwych litewskich latopiscach (Kronika polska ir t.t. 1846 m. I. 31—63) arba O litovskich lietopisiach (Žurn. Min. Nar. Prosv. 1840 m. XXVIII. 70—114).—M. Malinovski. Wiadomość o życiu i pismach Macieja Stryjkowskiego (Kronika. I. 1—32).

[20]) J. I. Kraszewski. Wilno. 1840 m. I. 437 tenurodo dainas apie Pajautą, Gurdą ir Daumantą, bet 1847 m. (Litwa. I. 295—296) jau penkes, kurias iš jo pasikartoja J. Šliupas (Lietuvių tauta. I. 339). J. Basanavičius (Litov. narodni pisni, 220).

[21]) Kronika. 1846 m. I. 245.

[22]) Tenpat. I. 248.

[23]) Tenpat. I. 85.

[24]) Tenpat. I. 87, 222, 245.

[25]) Tenpat. I. 308—308, 311.

[26]) J. Basanavičius (Lit. nar. pis., 220) sako, jog Str. tvirtinęs jo metu apie Pajautą tebedainavus.

[27]) Poln. sobr. russk. lietop. XVII. Zapadnorus. lietop.: „Krasinskio nuoraše" (Lietopisiec Velikoho Kniažstwa Litovskoho i Žomoičskoho) apie Spėros kapą (p. 229), Pajautos (233), Kukavaičio (234), Šventaragio (235); „Archeologijos Draugijos nuoraše" (Kroniki Velikaho Kniažestva Litovskoho i Žomoitskoho) — Spėros (242), Pajautos (248), Kukavaičio (249), Šventaragio (251); „Račinskio arba Poznaniaus nuoraše" (Lietopisiec Velikoho Kniaztva Litovskoho i Žomoitskoho)—Spėros (297), Pajautos (302), Kukavaičio (303), Šventaragio (305); „Jevreinovo nuoraše" (Kniha Velikoho Kniažstva Litovskaho i Žemoickaho)—Spėros (360), Pajautos (364), Kukavaičio (365), Šventaragio (366); „Alšavos nuoraše" (Wielkiego Xięstwa Litewskiego i Żmodskiego Kronika)—Spėros (423), Pajautos (429), Kukavaičio (429), Šventaragio (431); „Bychovco nuoraše" —Spėros (476) ir Šventaragio (užbaigos—486), buvo turbūt ir Pajautos, ir Kukavaičio, bet šis nuorašas ne visas teužsiliko (ligi Narbūtui, kuris vienas jį tematė ir išspauzdino) ir šioji vieta kaip tik yra apgadinta (pastaba pusl. 481—482). — Ne tiktai senesniuose, XV-jo šimtm. metraščiuose (Vilniaus nuorašas 1495 m., Suprasliaus perrašyt. 1519 ir kit.), kurie pasakoja nuo Algirdo laikų, bet dargi 1488 ar 1498 m. Korčako Codex'e selectus (T. Narbutt. Dzieje nar. litew. I. 156—160; A. Jakubowski. Studya nad stosunk. narodow. na Litwie przed Unią Lubel., 38—41), kuris kalba ir apie Gelionį. Liūtaurą, Daumantą, Vytenį ir kai kuriuos kitus Algirdo giminės pirm-

takūnus, dar nerandame Spėrošir kitų esant paminėtų. Strikauskis Kron. (I. 245) nustato dargi Pajautos mirimo metus — apie 1220, kuriuos išpradžių ir Narbutas (Dzieje. I. 86) buvo prisiėmęs, o vėliau (III.—2-ji genealogijos lentelė) ir kitus—1273—nusistatė!

[28]) Poln. sobr. russ. lietop. XVII. 248 (Archeol. draug. nuor.) ir 302 (Račinskio nuor.).

[29]) Apie vėles ir kapinius stulpus—J. Basanavičius. Iš gyvenimo vėlių bei velnių. 1903 m., I—LXXXII įžangos ir 385 pusl. medžiagos; jo gi Lietuvių kryžiai archaiologijos šviesoje (A. Jaroševičiaus Lietuvių kryžiai. 1912 m., p. 5—33).

[30]) Kronika. II. 44. — Poetingąjį Kaistučio ir Byrutės susipažinimo apsakymą (43—44) jis semėsi iš „Latopiszcze Ruskie"; metračiuose (Poln. sobr., XVII) randame p. 262, 315, 375, 441 ir 494.

[31]) X. Ludw. Ad. Jucewicz. Wspomnienia Żmudzi. 1842 m., p. 121—122.

[32]) Kronika. I. 150.

[33]) Kronika. I. 320. Piešn o Dowmancie.

[34]) Al. Brückner. Starożytna Litwa. 1904 m., p. 27.

[35]) Kronika I. 318 -319.

[36]) Pasak Brücknerio (Starożytna Litwa, 27), iš padavimo, gal iš dainos jie esą išimti.

[37]) Dzieje narodu litewskiego w krótkości zebrane. 1847 m., II-ji kilmės lentelė.

[38]) Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lituanorum, liber VI, cap. 21, prie 1282 m.: „Tunc Livoni totis viribus robur suum in unum conferentes Lituaniam ingressi cum Daumante praelium acerrimum committunt in Campis Vidriminsciis Gedroicorum, duobus milliariis a stagno nobili Kiamento dicto. Ibi robur Livonorum concidit totusque eorum exercitus deletus est. Unde campus ille hactenus Caulis vocatur, quod significat bellum lingua Lituanica. Celebrabatur etiamnum ab agrestis cantiunculis hic Daumantes, quitantem seditione, civiliumque bellorum incommodis patria extorris et extrusus ad Plescovienses profugit, a quibus etiam in Principem fuit electus". Seku Rėzos Betrachtung über die litthauischen Volkslieder (Dainos. 1825 m., p. 354) ir F. u. H. Tetzner ių Dainomis, 1897 m., p. 5.

[39]) Rėza, Tetzneriai, Basanavičius (Litov. narod. pisni. p. 220). Krašiauskis (Litwa. I. 296), juo sekdamas Šliupas (Liet. tauta. I. 339) Daumanto aiškiau nenusako.

[40]) Krašiauskis (I. 296), Šliupas (I. 339), Basanavičius (p. 220).

[41]) Težinau Kojalavičių (Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego. 1897 m., p. 7) jį tepaminėjus paskui Str. ir jo „Kaulis- bitwa" pataisius į „Kawlis—od trupów".

[42]) Kronika. 1582 m., p. 443; 1846 m. II. 36—37: „I teras Litwa śpiewa i Żmódź o xiążęciu jednym Gidrockim, który w tym oblężeniu (Kowna 1362) lamentliwie narzeka, mówiąc, nie takci mi zamku żal, jako mężnych rycerzów i bojarów w ogniu gorających, a to xiążę Gedrockie był hetman ich". — Ten pat. 1582 m., p. 354; 1846 m. I. 320: „O Hurdzie Gynwiłowicu, który miał bitwę z Krzyżakami Pruskimi, gdy Kowno zburzyli, gdzie w pieśniach Litewskich płaczliwie narzeka: „Nie tak ci mi zamku żal, jako mężnych rycerzów w ogniu gorających" roku 1362".

[43]) P. Alb. Wijuk Kojałowicz. Historiae Lituanae I. 1650 m., p. 330: žuvusiųjų Kauno pilies gynėjų „indignam inter flammas flagrantis arcis mortem, nunc etiam vulgaribus naeniis populus decantat". Krašiauskis (Litwa. II. 280) klaidingai jį suprato, nes „pakartodamas" jį sako, jog Kaune „plonėli Litwini z narodową pieśnią na ustach, aż śpiew śmierć przerwała".

[44]) Dzieje narodu litewskiego. 1839 m. V. p. 126: „Szkoda, że (Kojałowicz) nie zostawił w pismach swoich tych śpiewów żałobnych, one podobno już zaginęły na zawsze, gdyż mimo starań powziąć o nich nic

nie mogłem". Nors Strikauskio ir Kojalavičiaus žinias apie 1362 m. dainą jau Rėza buvo susijungęs (Dainos. 1825 m., p. 354), Narbūtas delto nepastebėjo, jog Kojalavičiaus paminėtos dainos ištrauka yra pas Strikauskį.

[45]) J. Juškievič. Litovskija narodnyja pieśni. 1867 m. Nr.Nr. 4 ir 5 (pusl. 10—11). Spauzdinta rusų „graždanka"; Nr. 4 nusispauzdinta E. Volterio knyg. Ob etnografičeskoj pojezdkie po Litwie i Žmudi lietom 1887 goda, 1887 m., p. 3—4, o lotynų raidėmis Nr.Nr. 4 ir 5 nusirašyta Lietuviškoj chrestomatijoj, 1904 m., p. 311—312.

Stan. Mikuckij. Vstupitelnaja lekcija („Varšavskija Universitietskija Izviestija", 1876 m. Nr. 1); „graždanka". Lotynų raidėmis nusirašė E. Volteris str. Stanislaw Mikucki („Mitteil. der lit. lit. Gesellsch". Bd. III. Hf. 5. 1892 m., p. 494).

[46]) E. Wolter. Litauische Dichter und Volksbildner („Mitt. d. lit. lit. Ges.", Bd. V. Hf. 3—4. 1902—1903 m., p. 311). — Al. Brückner. Starożytna Litwa. 1904 m., p. 26—27.

[47]) Al. Brückner, tenpat, p. 27.

[48]) L. Kolankowski. Zygmunt August Wielki Książę Litwy do roku 1548. 1913 m. p. 325: „w lipcu 1547 lutnista wojewody trockiego śpiewa przed królem litewskie pieśni". Iškur autorius bus tą žinią paėmęs, nenurodyta. O. Kolberg'as str. Polska muzyka (Encyklopedya Powszechna Orgelbranda, t. XXI, 1865 m., p. 139) bene apie tą patį sako: „na dworze (wojewody trockiego) niejaki Andrzej „Chłopskie dumki" śpiewał; neaiškučia, lietuvių, o gal greičiau ir gudu daineles dainavęs.

[49]) Joannis Długossi Historiae Polonicae libri XII. 1711 m. IX-ji knyga, 1056.

[50]) Tenpat, XI kn., 646.

[51]) Seku Ch. Hartknocho De funeribus veterum Prussorum (Selectae dissertationes historicae, p. 190). Taippat ir M. Praetoriaus Von den unterschiedlichen Mund-Arten der alten Preussen („Acta Borussica" 1731 m. II. p. 536). Rėza (Dainos. 1825 m., p. 327) trumpai Maleckį tepakartoja: „Halele lele, y procz ty umarł? etc." Tuo tarpu Scriptores'e rerum livonicarum (1848 m. II. 391), nusispauzdindamos Maleckio De sacrificiis ir tt. iš Tamošiaus Hornero Livoniae historia (1562 m.), skaitome: „Ha lele y procz ty umarł? Azaty nienuel (niemiel?) Krasnonye żony? id est, Hei mihi quare mortuus es? Num tibi deerat esca aut potus? Hoc modo lamentantes enumerant ordine omnia externa illius bona, cuius mortem deplorant: nempe, uxorem, liberos, oves, boves, equos, anseres, gallinas etc. Ad quae singula respondentes, occinunt hanc Naeniam: cur ergo mortuus es, qui haec habebas?"

[52]) Preussische Chronik. I. 141.

[53]) Ch. Hartknoch. De funeribus vet. Pruss. (Selec. diss, 189). — A. Kotzebue. Preussens ältere Geschichte. 1811 m. I. 65.—T. Narbutt. Dzieje narodu litewskiego. I. 349—350.

[54]) J. Laukio Būdas senowęs Lietuwiu Kalnienu ir Žamajtiu. 1845 m., p. 145.

[55]) Geistliche Wallfahrt oder Pilgerschaft zum heiligen Grabe. 1573 m. — Seku Tetznerių Dainomis, p. 7.

[56]) Der preusche Littauer. 1744 m., p. 148.—Seku Tetzneriais, 19—20. Lietuvių kalbon šią raudą yra išvertęs J. Basanavičius. Iš gyvenimo vėlių bei velnių, p. XLII.

[57]) Deliciae prussicae oder Preussische Schaubühne. 1871 m., p. 102—103.—Lietuvių kalba J. Basanavičiaus Iš gyvenimo vėlių bei velnių, p. XXXVIII.

[58]) Narbūtas (Dzieje nar. lit. I. 352), Strikauskį pakartodamas, šiaip iškreipia: „gdzie cię ani hardy Niemiec, ani drapieżny Lenkisz, to jest Polak, ani

Rusin krzywdzić nie będzie".—Leišiais latviai lietuvius vadina; aišku, jog latviai, ne lietuviai nuo „leišių" gelbėsi, ir bus tai latvių, ne lietuvių rauda.

[59]) G. H.F. Nesselmann. Litauische Volkslieder. 1853 m. Vorwort, p. V.— Réza (Dainos. 1825 m., p. 351) nurodo 1689 m. laidą, kurios tačiau, kaip spėja Neselmanas, jis nebus matęs (pavyz. iškreipia Brando Jono-Arnoldo vardą į Ahasverus). S. Baltramaitis (Sborn. bibliogr. matier., 1904 m., Nr. Nr. 501 ir 502) tenurodo 1701 m. vokiečių ir 1703 m. olandų kalba laidas.

[60]) Brand, p. 99. Seku Neselmanu, p. V—VI, prier. -Ch. Bartsch. Totenklagen in der litauischen Volksdichtung („Zeitschr. für vergleich. Litteraturgesch. u Renaiss. — Litter.", 1889 m., II. 98 — 99) plačiau kartoja Brando apsakymą lietuviškųjų šermenų.

[61]) Brand, 108; Nesselmann, V.

[62]) Brand, 107; Nesselmann, V.

[63]) A. Kurschat. Ein litauisches Gedicht zum 18. Januar 1701 („Mitteil. d. lit. liter. Gesell." Bd. III. Hf. 6, 1893 m., p. 540 — 541). — Vokiečių kalbon Tetzneriai yra šias eiles išvertę: Dainos, p. 10.

[64]) Warhaftige beschreibung der Sudawen auff Samlandt sambt jren Bockheyligen und Ceremonien, 1560 m. — seku K. Būgos Panicke (1908 m. „Lietuvių Tauta" I. 2, pusl. 219, pal. ir 216).

[65]) Preuss. Chron. I. 134.

[66]) De nuptiis veterum Prussorum (Selec. dissert., 185).

[67]) Prūsų sakinys Būgos verstas lietuvių kalbon („Liet. Tauta", 219—223). Mano verčiama iš Hartknocho.

[68]) Anot Būgos („Liet. Tauta", p. 220), nesupratęs prūsų žodžio „panno-ugnis", o man rodos, jį suprazdamas (toliau gi Pr. sako: „Szwenta Ponyke—Ugnele", p. 34 ir 82), bet imdamas *ir vėlesnę lietuvių* prasmę, Praetorius (Deliciae Prussicae, p. 34) „panicke" verčia „die Herrin (Fraw)". Juo seka Mierzynski (Romowe, 1900 m., p. 50), čia pat ir Brückner (Starož. Litwa, p. 47), tvirtindamu, prusai ne ugnies, tik „mylos šventos panykės" (=panelės) tesišaukę.

[69]) Lucas Dawid. Preuss. Chron. I. 134. — Panaši pas Hartknochą (p. 185): „... quis ignem servabit?.."

[70]) Lucas Dawid, I. 134

[71]) Ch. Hartknoch. Selectae dissert., 186; o Alt-und Neues Preussen, 1684 m., p. 180: „tranke, tranke, id est: pulsa, pulsa". Tranke — trenki, trenk.

[72]) Dzieje nar. litew. I. 342—343.

[73]) Ch. Hartknoch. Selectae dissert., 186. — Narbūtas (I. 343 — 344) šiaip verčia: „Przy wkładaniu tego ubioru (ubglojte, co znaczy zawoj) na głowę, swach. Pirszle, śpiewała po litewsku taki dwuwiersz: „Dziewczynę gdy przywiedziesz, to cząstka twego ciała,—lecz chłopca gdy urodzisz, panieństwoś postradała".

[74]) Deliciae prussicae, 82. Palyg. ir E. Wagner. Vita et mores Lithuanorum, in Borussia sub districtu Insterburgensi ac Ragnitensi degentium. 1621 m. („Acta Borussica", 1730 m., p. 544).

[75]) W. Nehring u. A. Bezzenberger. Ein altes Denkmal der litauischen Sprache („Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen", 1888 m. XV. 139—148).— Seku A. R. Niemi (Tutkim. liettual. kansanl. ir t.t. I. 77).

[76]) A. Bezzenberger. Ein altes Denkmal ir—Die litauische Literatur (Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen, 1908 m., p. 357 ir 369). Tos pačios nuomonės yra ir A. R. Niemi (Tutkim ir t.t. I. 77).

[77]) S. Daukantas. Dajnes Žiamajtiu. 1846 m., Nr. 40.—G. H. F. Nesselmann. Litauische Volkslieder. 1853 m. Nr. Nr. 91 (iš Daukanto) ir 170.— A. Juška. Lietuviškos dajnos. 1881 m. II. Nr. 1001; Lietuviškos svotbinės dajnos. 1883 m., Nr. Nr. 252, 691, 942. — J. Basanavičius. Ožkabalių dainos.

1902 m., Nr. 249.—A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliauskas. Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje. 1912 m., Nr.Nr. 995, 1002, 1142.

[78]) Kronika. 1582 m., p. 382; 435: 1846 m. II. 13, 69.

[79]) Tenpat. 1846 m. I. 300.

[80]) Polnoje sobranije russkich lietopisiej. XVII. p. 507 (Bychovco nuorašas).

[81]) Kronika. 1846 m. I. 137, 146.—O gi ir mūsų laiku Lietuvos lenkų vaikai rankomis ploja ir šaukia: „ładu, ładu, ładki, pojedziem(y) do babki"!

[82]) Deliciae Prussicae, p. 8.

[83]) Kronika. 1846 m. I. 221.

[84]) J. Pistorius (leid.). Polonicae historiae corpus. 1582 m. I. 46—47: Dum molendina manibus vertunt, patrio more, agrestem quendam concentum edere solent, dicentes: Melior, hocque verbum frequentius ad cantilenae similitudinem repetunt: id vero est tam viris quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant". Pakartojo A. Bezzenberger. Litauische Forschungen. 1882 m., p. IX.; Tetzneriai. Dainos, p. 9; A. R. Niemi, Tutkim. liettual. kansanl., p. 78; išvertęs Daukantas Bude senovės lietuvių, p. 75.—J. I. Kraszewski (Litwa. I. 44—45) klaidingai verčia: „A gdy je (żarna) rękami poruszają, obyczajem ojczystym, wydają pewien śpiew prosty, mówiąc, że tak im lepiej. Słowa na sposób pieśni kilkakroć jedne powtarzają..."

[85]) Kraszewski. Litwa. I. 45, 307 („jedna to z pieśni, przez Gwagnina wzmiankowanych, towarzyszących pracom").

[86]) L. J. Rhesa. Dainos. 1825 m., p. 6–8; 1843 m. Nr. 2.—G. H. F. Nesselmann. Litauische Volkslieder. 1853 m. Nr. 286.

[87]) Dainos. 1825 m., p. 194—196; 1843 m. Nr. 54.

[88]) A. Juškos Lietuv. dainos, Nr. Nr. 358, 493. –J. Basanavičiaus Ožkab. dainos, Nr. 186.—A. R. Niemi. Lietuvių dainos, Nr. 1134. Ir daug kitų.

[89]) Lietuvių dainos ir giesmės šiaur—rytinėje Lietuvoje. 1912 m. Nr.Nr. 151—155.

[90]) Pal. A. Juškos Lietuv. dain. 1880 m. Nr. 595.

[91]) Ten-pat. Nr. 389.—Mergelė atvaduojama bernelio ir bernelis — mergelės pavyz. šiose dainose ir jų atmainose: oi dievulaiti, negaliu (E. Staniewicz. Śpiewy ludu litewskiego.—„Tyg. Wileń". 1822 m. III. 58—59.- A. Juškos Liet. dain. Nr. 230, 367. –V. Kalvaičio Prūsijos lietuvių dainos. 1905 m. Nr. 171); Oi sergu, sergu, labai sergu (Daukanto Dajn. žiam. Nr. 76.—Neselmano Lit. Volkslied. Nr. 119.—Bartsch. Dainų balsai. 1886 m. Nr. Nr. 53, 107.—Leskien. Lit. Volksl. 1882 m. Nr. 33); Ei pilužiai-pileliai (A. Juškos Liet. dain. Nr. 151.—V. Kalvaičio Prūs. liet. dain. Nr. Nr. 172, 173, 174; Pakalniškio Klaipėdiškių dainos. 1908 m. Nr. 38).

[92]) „Dili, dili melnyčia"—A. Juškos Liet. dain. Nr. 1299; A. R. Niemi. Liet. dain. Nr. Nr. 148–150. Juškos atmainoje tebeužsiliko „šyva kumelaitė, trumpa uodegaitė" (gal ir daugiau) iš senosios „malu, malu" dainos. Niemi'o Nr. 148 antrame posme likosi dar „malu, malu viena, pasižiūriu—diena".

[93]) T. Lepner. Der preusche Littauer, p. 95.—Seku Tetzneriais, p. 80.—Bartsch (Dainų balsai. II. 1889 m.: Ueber litauische Musikinstrumente, p. XII) gėdingai apleido lietuvių palyginimą vilkams!

[94]) Lepner. Der preusche Littauer, p. 97.—Seka Daukanto Dajn. žiam., p. I (antgalvinis).

[95]) Tai vienas Lietuvos vardo aiškinimų. Pirmi bus jį iškelę XVI šimtm. Lietuvos metraščiai: Poln. sobr. russk. lietop. XVII — p. 230 (Krasinskio

nuorašas), 243 (Archeolog. draug. nuor.), 298 (Račinskio nuor.), 360 (Jevreinovo nuoraš.), 424 (Alšavos nuor.), 476 (Bychovco sanr.). Pavyzdž. Krasinskio nuor. (Lietopisieč Velikoho Kniaztva Litovskoho i Zomoćkoho): „a v tot čas hdie Kiernus panoval i na Zaveleiskoi storonie, liudi tyi jeho što za Veleju posieli, ihrywali *na trubach dubasnych*, i prozval tot Kiernus biereh po volosku, hdie sia liudi jeho množat' *litus* a truba što na nich ihrajat' tuba. I dal imia tym liudiem svoim po latinie zloživši biereh litus, a truba tuba i dal im imia *litustuba*, to pak prostyje liudi nie vmieli zvati po latini, i počali zvati Litva". Strikauskis (Kronika. 1846 m. l. 85) prie „dubasnych" prideda „albo žmudzkich". Martinius „tuba" pakeičia „lituus'u".

[96]) Tetzneriai, p. 20, šią vietą versdamies, apleidžia „jehu" žodį: „du schreist ihn zu beim Pflügen". Bartsch (Dainų balsai Bd. II., p. XIII): „du schreist *Jehu* beim Pflügen".

[97]) Karaliaučiaus senmiesčio protest. kun. Jonas Funk'as pusėje XVI-jo šimtm. („in Commentario ad Chronologiam suam lib. 10. ad An. Chr. 1217"), remdamasis Karaliaučiaus univers. prof. Andriaus Osianderio (1498—1552) nuomone. Seku Hartknocho De originibus gentium prussicarum (Selectae dissert., p. 48—49).

[98]) Einfältiger jedoch gründlicher Bericht und Bedencken vom Ursprung des Agadi oder Börnsteins, cap. III. 1567 m., II-ji laida 1616 m. — Seku Hartknochu, p. 49—50.

[99]) Berenklau (Levenclavius) „in Pandectis histor. Turc. p. 120 (121)".—Seku Ruhig'o Betrachtug der littauischen Sprache, 1745 m., p. 8— ir Aug. Gotth. Krause. Litthauen und dessen Bewohner. 1834 m., p. 34.

[100]) Jonas Bėmas (Behm, 1578—1648), Karaliaučiaus prof. Dem christlichen und andächtigen Leser (prakalba į kun. Jono Rėzos išverst. Psalteras Dowido wokischkai bei lietuwischkai. 1625 m.); — seku Ruhig'u, p. 8 (Bėmų Joną jis Mykolu paverčia) ir A. Bezzenberger'io Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache, 1877 m., p. XXV.—Ch. Hartknoch'as aukščiau minėt. rašte, p. 48 — 50. — M. Praetorius. Historische Nachricht von der alten preuszischen Sprache („Acta Borussica" II. 1731 m., p. 58—60) — ištr. iš Preussische Schaubühne. — Phil. Jac. Hartmann. Respublica Prussiae (ten pat, p. 1—54), raš. 1686 m.—Wolfg. Chr. Nettelhorst. Gegenwärtige historische Disputation... von dem Ursprung der Preuszen... unter dem Vorsitz... Christoph Hartknoch. 1674 m., pakart. 1755 m. (Zwey historische Disputationen, p. 8—12).—Ph. Ruhig, Betrachtung, p. 8—9. Bohusz. O początkach narodu i języka litewskiego, p. 101.

[101]) K. J. Caspari pastab. prie Zwey historische Disputationen, p. 13—14. J. G. Herder. Stimmen der Völker in Liedern, I. Buch. 5. Jörru, ein esthnisches Lied (Ausgewählte Dichtungen, Reclam'o laid. I. 243—244).

[102]) Rėza (Dainų p. 316) „Jeru" skaito vien latvių vardu.

[103]) V. Kalvaitis. Prūsijos lietuvių dainos. 1905 m., Nr. Nr. 332, 334, 345.

[104]) T. Lepner. Der preusche Littauer, p. 51 (49?).—Seku Daukanto Būdu, p. 33.

[105]) S. Daukanto Budas, p. 33. — M. Valančiaus Patarlės žemaičių (1867 m.), p. 18.—A. Bezzenberger. Litauische Forschungen. 1882 m., p. 52.

[106]) Litauisches Lesebuch und Glossar. 1857 m.

[107]) A. Pogodin. Žmudskija piesni iz Polangiena, zapisannyja v ijunie 1893 g. M. Dovoina-Silviestrovičem („Živaja Starina" 1893 m. IV. 530).

[108]) Patarlės, p. 7.

[109]) M. Valančius. Palangos Juzė. 1863 (1869 m.?), p. 19.— A. Pogodin. Žmud. pies. Nr 14.—A. R. Niemi. Lietuv. dain. ir giesmės, Nr 1383.— J. Šimtakojis. Trakiečių dzūkų dainos. 1899 m., Nr 23.

Del savo turinio šioji daina giminiuojasi su daina: „Ant kalno rugiai, sodne obuoliai" — E. Staniewicz. Spiewy ludu litewskiego („Tygod.

Wileńs." 1820 m. X. 9—11).—O. Kolberg. Pieśni ludu litewskiego. 1879 m., Nr 14.—A. Juškos Lietuv. Svotb. dainos, Nr 251—ir kitos.

[110]) E. Wagner. Vita et mores Lithuanorum, in Borussia sub disctrictu Insterburgensi ac Ragnitensi degentium („Acta Borussica", 1730 m. I, p. 542).

[111]) Ten pat, p. 544.

[112]) Kronika. I.149.

[113]) Primenu 95-ą prierašą.

[114]) Kronika. I. 85, 235.

[115]) Ten pat. I. 150.

[116]) J. I. Kraszewski. Litwa. I. 45.

[117]) Psalmių vertime.—Ad. Bezzenberger. Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache. 1877 m., p. 356.—Psalmių vertimo metų nurodyta p. VIII.

[118]) Der preusche Littauer, p. 94. — Seku Bartsch'o Dainų balsais, II-ja dalimi, p. XII ir Niemi'o, p. 180.

[119]) Deliciae prussicae, p. 90—91.

[120]) Duonelaičio ir jo kartos apibūdinimą visuomeniniu žvilgsniu pakartoju čia kai kuriomis atmainomis, tikriau—naujybėlėmis iš paskaitos: Mažosios Lietuvos visuomenė Duonelaičio metu, kurią esu Vilniuje skaitęs 1914 m. Lietuvių Mokslo Draugijos visuotiname susirinkime, o 1915 m. „Baras" p. 169—178 yra paskelbęs.

[121]) Kristijono Duonelaičio raštai. 1914 m., psl. 48.

[122]) Tenpat, Pav. linksm., 9—12, 21—22, 32—34, 65—66, 80—81, 90, 95—97, 103—108, 117, 136—137, 142—144 eil.

[123]) 61—66 eil.

[124]) Raštai, p. 79.

[125]) 5, 8—10 eil.

[126]) F. u. H. Tetzner. Dainos, p. 28.

[127]) Vas. darbai, 507—529 eil.

[128]) Rud. gėr., 83—123, 131—136, 154—162, 176—180, 183—196, 200, 205—213, 218—225, 242—251 eil.

[129]) Pričk. pas., 27—30, 56—64, 66—68 ir 86—91 eil.

[130]) Pavasario linksmybės pas Rėzą turi 614 eilučių, pas Neselmaną 660, Vasaros darbai 608—ir 714, Rudenio gėrybės 665—ir 912, Žiemos rūpesčiai 624 (tikriau 623)—ir 682, taigi viso skirtumo 2968—2510=*458* eilutės. Daugelis jųjų apleista ne del rankraščio trukumų, bet tendentiškai, kaip tikrina Neselmanas (Christian Donalitius Littauische Dichtungen, 1869 m., p. V, VII), Pasargė (L. Passarge. Christian Donalitius' littauische Dichtungen, 1894 m., p. 366).

[131]) Das Jahr in vier Gesängen, 1818 m. — Ruddenio gerybes, 161 eil. (p. 74).

[132]) Taip prasidedančios nuobaigų dainos lietuvių kalboje nežinau; lenkų kalboje plačiai yra žinoma „Plon niesiem, plon"!

[133]) [tuos pažymėjimus dar Rėza atkreipė savo dėmesį (ten pat, p. 147, 151, 153), paskiau Šleikeris (Christian Donaleitis litauische Dichtungen, 1865 m., p. 181—182, 259, 267).

[134]) Šleikeris (p. 182) sakosi Duonelaičio minėtųjų dainų pats negirdėjęs, nei jos pritinkančios lietuvių dainos būdui (sie entsprechen nicht dem character des litauischen volksgesanges)!?

[135]) A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliauskas. Liet. dainos ir giesmės, Nr 2.

[136]) V. Kalvaitis. Prūs. liet. dain., Nr 305.

[137]) L. Passarge. Christ. Donal. litauische Dicht., p. 358,

[138]) Kr. Duonelaičio raštai,—Rud. gėrybės, 137—149, 178, 183—184. 232—241, 252—256 eil.

[139]) G. H. F. Nesselmann. Litauische Volkslieder. 1853 m. Nr 13. Nes. sujungė Rėzos (Dainos. 1845 m., p. 66) su Daukanto tekstu (Daj-

nes Žiamajtiu. 1846 m. Nr 93: Žvirblio su pelėda tancius). Mano apleista dainos užbaiga, Neselmano paimtoji iš Daukanto. „Pelėdos lizdas ar ne dvarelis?.. Pelėdos vaikai ar ne ponaičiai?..“ ir t.t. Tos pabaigos nerandame atspindžio Duonelaičio pasakojime, taip pat ir mūsų žinomuose Mažosios Lietuvos dainų rinkiniuose.

[140]) D. raštai, — Pavas. linksmybės, 202—209, 220—221, 238—244 eil.

[141]) J. Basanavičiaus Ožkab. dainos, Nr 359.—V. Kalvaičio Prūs. liet. dainos, Nr 280.

[142]) Pavasario linksmybės, 363—390 eil.

[143]) Daukanto Nr 103; A. Juškos (Liet. dain.) Nr 219; ir kit.

[144]) J. Kibort. Próbki piosnek litewskich „Wisła“ 1887 m., p. 80): „Donalejtis... gdyby zapytał śpiewaków, co się stało z jego arcydziełem: „Cztery pory roku“, wzruszanoby ramionami; jednak, obcując z ludem, spotkałby piosenkę: „Auszta pawasaris“, poznałby w niej swoje najukochańsze dziecko, i zaśpiewanoby mu z pamięci kilkaset wierszy opisu przyrody Litwy i życia ludu (? M. B.) ciągle na jedną nutkę“.

[145]) Susirinkimininkų istoriją pasakoja W. Gaigalat. Die ewangelische Gemeinschaftsbewegung unter den preuszischen Littauern. 1904 m.

[146]) Rud. gėr., 428—429 eil.

[147]) Betrachtung'o parašymo aplinkybės paties Rugio paaiškinta Betracht. (1745 m.), p. 3—5 ir Vorrede'j į jo Littauisch—deutsches und Deutsch—littauisches Lexicon (1747 m.).

[148]) Betrachtung, p. 75.

[149]) Nesselmann, Nr 302 ir 303; A. Juškos Liet. dain. Nr. 42, 436, 804, 880, 899, 1010, 1011; Svodb. dain. Nr 6, 439, 1013; Basanavičiaus Ožkab. dain. (1902 m.) Nr XVII; Bartsch, Dainų balsai. I. 18, 30; Kalvaičio Prusijos liet. dain. Nr 108, 118, 230; Pakalnišklo Klaipėdiškių dain. Nr 40, 90; Simtakojo Trak. dain. Nr 37; Volterio Liet. chrest., p. 443; Niemi ir Sabaliausko Liet. dain. Nr 945. Leskien, Lit. Volksl. Nr 125; Bezzenbenger, Lit. Forschungen, Nr 60; Vasaros darbai („Aušrinė“ 1912 m. Nr 14—priedas), Nr LXI. — Sanrašan įtraukiau ir vyrišką dainos šaką (sunaus pasiteisinimą prieš tėvą).—Toji pati tėma — teisinimasis prieš tėvus su mylimuoju (mylimąja) suėjus—pasikartoja ir kitose dainose: Brzozowski, Pieśni ludu nadniemeń., p. 51—52 (Nr. 32); Daukanto Nr. 34 (Brzozow. Nr. 8, ir daug kitų atmainų). A. Juškos Liet. dain. Nr.Nr. 476, 568 i t.t.

[150]) Betrachtung, p. 75—76.

[151]) Tenpat, p. 76—77. Kituose rinkiniuose tos dainos, regis, nebužeisime. Pirmuodu posmu jeina ir kiton, labiau išsiplatinusion dainon, kaip berneliai (maskoljai) nusiims mergaitės aukso žiedus kaspinus vainiką: Em. Staniewicz, Śpiewy ludu litewskiego („Tygodn. Wileń.“ 1820 m. IX. p. 56—57); A. Juškos Liet. dain. Nr. Nr. 83, 517; Niemi ir Sabaliauskas. Nr. 1110. Tuodu posmu šiokiomis tokiomis atmainomis jeina į tos pat giminės dainas: A. Juškos Svodb. dain. Nr 139; Kalvaitis, Nr 59. Tačiau juodu nebjeina į plačiai dainuojamą „Ei toli toli, labai toli, penki broleliai šieną piovė“ (Nesselmann, Nr. 387 ir daugybė kitų atmainų), kurios turinys giminingas, dargi tiktai labiau išplėstas, anos — Stanevičiaus — su maskoliais: tai garsioji daina apie „Lenkų poną“.

[152]) Juškos Svodb. dain. Nr Nr 596, 621; Bartsch. I. Nr 55; Kalvaitis, Nr 167; Niemi ir Sabaliauskas, Nr Nr 332, 338.

[153]) Betrachtung, p. 77—78.

[154]) Tenpat, p. 78—79.

[155]) Daukantas, Nr 17.—A. Juškos Liet. dain. Nr 1 (Apynėlis mažas, ale labai gražus); Nesselmann, Nr 319; Bartsch, II. 344; Kalvaitis, Nr 329; Niemi ir Sabaliauskas, Nr 472.

[156]) Daukantas, Nr 113.

[157]) A. Brückner. Lituanica („Archiv für slav. Philologie", XIII Bd. 1890—1891 m., p. 223).

[158]) S. Stanewicze. Daynes Žemaycziu. 1829 m. Nr 19.—Atmainos su „apynėliu" ir be jo. Nesselmann, Nr 233; Schleicher, Litauisches Lesebuch (1856 m.), p. 35—36; Juškos Svodb. dain. Nr Nr 583, 584, 590, 591, 592, 594.—Melod. lud. litew. NrNr 920, 1164—Svodb. réda, p. 46—47; Bartsch, II. Nr 230; Kurschat, Gramm. d. lit. Sprache (1876 m.), Nr 11; Leskien, Lit. Volksl. Nr 37; Kolberg, Pieš. litew. Nr 34.

[159]) Daukantas, Nr 15. — Juškos Svodb. dain. Nr Nr 676, 677, 693; Brugmann, Lit. Volksl. Nr 13; Janulaitis, Malavėnų dain. („Mitteil. d. lit. lit. Gesellsch". V Bd., Nr 116); Kalvaitis, Nr 338; Niemi ir Sabaliauskas, Nr 914.

[160]) Dainos (Betrachtung über die litthauischen Volkslieder, 1825 m.), p. 351.

[161]) Ruhig. Betrachtung, p. 42.

[162]) Herder'is (Ausgewählte Werke. Herausgegeben und eingeleitet von Adolf Stern. Leipzig. 1880 m. I Band, p. 251) ir Rėza (Dainos. Betrachtung, 1825 m., 350) nurodo Briefe, žinoma, pirmąją laidą, 2 Theile, p. 241—242. Berods Rėzos pakartoti Lessing'o žodžiai mažmožiuose skiriasi tiek nuo Herder'io, tiek nuo kitų (Bartsch'o, Tetzner'io, Augustaičio) kartojimų.

[163]) Lessing's Werke. Herausgeg. u. mit Anmerkungen begleit. von C. Ch. Redsich. Berlin. IX Th., p. 123—125. Seku Pr. Augustaičio Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim. 1911 m., p. 36—37. Taippat Tetznerių nurodymu (Dainos, p. 30).

[164]) Kreuzzüge eines Philologen, p. 216. — Seku Nerder'iu (I Bd., p. 251) ir Rėza (p. 349); jųdviejų tekstai irgi ne visame kame su kits kitu tesutinka.

[165]) Herder's Ausgewählte Werke. I. p. 249.

[166]) Tenpat, p. VI.

[167]) Goethes sämmtliche Werke. 1868 m. 29 Bd., p. 217.

[168]) Ad. Bezzenberger. Die litauische Literatur, p. 363. — Augustaitis (Pierw. lit., p. 37): „Bezzenberger przypuszcza, że Lessing zwrócił uwagę Herdera na pieśni litewskie. Zdanie to przyjmiemy z pewną modyfikacyą, mianowicie: Herder niezależnie od Lessinga zwrócił się ku poezyi ludowej, można więc przypuścić, że i bez tej podniety byłby do litewskich pieśni trafił; ale oczywiście nie będziemy zaprzeczać, że Lessing ułatwił mu drogę do owych „Dainos".

[169]) Taip bent jis pastebėjo apie savo duotąją dainą iš Rugio (Ausgew. Werke. I. p. 253).

[170]) Tenpat, p. 250—257. — Pirmojoj, mano neprieitoj Volksliederių laidoj, pasak Bezzenberger'io (Die lit. Liter., p. 363), I Band, p. 31 ir tol. 111 ir tol., 213 ir II Band, p. 104.

[171]) Volkslieder. II. 104.—Ausgewählte Werke. p. 253.

[172]) Von „P. K. in K." Volkslieder. I. 316; gi „Professor Kreutzfeld in Königsberg"—Fr. S. Bock. Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost — und Westpreuszen. I. (Dessau. 1782), p. 155.—Visa tat pakartoju iš Bezzenberger'io, p. 363 ir 370. Mano naudojamoj Ausgewähl. Werke laidoj nenurodoma, iškur H. bus dainų tekstus pasiėmęs.

[173]) Pas Rėzą: Ansti rytą rytužį pašersiu žirgytį, p. 276—278 (1843 m. Nr 76); Per beržynėlį, p. 284—286 (Nr 79); Ten darželyj, p. 296—298 (Nr 83); Į žvejus josiu, p. 232—236 (Nr 65); Ai žirge, p. 224—226 (Nr 63).

[174]) Pas Rėzą p. 94—96 (1843 m. Nr 28).

[175]) Dainos, 1825 m., p. 352 (1843 m. p. 27). —Klaidingai jį supratęs, Krašiauskis (Litwa. I. 298) tvirtina Herderį 7 dainas iš Rugio pasiėmus, nors pats kiek aukščiau buvo nurodęs Rugį tris dainas tepaskelbus.

176) E. Wolter. Lieder aus dem Gebiete der Dsuken und des alten Sudauerlandes... („Mitth. de lit. lit. Gesell." IV. p. 412), Nr 19, užraš. 1887 m. Udrijoj, Kalvarijos aps. — Palyg. kad ir 1910 m. „Aušrinės" Nr 7 (Vasaros darbai) p. 14—R. Skipičio pažym. dainą Žaslių par. Vilniaus gub.: Už žalios girelės stovi karčemėla.

177) Rugio Betrachtung, p. 77-78.

178) *1781/2 m.* — Bartsch. Über das lit. Volksl. oder die Daina („Mitt. d. lit. lit. Ges." I. 186), ištenai Niemi, p. 82. *1782 m.* — Bezzenberger, Die lit. Liter., p. 363. *1785 m.* — F. u. H. Tetzner. Dainos, p. 30, ištenai Augustaitis. Pierwias. litew. we wczes. romant. polsk., p. 38.

179) Goethes sämmtliche Werke. Stuttgart. XVII Bd. 1868 m., 170—171.

180) Tenpat, XIX Bd., p. 217.

181) Tenpat, XVII Bd., p. 168—169.

182) Tetzneriai, p. 30, 40.

183) Nachschrift eines Freundes prie Chr. G. Mielcke's Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörterbuch, 1800.

184) Fr. S. Bock. Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost-und Westpreuszen. I. 1782 m.—Apie tai A. G. Krause. Litthauen und dessen Bewohner (1834 m.), p. 118, 125, 134.—L. J. Rhesa, Prutena (I. 1809 m., p. 167): „Nach ihm (Ruhig) hat Kreutzfeld ein Paar Dainos übersetzet, die in Bocks „Naturgeschichte von Preussen" Th. I angeführt sind". Nė Bock'o, nė Prutenų nepriėjęs, šią ištrauką pasikartoju iš Niemi'o, p. 82.

185) Das preussische Tempel. 1780 m. Prof. A. Hagen'o str. Über das Wesen des litauischen Volksliedes („Neue Preussische Provinzial-Blätter", II. 1846 m., p. 266) duotąją žinią pasikartoju iš Niemi'o, p. 82.—Pas Rėzą tiedvi daini yra 1825 m. laidoje p. 152 — 154 ir 176 — 178, 1843 m. Nr Nr 42 ir 49.

186) Notizen von Preuszen, mit besonderer Rücksicht auf die Provinz Littauen. Erste Sammlung, 1795 m., p. 35 ir 73.

187) Philosophisch-kritische Vergleichung und Würdigung von vierzehn ältern und neuern Sprachen Europa's. Berlin. 1796 m.—Tai tikrina S. Baltromaitis, NrNr 5365 ir 5974, vienoj vietoj puslapį 49, kitoj 491 nurodydamas.

188) Zweyte Vorrede prie Mielcke's Lit.-deut. und deut.-lit. Wörterbuch, 1800 m. Po prakalba: „den 7 ten Novbr. 1799".

189) Dritte Vorrede („den 24 sten Decbr. 1799").

190) Wanderung durch Preussen. Herausgegeben von Ludwig von Baczko. 1800 m. (Baltromaičio Nr 571).—Žinią turiu iš Krause's, Litthauen, p. 118.—Förster's Handbuch der Geographie, Geschichte und Statistik des preuszischen Reichs (Berlin. 1820 m.), I Th., p. 149; — kartoju Krausę, p. 121.

191) Krause, 1834 m., 121 (iš Förster'io, p. 149). — P. 120 Krause duoda Gesang am Brautabend: Ko vėjas pūtė, nenurodydamas, iš kur ją bus paėmęs. Jos posmai supainioti (1, 2, 5, 3, 4, 6 ir 7). Turinys šiek tiek skiriasi nuo Rėzos teksto (1825 m., p. 176 ir 178) ir sutinka su Kuršaičio pataisomis vėliau už Rėzą ir Krauzę išėjusioje laidoje (1843 m. Nr 49). Bene bus Krauzė šią dainą ne iš Rėzos, tiktai iš Bačko's ar kurios kitos aukščiau nurodytos versmės paėmęs, kuria vėliau ir Kuršaitis naudojęsis?

192) Dainos, 1825 m., p. 152—154 (1843 m. Nr 42). — Tiek Krauzės, tiek Rėzos rašybą sudabartinu.

193) X. Bohusz. O początkach narodu i języka litewskiego. 1808 m., p. 160, 162, 163 — 164 ir 166. — L. J. Rhesa. Dainos. 1825 m., p. 54 ir 56, 136 ir 138, 144 ir 146.—Krause, Litthauen. 1834 m., p. 119—120. — Rėza — Kuršaitis. Dainos. 1843 m., NrNr 16, 38 ir 40.—G. H. F. Nesselmann. Li-

tauische Volkslieder. 1853 m NrNr 43, 224 ir 302—kai kuriomis atmainomis.—S. Daukanto Dajnes Žiamajtiu. 1846 m., NrNr 94 ir 96.

[194]) Rėza, p. 55 ir 57, 137 ir 139, 145 ir 147.—Rėza—Kuršaitis, p. 69, 123 ir 125, ir 127 ir 129.—Nesselmann, p. 36, 183—185, 255, 256.—Wilhelm Jordan. Litthauische Volkslieder und Sagen. 1844 m., p. 21—22.

[195]) Bohusz, p. 161, 163, 165 ir 167. — Osiński pas Bohusz'ą, p. 166, 167, 167—169.—Fr. Zatorski. Witold nad Worsklą. 1844 m., 106—107, 124—125, 165—167.

[196]) Litevskė narodnj pjsne z pierwodniho gazyka dle sebranj D-ra L. J. Rhesy, preložene a wydane od Fr. Lad. Celakowskeho, w Praze, 1827.—Nurodau paskui „Czasopism Naukowy Ossolińskich", 1829 m. I. p. 51—52, ir Baltromaitį, Nr 5370.

[197]) Leisschi un wiñu dseessmas („Austrums" 1892 m. I, p. 55, Nr 13).

[198]) Manim bija kumelinis (tenpat, p. 280).

[199]) Ch. Bartsch. Über litauische Volkslitteratur („Mitt. d. lit. lit. Ges." II. 2. p. 93—94): „Der Text (Šumano „litauische Lied") ist wirklich litauisch und für den Komponisten nur wenig verändert". — Tetzneriai, p. 30, 70.

[200]) P. 180—187: Von der Prosodie.

[201]) Kai kuriomis atmainomis ją tepakartojo A. G. Krause. Litthauen. 1834 m.

[202]) P. 193—208: Kurze Anleitung zur litauschen Poesie.

[203]) Ad. Bezzenberger. Die kurische Nehrung und ihre Bewohner. 1889 m., p. 182.

[204]) Tenpat, p. 218.

[205]) 9. I. 1776. žinia iš bažnyčios knygos užrašų—L. Passarge. Aus baltischen Landen (1878), 287; A. Bezzenberger, Die kurische Nehrung (1889), 218;Fr. Tetzner, Die Slawen in Deutschland (1902), 118. Tuo tarpu pats Rėza (Kurzgefaszte Nachrichten von allen... Predigern, 1834 m., I. 9; Bezzenberger, Die litauische Literatur, 370; Ambrassat, Die Provinz Ostpreussen (1896), 41; Zweck, Litauen, (1898), 438 nurodo 9. VII. 1777. Rėzos savo gyvenimo lig 1810 m. aprašymo, kuris išėjęs „in einer Königsberger Universitätsschrift vom Jahre 1810", ir F. W. Schubert'o apie Rėzą rašto, kurį išsispausdino „Neue Preussische Provinzial-Blätter" (1855 m. I. 246) neteko man skaityti. Bene bus musiškis (Martynas Liūdas) gimęs 1777, o jo brolis (Liūdas?) 1776 m.?

[206]) A. Ambrassat. Die Provinz Ostpreuszen. 1896 m., p. 41.

[207]) Passarge. Aus balt. Landen, p. 287—288.

[208]) Tetzner, Die Slawen in Deutschland, 118. Jis, jo keturi broliai ir sesuo pasiskirstyta tarp giminių. Liūdas teko Neglių (Negeln) žvejui Radmacher'iui, vėliau Rasitės (Rossitter) paštininkui Böhn'ui. Negliai ir Rasitė—yra Kopų vietos vardai.

[209]) Passarge, p. 288.

[210]) Pirmąsias žinias gavęs iš Rasitės mokytojo, jis ėmęs knygas, kurios pavykę gauti, su savim ganyklon ir, užsiskaitęs, nekartos tinkamai žąsų neprižiūrėjęs, už ką būdavęs baustas. Mokytojo atvestą, 1785—1791 m. jis mokęsis pas kantorį, vėliau kun. Wittich'ą Kaukėnuose (netoli Tilžės, Pakalnėje)—Tetzner, Slawen, 118—119.

[211]) Rhesa. Kurzgefaszte Nachrichten..., p. 9 ir 12.—Verbesserungen und Zusätze zur Rhesa'schen Presbytereologie (1837 m.), p. 2. — 1812 m. Rusijoje būdamas, Terbatės (Dorpato) univ. globėjo Lieven'o jis buvo kviestas tenai profesoriauti (Tetzner, 119).

[212]) Bezzenberger. Die lit. Literatur, p. 370. — Tas pats rašytojas knyg. Die kurische Nehrung nurodo 1840 m. (p. 218), Fr. Gawełek, „Bibljografija ludoznawstwa litewskiego, net. 30 VIII 1840 („Rocznik Tow. Przyjac. Nauk w Wilnie", tom V. 1914 m., p. 384).

[213]) Štai šitie veikalai: Biblia tai esti Wissas Szwentas Rasztas ir t. t. (III-ji laida, 1816 m. ir IV-ji, 1824 m.); Naujas Testamentas musu Pono ir tt., beto, ir skyrium (IV-ji laida, 1816 m. ir V-ji, 1823 m.).—Philologisch kritische Anmerkungen zur litthauischen Bibel als Erläuterungen zu der beider neuen Ausgabe veranstalteten Umarbeitung des litthauischen Textes (I d. 1816, II—1824).—Geschichte der litthauischen Bibel, ein Beytrag zur Religionsgeschichte der nordischen Völker (1816). — Kurszgefaszte Nachrichten von allen seit 1775 an den evangelischen Kirchen in Ostpreuszen angestellten Predigern ir II-ji to veikalo dalis — Kurzgefaszte Nachrichten von allen seit der Reformation an den evangelischen Kirchen in Westpreuszen aufgestellten Predigern (1834); Verbesserungen und Zusätze zur Rhesa'schen Presbytereologie (1837). — Lietuvių biblijos istorijoje (p. V) Rėza nurodo taippat į savo „akademische Schrift": De primis vestigiis religionis christianae inter Lithuanos propagatae (1810 m.).

[214]) Rhesa. Dainos (1825 m.), p. 72 ir 74 (1843 m. Nr 21) — nuo Kaukėnų tarp Rusnės ir Tilžės (358). Šią dainą Rėza, greičiausia, pats bus girdėjęs, 1785—1791 m. Kaukėnuose besimokydamas (Tetzner, Slawen, 119).

[215]) Tenpat, p. 110, 112, 114 ir 116 (1843 m. Nr 32), — iš Klaipėdos apylinkių (359).

[216]) Tenpat, p. 272 ir 274 (1843 m. Nr 75), — iš Piktupėnų patilžėje (362).

[217]) Tenpat. p. 280 (1843 m. Nr 77), — nuo Labguvos (362).

[218]) Tenpat, p. 232, 234 ir 236 (1843 m., Nr 65) — nuo Įsručio (361).

[219]) L. Passarge. Aus baltischen Landen (1878 m.): Von der kurischen Nehrungen, p. 270—271. Tai viena dainos apie nuskendusį žiedą pradžios atomainų, visiškai supuolanti su Neselmano (Lit. Volkslieder, Nr 94) iš Budriaus (1846 m. Pilupėnuose užr. — „Neue Preuss. Provinz. Blätt." 1848 m. V. 348: 37 Dainos) pasemtuoju tekstu. Šioji daina — Rėzos atomainoje — jau Herderio buvo žinoma (žiūr. aukščiau p. 52); taippat palyg. Schleicher, p. 49 (vom kurischen Haff.); Bezzenberger, Nr 25; Juška (L. d.), Nr 339; Kalvaitis, Nr 95. Jušką išskyrus, viskas užrašyta Mažojoje Lietuvoje.

[220]) Rhesa. Das Jahr in vier Gesängen, p. V.

[221]) Tenpat, p. 135 — 162 (Anmerkungen). — Dainos, p. 309 — 323 (Anmerkungen).

[222]) Tetzner. Dainos, p. 31.

[223]) Nesselmann. Christian Donalitius Littauische Dichtungen, p. V. Tetzner. Slawen, 123.

[224]) Bezzenberger. Die kur. Nehrung, p. 255.

[225]) Nesselmann, p. IV.

[226]) Rhesa. Dainos (1825 m.), p. 312—313, 316.

[227]) Tenpat, p. 310 (apie Stenderio gramatiką). 316 (apie Bergmano latvių dainas).

[228]) (Gervais) Notizen von Preuszen (1795 m.), p. 29.

[229]) A. Ambrassat. Die Provinz Ostpreussen. 1896 m., p. 279 — 282.

[230]) „Kurjer Litewski" 1829 m., Nr 93.

[231]) Savo veikaluose: Nachrichten und Bemerkungen aus dem Tagebuche eines Feldgeistlichen, 1814, ir Prutena, 1809 (I) ir 1824 (II).

[232]) Preuszens ältere Geschichte. Rygos laida, 1808 m., ir Hamburgo, 1811 m.

[233]) Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des deutschen Ordens.

[234]) J. S. Vater. Die Sprache der alten Preussen. 1881 m., p. VII.

[235]) Ueber die Sprache der alten Preussen (Voigt. Gesch. Preuss. I. 709—723).

[236]) Ueber die Verwandtschaft zwischen der Lithauischen und Sanskritsprache. 1828 m. pranešimas, išspausdintas 1830 m. Karaliaučiaus Vo-

kiečių Draugijos leidinyje: Historische und litterarische Abhandlungen, p. 111—140.

[237]) G. H. F. Nesselmann. Die Sprache der alten Preuszen. 1845 m., p. V—VI.

[238]) Laikraštyje „Jenaische Literatur — Zeitung. Intelligenz — Blätter", 1814 m. Nr 59.—Šią žinią pasikartoju iš Rėzos Geschichte der litthauischen Bibel, p. 37, ir Krauzės Litthauen und dessen Bewohner, p. 143.

[239]) Rėzos Gesch. d. litth. Bibel, 1816 m. p. 37—38. — Ist es rathsam die litthauische Sprache zu verdrängen, Gumbinnen, 1817 m. (mano žinia apie šią knygelę—iš Krauzės, p. 143).—Aug. Gotth. Krause. Litthauen und dessen Bewohner, 1834 m., p. 143 ir tol.

[240]) Ją paskelbė Joh. Fr. Zöllner, Ober-Consistorialrath in Berlin, savo rašte: Ideen über National-Erziehung, besonders in Beziehung auf den Preusz. Staat. 1804 m.—Mano žinia—iš Krauzės, p. 144—145.

[241]) Gesch. der lith. Bibel, p. 37—38.

[242]) Bezzenberger. Die kur. Nehrung, p. 219.

[243]) Rhesa. Prutena oder preuszische Volkslieder und andere Vaterländische Dichtungen. I. 1809 m., p. 45—Šios knygos negavęs skaityti, pakartoju A. Ambrassat'o Die Provinz Ostpreuszen, 1896 m. p. 41—42.

[244]) Pakartoju Passarge's Aus baltischen Landen, p. 288.

[245]) Rhesa. Geschichte der litthauischen Bibel, p. 51.

[246]) Rhesa. Das Jahr in vier Gesängen, p. XXI. — Šioji Duonelaičio laida Rėzos skiriama Humboltui tam tikromis eilėmis p. III—IV.

[247]) II-sios dalies Bezzenberger'is (Die kur. Nehrung, 219) nurodo 1825 m.

[248]) Rhesa. Betrachtung über die litthauischen Volkslieder (Dainų p. 352); nurodoma Prutenų I. 5, 13, 24, 34, 40, 78, 103, 140, 152 ir 158, II. 18, 121, 137.

[249]) Keletas jųjų—Der arme Fischer klaget, Elma und Selmis, Der Schiffer, Sigal und Ina, Mylinne von Gumbinnen — V. Kalvaičio pakartota 100 metų vėliau (1905) jo Prūsijos lietuvių dainose, p. 391—396. Kalvaitis klaidingai spėja, jog jos turėjusios originalus lietuvių kalboje (p. VI, 391); tuo tarpu tai labai tolimi mūsų dainų sekimai ir net tiktai atbalsiai!

[250]) Šiuos vertimus pažįstu iš A. E. Preusz'o Preuszische Landes — und Volkskunde (1835), p. 229—23; vien užvardijimu sekant, Prutenų Wintermay eilės bene tiktai bus paimtos iš Rėzos Dainose ir kiek aukščiau „Beiträge zur Kunde Preussens" laikraštyje paduotosios dainos — myslės: Ai siuntė, siuntė mane anytėlė žiemužės šėko, vasaružės sniego (Dainų p. 325, vertimas p. 325—326).

[251]) Prutena, I. 116 ir 146; II. 55, 87, 114 ir 145 (pasak Dainų, p. 352). Tat ne vien Prutenų „in zweiten Bändchen", kaip sako Tetzner'iai (Dainų p. 31), bet ir I-je.

[252]) Rhesa. Dainų p. 352. Tačiau p. 359 nurodo, jog Mädchen am Bach tai Dainų p. 106: Vainikėlis.

[253]) Tenpat, p. 106, 14, 172, 54, 84, 262 ar 268.

[254]) Vasarą 1825 m. jis savo Dainose apie tat rašo: „Funfzehn Jahre lang ist an dem Werke gesammelt und Reise, Arbeit, Kostenaufwand, aus Liebe zur Sache, nicht gesparet worden" (p. 353).

[255]) Laikraštyje „Beiträge zur Kunde Preussens". Brodziński's, kuris aną straipsnį, sutrumpinęs, išvertė lenkų laikr. „Pamiętnik Warszawski" (1822 m., III-jo tomo p. 235—252: O poezyi ludu Litewskiego), nurodo ano vokiečių laikraščio 1817—uosius, tuo tarpu kiti, pavyz. Baltramaitis (Sborn. Mater., Nr 5450), Niemi (Tutkimuksia liettual. kansanl. alalta, p. 82), rodo 1818 metus, būtent (Baltr.) I. 507—528. Pasak Preusz'o (Preuss. Landes—und Volkskunde, IX), Beitragen tepradėjo eiti 1818 m. — Beitragų negavęs matyti, straipsnio turinį tepažįstu iš Brodziński'o.

[256]) Das Jahr in vier Gesängen, 1818 m.

[257]) Šių dainų originalai Rėzos Dainose: 1825 m. p. 42—46, 22—24, 220—222, 48—50, 88—90, 38, 186—190, 130—134, arba, 1843 m. laidoje, Nr Nr 13, 7, 62, 14, 26, 11, 52, 37.

[258]) Šį vertimą tepažįstu iš Preusz'o Preuszische Landes—und Volkskunde 228—229 ir Tetznerių Dainų p. 32.

[259]) 1825 m. Dainų p. 325 — 326 (straipsny: Betrachtung über die litthauischen Volkslieder). Atmainos: S. Stanevičia, Nr 22 (oi matuš, matuš, matuše mano, tai labai toli mane nudavei); Juškos Svotb. dain., Nr Nr 819, 889; Niemi, Nr Nr 124, 349. Neselmanas, Nr 279, sujungia vienan Rėzos ir Stanevičios tekstu.

[260]) „Pamiętn. Warsz." 1822 m. III. 246—247. Sekdamas Brodzińskiu, Krašiauskis įdėjo ją į savo „Witoloraudą" (1846 m. laida p. 57 — 58), o Višteliauskis ją išvertė lietuvių kalbon (Witoloraudą, 1881 m., p. 62—63).

[261]) P. 92: Mėnuo Saulužę vedė; p. 220 — 222: Aušrinė svotbą kėlė; p. 282: Miela saulyte, Dievo dukryte, kur taip ilgai užtrukai; p. 290—292: o vakar, vakaratyj prapuolė mano avatė.—Pirmasis žemės svotbos dainos posmas ypač apreiškia jos giminumą su šios rušies lietuvių ir latvių dainomis. Palyg. Mėnuo saulužę vedė *pirmą pavasarėlį* arba — latvių, Herderio vertime—Gestern nicht, es war schon lange,— da die Sonne Braut noch war, gestern nicht, es war schon lange, als der erste Sommer ward (Ausgewählte Werke, 1880 m., I. Band, p. 249).

[262]) Das Jahr in vier Gesängen, p. 136, 147, 151, 153, 155, 161.

[263]) Tenpat, p. 161.

[264]) Dainos, p. 88—90 (1843 m. Nr 26).

[265]) Aisopas arba Pasakos isz Grekonů kalbos pergulditos. Su pridėjimu kellů (Duonelaičio) pasaků, 1824. Apie šventraščio vertimo ir tyrimo darbus—213 prieraše.

[266]) Dainos oder Litthauische Volkslieder gesammelt, übersetzt und mit gegenüberstehendem Urtezt herausgegeben von L. J. Rhesa. Nebst einer Abhandlung über die litthauischen Volksgedichte, Königsberg. 1825. Mažoji 8°. 362 pusl. ir gaidų 4 lapeliai. — Antra laida, 1843 m. Pr. Kuršaičio parūpinta.

[267]) Dainų p. 136, 144 ir 54 (1843 m. Nr Nr 38, 40 ir 16).

[268]) Tenpat, turinyje, p. 357 - 362, greta kiekvienos dainos nurodoma, iš kur ji yra paimta.

[269]) Tenpat, p. 353.

[270]) Rėzos Kurzgefaszte Nachrichten von allen seit 1775 an den evang. Kirchen in Ostpreuszen angestell. Predigern, 76. — Das Jahr in vier Gesängen, XXI.

[271]) Dainų p. 6, 68, 66; 1843 m. Nr Nr 2, 20 ir 19.

[272]) Kurzgef. Nachrichten, 173.— Sekant autoriaus neįvardinusiu Baltramaičiu (Spisok, Nr Nr 223 ir 210), tatai bus: Kaip krikszczioniszka wiera bey bažnyczia žmoniu pagadinta, Diewui maloningay bewaldant per Lutera bey kittus nobažnus wyrus atnaujinta (Tilžėje, 1818) ir Nusidawimai szwento karawimo, par kurin Prusai ir kiti krikszczionis etc. (Gumbinėje, 1814).

[273]) Dainų p. 92, 172, 282, 290, 300, 272, 94; 1843 m. Nr Nr 27, 48, 78, 81, 84, 75, 28.

[274]) Kurzgef. Nachrich., 72—73.— Verbesserungen zur Presbytereologie, 7.—R. Schwede. Zur Geschichte der litauischen Gesangbücher („Mitteil d. lit. lit. Gesellsch." III. 402). — Baltramaitis, Nr 293: Isz naujo perweizėtos ir pagerintos Giesmiů Knygos" (1832).

[275]) Dainų p. 160; 1843 m. Nr 44.

[276]) Kurzgef. Nachr., 150, 177—178.

[277]) Ch. Bartsch. Dainų balsai, I-ji dalis, p. X.

[278]) Dainų p. 62; 1843 m. Nr 18. — Barčo (Dainų balsų I d., p. X) pasakymas, jog Budrių Rėza esąs vienu vyriausiųjų savo padėjėjų (Hauptgewährsmänner) paminėjęs, nevisai tėra teisingas. Minėti jis minėtas, bet tik bendrame šiaipjau dainų suteikėjų sąraše, tat gal tik del vienos jo suteiktos dainelės. Kad B. būtų dainynan suteikęs dainų ne iš Pilupėnų, vargu beprileidus, nes ir kuone visos, jo surinktos, o Gizevijaus („Neue Preuss. Prowinz.—Blätt.", 1848—1849) ir Barčo (Dainų balsai, 1886, I-ji d.) vėliau paskelbtos, dainos Pilupėnuose tėra pažymėtos; palyg. Barčo pastabą (D. b. I. p. X).

[279]) Trumpos apie jį žinios — Kurzgef. Nachr., 9, 16.

[280]) Dainų p. 38, 170; 1843 m. Nr Nr 11, 47.

[281]) Kurzgef. Nachr., 170, 172.

[282]) Dainų p. 268; 1843 m. Nr 74.

[283]) Tetzner. Dainos, p. 31.

[284]) Kurzgef. Nachr., 95, 97.—Pas Tetznerį klaidingai Herstelli'u pavadintas.

[285]) Be 17-kos Rėzai suteiktųjų dainų (Tetzner, 31), bene bus jis vėliau ir prof. Bolėnui jųjų davęs, bent 10 šiojo iš Auluvėnų 1830—1834 m. gautųjų ir Barčo Dainų balsuose (I ir II d., 1886—1889) paskelbtųjų.

[286]) 1832 m. Bolėno užrašyta Feilenhofe (Pėilės muižėje) apie Kintus (iš Beerbohm'o), prikergus: Der Vesfasser soll Pfarrer H. in Aulowöhnen bei Insterburg sein" (Bartsch, II. 295, o p. 175—176 eilių vertimas vokiečių kalbon). Patsai lietuvių tekstas, taippat iš Kintų pažymėtas, išspausdinta Kalvaičio Prūs. liet. dainų p. 276 — 277 („R. iš Karaliaučiaus karališko knygyno rankraščio") ir Mozerio („Mitt. d. lit. lit. Gesell.", IV. 338—339).

[287]) Kurzg. Nachr., 87, 96.—Verbess., 11.

[288]) Apie jį A. B. Klaipėdiškio Prūsų lietuviuose (1906 m.) p. 55—56, 19.—1833 m. „Preusz. Prowinz. Blätt." įdėjo jo žinelę „von heidnischen Gräbern auf der Kurische Nehrung" (IX. 84 — 89) ir jo suteiktąją dainą: Aš vargdienėlė, aš be tėtužio (IX. 515—516). Iš Feilenhofo (Peilės—muižės, žiūr. Kalvaičio—Vardų klėtelę, 1910 m., p. 47) 1827—1835 m. Bolėno (Barčo I ir II d.), 1852 m. Šleikerio (Littauisches Lesebuch und Glossar, 1857 m., p. 46, 50) paskelbtos dainos, greičiausia, bus iš Bėrbomo gautos. Jis suteikė apie 170 žodžių Neselmano žodynui (Wörterbuch der littauischen Sprache, 1851 m., VIII), tat turbut bus iš jo ir dainų to paties dainyne (Litt. Volkslieder, 1853 m.).

[289]) Nesselmann. Lit. Volkslieder, p. VI, VII, IX (Vorwort).—Jis naudojosi šiąja rankraštine medžiaga (p. IX), bet aiškiau jos prie atskirų dainų neiškėlė. Joje turi būt dainų ir iš Didž. Lietuvos, nes pats Rėza, savo rinkiny vien Maž. Lietuvos dainas bepaduodamas, sakosi delto turįs jų ir iš kitų kraštų: „meine Sammlung bezieht sich indessen *grösztentheils* nur auf den Preuszischen Antheil Litthauens" (Dainų p. 353).

[290]) Tetzner. Dainos, p. 31.

[291]) Jo dainyną išleido žinomoji tuo metu Karaliaučiaus Hartungo leistuvė.

[292]) Dainų p. 258 (1843 m. Nr 71): Ui ui Dieve, Dieve mano, ką aš jaunas veiksiu?—Iš Valtarkiemio, gal iš Jordano, gauta.

[293]) Dainų p. 325, jog pusę tedavęs savo turimųjų meilės dainų.

[294]) Dainų, p. 324—355.

[295]) Tenpat, p. 324—325.

[296]) Tenpat, p. 329, 330—331, 331—332, 332—333.

[297]) Tenpat, p. 326—327, 332.

[298]) Tenpat, p. 30, 72, 110, 232, 272, 280 ir 94; 1843 m. Nr Nr 9, 21, 32, 65, 75, 77 ir 28.

[299]) Šleikeris (Lit. Leseb., 10—11) ir Neselmanas (Nr Nr 7 ir 379) kad ir kiek atmaino, šenten, jo tekstą, bet pasiremdamu vien juojuo, ne dainų atmainomis, kurių, regis, visai nėra gavusiu.

[300]) Dainų p. 300; 1843 m. Nr 84. Posmais suskirsčiau, Šleikeriu sekdamas.

[301]) Tenpat, p. 304; 1843 m. Nr 85.

[302]) I. J. Kraszewski. Litwa. I. 1847 m., p. 323.

[303]) Tenpat, p. 312.

[304]) Dainų p. 280, 118 (Žvejienė: Vei mergytė per langelį, kursai vėjas pučia), 30; 1843 m. Nr Nr 77, 33 ir 9. Neselmano nuomone (Lit. Volksl., p. 350—pier. prie Nr 186), aštuonkampio laivačio paveikslas čionai netinkąs, ir jis, pakartodamas Rėzos dainą (Nr 186), ten ji apleidžia, o papildo juojuo Stanevičios dainą (Nr 21 pas Stan., Nr 203 pas Neselm.: Oi užkit, gauskit girios medeliai), kurioje kalbama apie margą dvarelį. Liaudies dailė ir poezija grabus ir panašiai padabina: Kalvaičio Prūs. liet. dainų p. 64.

[305]) Dainų p. 54; 1843 m. Nr 16 (Ne mokanti plonai verpti: Aš turėjau žirgužėlį -iš Rugio dainų.

[306]) Dainų p. 84, 148, 164, 182, 224, 228; 1843 m. Nr Nr 25, 41, 45, 51, 63, 64.

[307]) Tenpat, p. 10; 1843 m. Nr 3.—Krašiauskis (Litwa. I. 325 326) ir Neselmanas (Lit. Volks. Nr 11) mano, jog nuo žodžių „Iš bajorų" prasidedanti nauja daina; su tuo nesutinka Kolbergas (Pieš. ludu litewskiego 1879 m., p. 169). „Bajorai" gal sodžiaus, o gal ir luomo bus čia vardas

[308]) Tenpat, p. 16; 1843 m. Nr 5.

[309]) Tenpat, p. 78; 1843 m. Nr 23.—Sekant Neselmanu (L. Volks., Nr 63), posmai mano kiek kitaip sutvarkyta, negu pas Rėzą.

[310]) Daukantas, Nr Nr 61 ir 80; J. Juška, Lit. Narod. Pieš., Nr 21; A. Juška, Liet. dain., Nr Nr 791, 964, 917, 1496, 1161, 1262; Bartsch, Nr Nr 81, 264, 272; Basanavičius, Nr 113, 176; Kalvaitis, Nr 482; Tetzner, Nr 35.

[311]) Daukantas, Nr 26; Leskien, Nr 16; Bezzenberger, Lit. Forsch., Nr 10; Šimtakojis, Nr 7; Kalvaitis, Nr Nr 221, 222, 223, 224, 261, 277, 433; Niemi, Nr 1011.

[312]) Kurschat, Lit. Gram., Nr 5; Leskien, Nr 29; Bartsch, Nr 296; Kalvaitis, Nr Nr 175, 186, 192, 193.—Visos atmainos užrašytos vien Maž. Lietuvoje; tat aišku, jog šioji mūsų šalies nuokerta yra Puikoračio dainos gimtinė.

[313]) Dainų p. 20, 40, 42, 48, 52, 58, 76, 102, 106, 120, 202, 206, 238, 254, 258, 268, 284 ir 294; 1843 m. Nr Nr 6, 12, 13, 14, 15, 17, 22, 30, 31, 34, 57, 58, 66, 70, 71, 74, 79 ir 82.

[314]) Dainų p. 122; 1843 m. Nr 35.—Atmainos: Neselmanas, Nr 208; Leskynas, Nr 112; A. Juškos Liet. d., Nr 271; Kalvaitis, Nr Nr 187, 378, 450.

[315]) Dainų p. 216; 1843 m. Nr 61. Atmainos: Neselmanas, Nr Nr 86; 88; Kuršaitis, Lit. Gram., Nr 14; A. Juškos Sv. dain., Nr Nr 307, 465, 484; Basanavičius, Nr 280; Janulaitis, Malavėnų dainos („Mitt. d. lit. lit. Gesell." V, Nr 99); Kalvaitis, Nr Nr 234, 439.

[316]) Dainų p. 264; 1843 m. Nr 73.—Bus tat, regis, atmainų neturinti vien Plyviškių daina.

[317]) Dainų p. 2, 14, 26, 152, 158, 176, 208 ir 212; 1843 m. Nr Nr 1, 4, 8, 42, 43, 49, 59 ir 60.—Iš vakarėlio vėjeliams pučiant - mano pakartota p. 51—52.

[318]) Atmainos: Neselmanas, Nr 227; Šleikeris, Lesebuch, p. 33; Juškos Liet. d., Nr 1060; Juškos Svot. dain., Nr Nr 962, 1077; Kuršaitis, Nr 18; Tecneriai, Nr 33; Kalvaitis, Nr 401.

[319]) Herderis, Ausg. Werke, p. 254; Kuršaitis, Nr 13; Barčas, I. Nr 67; Kalvaitis, Nr 213.

[320]) Dainų p. 180; 1843 m. Nr 50.

[321]) Dainų p. 296; 1843 m. Nr 83.

[322]) Dainų p. 22, 36, 82, 160, 194, 250; 1843 m. Nr Nr 7, 10, 24, 44, 54, 69.

[323]) Dainų p. 88; 1843 m. Nr 26. — Atmainos: Neselmanas, Nr 201; A. Juškos Svotb. dain., Nr Nr 393, 401, Melod litew.; Nr 961; Kalvaitis, Nr Nr 359, 360. — Keturios pirmosios eilutės Rėzos įdėtos yra į Das Jahr in vier Gesängen (1818 m., p. 161). — Šioji daina Rėzos iš Plyviškių klebono Ostermejerio hus gauta, kuris ten gyveno 1805—1821 m. (Kurzgef. Nachr., 178), Tat tuo metu turės buti ji dainuojant užrašyta. Užrašymo metas dar aiškiau nustatomas, atsižvelgus Rėzos pastabon (Dainų p. 314), jog 1809 m. baudžiavą Prūsuose panaikinus šitokių dainų Lietuvoje vėliau nebedainavę. Tadgi užrašymo laikas 1805—1809 m?..

[324]) Dainų p. 98; 1843 m. Nr29. — Atmainos: S. Stanevičia, Nr 28; Daukantas, Nr 20; Neselmanas, Nr Nr 359, 360; Kuršaitis, Nr 7; Kolbergas, Nr Nr 4, 28; Leskynas, Nr Nr 86, 92; Brugmanas, Nr 1; Juškos Liet. dain., Nr Nr 85, 605, 608, 944, 1202, 1257, Svotb. dain., Nr Nr 92, 772; Barčas, Nr Nr 110, 382; Janulaitis, Mal. dain., Nr 10; Šimtakojis, Nr 14; Basanavičius, Nr 259; Kalvaitis, Nr 509; Pakalniškis, Nr 102; Spudas (1911 m. „Aušrinės" Nr 11) Vasaros dainų p. 67; Niemi, Nr Nr 1184, 1185, 1186, 1187. — Viena tat labiausiai prasiplatinusių, ligišiol tebeskambančių mūsų dainų.

[325]) Dainų p. 130; 1843 m. Nr 37. — Atmainos: S. Stanevičia, Nr 24; Jučevičius, Litwa, p. 100; Neselmanas, Nr 343; J. Juška, Nr Nr 3, 17; Becenbergeris, Nr Nr 1, 14; A. Juška, Liet. dn., Nr Nr 1130, 1131, 1137, 1174; Leskynas, Nr Nr 49, 101; Brugmanas, Nr 101; Barčas, Nr Nr 149a—c; Davainius-Silvestraitis, Žmud. piesni („Živ. Star." 1893 m.), Nr 13; Pogodinas („Živ. Star." 1894), Nr 3; Janulaitis, Mal. dain., Nr 18; Kabaila („Mitt. d. lit. lit. Ges." V), Nr 12; Basanavičius, Nr Nr 2, 211, 225, 108; Kalvaitis, Nr Nr 497, 498, 499, 500, 504, 505, 509, 510; Pakalniškis, Nr 28; Čypkalnis 1912 m. („Aušrinės" Nr 14) Vas. darbų p. 3; Niemi, Nr Nr 491, 492, 493, 494, 495. Taigi dar labiau negu Tiltas prasiplatinusi daina. Briukneris, kuris šiaipjau nemielai prisipažįsta lietuvių dainų senovę, apie šią dainą sako (Starožytna Litwa (1904 m., p. 55—56), jog esanti „najsłynniejsza i najstarsza między litewskiemi pieśniami żołnierskiemi, zarazem najbardziej epicka ze wszystkich dajn litewskich," bet „uznając całą rzewną piękność tej pieśni", nenoris „odnieść ją wedle treści, melodji i rytmu do czasów pierwotnych Litwy, lub choćby do czasów jedności i samoistności Litwy".

[326]) Dainų p. 170; 1843 m. Nr 47. — Atmainos: Neselmanas, Nr Nr 23, 24; Leskynas, Nr Nr 60, 72; Brugmanas, Nr 51; Šimtakojis, Nr 100; Juškos L. d., Nr Nr 1071, 1157, 1169; Barčas, Nr 376; Basanavičius, Nr 73; Kalvaitis, Nr Nr 496, 501, 512; Pakalniškis, Nr 49; Volteris, Liet. chrest., p. 460; Bitikas (1912 m. „Ateities" Nr 1), Žiedų p. 2.

[327]) Dainų p. 66, 68 ir 62; 1843 m. Nr Nr 19, 20 ir 18.

[328]) Atmainos: Neselmanas, Nr 14; Juška, Liet. dain., Nr Nr 94, 191, 316, 345, Svot. dain., 904, 905; Barčas, Nr 346; Tecneriai, Nr 58; Janulaitis, Malav. dain., Nr 40; Basanavičius, Nr Nr 4, 74; Kapeleris, Kaip senovės lietuvininkai gyveno (1904), p. 23; Kalvaitis, Nr Nr 294, 297; Niemi, Nr Nr 37, 38, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 201, 202, 205, 1361, 1364, 1365, 1366; Gudavičius, Žemaičių dainos (1912 m.), Nr 6.

[329]) Atmainos: Kuršaitis, Nr 6; Juška, Liet. dain., Nr Nr 264, 461, 500, Svotb. dain., Nr 736; Kalvaitis, Nr Nr 281, 282.

[330]) Dainų p. 355.

[331]) Tenpat p. 353—354.

[332]) Dziennik Wileński 1817 m. Nr 35 (30 XI).

[333]) Dainų p. 329.

[334]) Tenpat, 329—330.

[335]) Tenpat, 319—320.—Kita Rėzos suteiktoji, Iškados darželyje daina (Dainuok, sesyte), kurioje minima „barzdoti vyrai, vyrai iš jūrų", šiam rusų—normanų klausimui Lietuvos istoriininkų (Narbūto, Dzieje Narodu litewskiego. III. 1838 m., p. 68; paskui Krašiauskio, Litwa. I. 1847 m., p. 63 ir 465—466) ir kitų kiek vėliau isnaudojama; pats Rėza, regis, nebus jos svarbumo šiam klausimui pastebėjęs.

[336]) Kitos jųjų nebūtinai Lietuvoje bus gimusios, gal ne Lietuvos nuotikių bus atspauda. Per tiltą jojau dainai, pavyz., jau Jucevičius yra radęs serbų ir ukrainų gretimuolių (Litwa, 53—54 ir 54—55). Įdėmu, jog „gulbėmis" galima trys pirmosios, mano nurodytos, dainos sujungti lyg vienon giminėn: pirmiedvi aiškiai jas mini (antroji, berods, atmainose dažnai kitu kuo jas pasikeičia, pavyz. O ir atlėkė juods vabalėlis, o ir atjojo pons oberleitmons, Visi bajorai į Rygą joja ir t.t.), o ir juodvarnėlio daina kartais lyg „gulbe" prasideda—ir atlėkė raibs paukštelis iš karaliaus daržo (Barčas. Nr 376); į Sigisdo Augusto Vilniaus darže laikomas gulbes Krašiauskis, apie dainų gulbes kalbėdamas, jau kreipė savo dėmesį (Litwa. I. 336). Dėl gulbių—bajorų dainos palyg. 325-ąjį prierašą.

[337]) Dainų p. 200; 1843 m. Nr 56.

[338]) Tenpat, p. 38; 1843 m. Nr 11.

[339]) Bent yra atmainų, kur toje dainoje tebeminimos „Dievo dukružėlės" (Neselmanas, Nr 10; Kalvaitis, Nr 491), o ir pas Rėzą (ir kitus: be paminėtųjų, dar pas Šleikerį, p. 13—14) „brangių akmenačių miestas saulužės langatemis", „aukso obelačiai ir girios sodačiai", kolačių dygimas ir t.t. rodo dainos atsiradimo žilą senovę. Kai kuriose atmainose minima prancūzai (karai su Napoleonu?) greta Lenkų karaliaus — „sakso" (XVIII-jo šimt. Augusto Tvirtuolio)—Neselmanas, Nr 21; Juška, Liet. dain. Nr 99.

[340]) Dainų p. 212; 1843 m. Nr 67.

[341]) Tenpat p. 248, 330; 1843 m. Nr 68.

[342]) Tenpat, p. 126, 166, 186, 192—apie jas 330; 1843 m. Nr Nr 36, 46, 52, 53.

[343]) Krašiauskis (Litwa, I. 313), Neselmanas (Lit. Volksl., XIII) mano, jog žmonės te durstą naujas dainas seniau nustatytomis formomis, žodžiais. Tuodu tyrinėtoju kits kitą, greičiau, bus papildę negu pasiprieštaravę.

[344]) Dainų p. 329: „Die litthauischen Dainos tragen keine Spur von künstlicher Bearbeitung an sich. Sie sind alle... aus dem Munde der Landleute, die oft nur mit Mühe zum Vorsingen bewogen werden konnten, aufgezeichnet worden".

[345]) Neselmanas, p. XIII: „Der König von Preuszen erscheint in einigen ganz neuen Kriegsliedern, die vielleicht nicht einmal echte aus dem Volke selbst hervorgegangene Produkte sind". -Kolbergas (Pieśni ludu litewskiego—„Materyały Antropologiczne", III. 1879 m., p. 173): „czysto ludowemi bynajmniej nie są, choć je Litwini w wojsku pruskiem śpiewają,... pieśni... widocznie przez pruskich wojskowych i to nowszemi czasy napisane". Kernerį jis nurodo šaltiniu ir kitoms lietuvių dainoms.

[346]) Tekstan įnešta vienos kitos Neselmano (Nr 10) pataisos.

[347]) Rėza ir Neselmanas (Nr 26) verčiasi „marigele" — Mägdlein ir „armisele" Jungfrau. Becenbergeris (Etymologische Miszellen — „Mitt. d. lit. lit. Gesel." I., p. 43), kuris Enskūnuose (apie Stalupėnus) pasižymėjo vienintėlę šiuo tarpu man bežinomą šios dainos atmainą dainušką (Francuzukai, tu mažiukai), pasikartoja jos užbaigą „o Marije, Marije, gražu Preisu armije" ir kitos dainos (iš Prusų Kretingos) pakartojamąjį priešauksnį (refrėną) „Ei nu lustik Marije, graži Preise armeje". Tatai leidžia jį tikrinti, jog „Marigelė" = „Marijelė" = „Marija", o „Armigele" = = „Armijelė" = „Armija". Pas Kalvaitį užeiname „Eisva sesel į darželį, pįsva vainikėlį" dainą, kuri Lauksargių atmainoje turi refrėną „E lu lustig

marije, graži Prūsų armija“ (Nr 255), o Būdviečių — „nagi linksmai, abaže, graži Prūsų armija“ (Nr 256); Becenbergerio refrėnas, beabejo, bus iš šios dainos paimtas.

[348]) Rėzos tekstas, kaip matome, dideliai šlubuoja. Jį taiso Neselmanas (Nr 25).—Šioji daina atmainų, regis, neturi. Tačiau Jaunasis į karą jodams ir Stanevičios žemaičių Treji gaideliai giedojo turi šios dainos refrėnui artimą posmą:

Kad visa žemė ant mūsų griūs,
visi karaliai kraujuose plus, —
tik mes stovėkim, tik ne drebėkim,
rasi mes pergalėsim (Rėza, p. 192 Nr 53).

Stovi karalius kraujuose,
o Bonapartas kraštuose, —
drasiai stovėkim ir nedrebėkim,
rasi mes pergalisme (Stan. Nr 26).

Neselmanas (Nr Nr 27 ir 337) šią užbaigą bene teisingai atskiria nuo Rėzos teksto, bepalikdamas ją Stanevičiai. Stanevičia savo duodamąją dainą skaito kilus Maž. Lietuvoje Napoleono karų gadynėje, tik ne 1813/14 m., kaip tat Rėza nurodo, tiktai 1807 m. (p. 58, taip pat, bet atsargiau—„zdaje się być utworzoną r. 1807—Jucevičius, Z mowy litewskiej — „Linksmine“, 1841 m., p. 71).—Didžiuma Stan. dainos atmainų užrašyta Maž. Lietuvoje: Šleikeris, p. 42; Kuršaitis, Nr 16 (Kad visa Lenkų žemė griūs); Kalvaitis, Nr Nr 257 (Kad visa Prūsų žemė griūs), 472, 490. Iš Didž. Lietuvos: Myleris ir Fortunatovas, Nr 86, Liudvinavo apyg.; Niemi, Nr 510, Eržvilko par. vadinasi, vakaruose, arčiau sienos.

[349]) Dainų p. 333.

[350]) Be Dainų p. 333—334 (Betrachtung über die litthauischen Volkslieder), dar: Anmerkungen. Dainų p. 309—310, 314—316, 316—318, 319, 320—321.

[351]) Tenpat p. 314, panašiai 309, 317, 321.

[352]) P. 309—310: „Laima“ buvusi bendra dievybė lietuvių, slavių ir skandinavų. 317—318: „Perkūno“ palyginimas slavių „Perun'ui“ ir „Pierun'ui“, skandinavų Thor'ui. P. 321: „Devyni“— bendrie są lietuvių ir skandinavų.

[353]) P. 310, 319. Šitokiai nuomonei nusistatyti turėjo padėti ir Rugio išvados apie lietuvių, romiečių ir graikų kalbų giminystę.

[354]) P. 315, 333. Perkūnas minimas Mėnesio svotboje (Mėnuo saulužę vedė—p. 92, 1843 m. Nr 27), Iškadoj darželyj (Dainuok, sesyte — p. 94, 1843 m. Nr 28), Aušrinėj (Aušrinė svotbą kėlė—p. 220, 1843 m. Nr 62). Laima Užšalusiame ežere (O tai dyvai p. 10, 1843 m. Nr 3), Kopininkuose (Laimė šaukė, Laimė rėkė—p. 272, 1843 m. Nr 75). Bangpūtys, Bangų dievatis — Žvejuosė (Išbėg' išbėgo iš Rusnės kiemo — p. 112, 1843 m. Nr 32). Žemynėlė — žiedeklėlė Mergatėje tarp svetimų (p. 300, 1843 m. Nr 84). Giltinės ir Silla—Radikio Rėzos bent spausdintose dainose neužeiname vardų; gal jie yra minimi rankraščiuose belikusiose dainose? Užtat galima čionai prikergti profesoriaus neišskirtas dievybe, bet poteisybei šiaijai, bent dainose, labai artimas Šiaurys—Iškadoj darželyj, Paskendusiame žiede (Į žvejus josiu, žvejį lankysiu—p. 232, 1843 m. Nr 65).

[355]) Dainų p. 334 nurodoma šitokios šios rūšios dainos: Kopininkai (Laimė šaukė), Prapuolusi avatė (O vakar vakaratyj prapuolė mano avatė—p. 290, 1843 m. Nr 81), Žemynėlė—žiedeklėlė, Du žveju (su Bangpūčiu), Iškada darželyj.

[356]) Dainų p. 320—321, 334.

[357]) Dainų p. 132, 134; 1843 m. Nr 37 (Jau ir atlėkė gulbių pulkatis). — P. 220; 1843 m. Nr 62 (Aušrinė svotbą kėlė). — P. 224; 1843 m. Nr 63 (Ai žirge, žirge).—P. 292; 1843 m. Nr 81 (O vakar vakaratyj prapuolė mano avatė).

[358]) Dainų p. 100; 1843 m. Nr 29 (Per tiltą jojau). — P. 130; 1843 m. Nr 37 (Jau ir atlėkė gulbių pulkatis).—P. 170, 1843 m. Nr 47 (Atlėkė juodas varnas).

[359]) Dainų p. 300; 1843 m. Nr 84 (Žemynėlė, žiedeklėlė). — P. 306: 1843 m. Nr 85 (Bėk, bėk, valtele).

[360]) Bent Mėnesio svotbą ir Aušrinę—p. 333—334.

[361]) Dainų p. 314—315.

[362]) Tenpat p. 10, Nr 3; p. 38, Nr 11; p. 172, Nr 48; p. 244, Nr 67.

[363]) Tenpat, p. 92; 1843 m. Nr 27.—Rėzos tekstą pataisau Neselmano (Nr 2), kuris rėmėsi taippat Gizeviu (Achtzehn Dainos—„Neue Preuss. Prowinz. Blätter", 1846 m. I. 250), ir Šleikerio (Lit. Leseb. u. Gloss., p. 3), kurs Neselmanu sekė, atmainomis. Tecneriai (Dainos, Nr 42) išvertę duoda atmainą, kuri nuo Neselmano ir Šleikerio teksto niekuo nesiskiria. Neaišku, iš kur jie bus jos gavę, iš Klaipėdos, Pakalnės ar Kaukėnų (p. 52—53), bet vis iš pajurio; o gal tai stačiai bus Neselmano teksto vertimas?—Daugiau atmainų nežinome.

[364]) Dainų p. 220; 1843 m. Nr 62.—Rėzos tekstas, jo paties pripažintas netobūlas esąs (p. 346), Neselmano yra išlygintas.—Dar retesnė daina už Mėnesio svotbą.

[365]) Dainų p. 282; 1843 m. Nr 78.—Kaikas Neselmano (Nr 1) pataisyta. Tecnerių (Nr 41) tekstas (vertimas) visame kame sutinka su Neselmano tekstu, neatrodydamas, lyg tat naujai—iš Klaipėdos, Pakalnės ar Kaukėnų, kaip tat autoriai bendrai apie savo duodamus dainų tekstus pasako (p. 52—53), būtų jis gautas. Lyg būtų tat politinis šios dainos išplėtimas, atrodo Narbuto suteiktoji daina: Milenka Liethua, droga wolnośći (Dzieje starożytne narodu litewskiego. I. 1835 m., p. 55), kuriai nepertolima antroji dalis Brzozowski'o išverstos „Šimtų vyrų šimtai balsų" dainos (Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty, 1844 m., p. 57), nuo žodžių „Powróć dziedziczko Litwy". Tospat giminės bus „O bėda, vargai, trudningi česai", kurią žinome iš Maž. Lietuvos Mačiulio (Mitt. d. lit. lit. Gesell." II. 124) ir Kalvaičio (Nr 511) teikinių; antrąją dainos dalį sudaro žinomoji „oi eisim, eisim, mes čia nebūsim" daina.

[366]) Dainų p. 290; 1843 m. Nr 81.

[367]) Tenpat, p. 262; 1843 m. Nr 72. Mano pataisyta, sekant Neselmanu (Nr 384), kuris, regis, bus turėjęs atmainų; bent jo įdėta 2. ir 7. posmai.

[368]) Narbūtas (Dzieje starożytne narodu litewskiego), Krašiauskis (Litwa), Manhartas (Die lettischen Sonnenmythen) ir kt.

[369]) Al. Brückner. Starożytna Litwa. („Biblioteka Warszawska" 1897 m., II. 266 ir) 1904 m., p. 21, 54.—Z. Gloger'is (Album etnograficzne) net ir pačią dainą iš lietuvių buvo mėginęs atsiimti, vesdamasis ją iš lenkų „dana"!

[370]) Pavyz. Kur graži mūsų sesytė stovėjo (p. 26, Nr 8), Ui ui Dieve, ką aš jaunas veiksiu (p. 258, Nr 71), Ateik, mergyte, pavasarėlyj (p. 264 Nr 73), Tu, mergyte mano, pažadėjai iš meilatės (p. 268, Nr 74), Bėk, bek, valtele, ant greitos Nemonėlės (p. 304, Nr 85).

[371]) Dainų p. 315—316). Paremta Varo (Wahr) 1807 m. Palzmareeschu dseesmu krahjums'u ir Bergmano (Bergmann) 1808 m. Lettische Sinn—und Stegreifsgedichte.

[372]) W. Mannhardt. Die lettischen Sonnemythen („Zeitschrift für Ethnologie", 1875 m.).—J. Lautenbach. Očerki iz istorii litovsko-latyšskago narodnago tvorčestva, p. 14—18, 23—25, 25—26, 102—106, 114—116, 116—123, 130—134, 134—142.—Atsargiai reikia prisiimti Lautenbacho duodamos šios ar tos dainos „atmainos" iš Neselmano ar Šleikerio, kurios nekartą yra tiktai Rėzos teksto taisymai, ne naujai užrašytos atmainos. Saulinės dainos latvių atmainoms papildyti nurodau Lautenbacho nepastebėtą Herderio vertimą—fragmentą: Liebe Sonne, wie so säumig? — Warum gehest du so spät auf? — „Jenseit jenem Hügel säum'ich, — wärme da verwaiste Kinder." (Ausgew. Werke, I. 250) Šiaipjau šių dainų Rėzos tekstai su latvių dainomis Lautenbacho yra sugretinami: Aušrinė svotbą kėlė, Žemynėle —

žiedeklėle, Miela Saulyte—Dievo dukryte, Mėnuo saulužę vedė, Laimė šaukė, Laumė rėkė, Bėk, bėk, valtele, Jau ir atlėkė gulbių pulkatis, Atlėkė, juodas varnas, Iš vakarėlio vėjeliams pučiant, Rūtas sėjau ir gėdėjau, Kas tai dyvai, didi dyvai, Aš ėjau per kiemelį, Į žvejus josiu, Per tiltą jojau, Visi mane barė, Į girią mane siuntė, Šiandien alų gersim, Ei žinau, žinau, Atvažiavo meška, Ten darželyj žydi meironaičiai = 20 dainų arba jųjų dalių. — Manhartą paniekinęs, o Lautenbacho nė 1897, nė 1904 m. nežinodamas, Brückneris („Bibl. Warsz." 1897 m., II. 268, o 1904 m. laidos p. 56) lengva mintimi tikrina, jog „brak niemal zupełny dokładnego odbicia pieśni litewskiej choćby w łotewskiej".

[373]) Litt. Volksl., VII. Vienus kitus pavyzdžius jis nurodo: Užšalusį ežerą, Į šilą ėjau, Augo darže klevelis, Saulytė leidžias; Į šilą ėjau ir — Į žvejus josiu tai ne dvi, tik viena esanti daina, taippat Ten darželyj žydi meironaičiai ir Du brolyčiu mane palydėjo.

[374]) Ne visados teisingai. Pavyz., Rėzos Užšalusio ežero dainoje (O tai dyvai, didi dyvai) jis apleidžia (Nr 11) tris galinius posmus (Iš bajorų brolis žirgą pirko), kuriuos jis priskiria kitai dainai (Daukanto Nr 61, Neselmano Nr 280): Aš ne prastas tetužio sūnelis. Tuo tarpu Kolbergas (Pieśni ludu litewskiego, p. 169), pasirėmęs Brzozowski'o Nr 51 ir savo girdėtomis Suvalkų Kalvarijos apylinkėje atmainomis, tiedvi neva atskiri daini griežtai jungia vienon, kaip pas Rėzą.

[375]) Glogerių—Briuknerių—Obstų echtlenkiai, del savo menko apsipažinimo su musų dainų literatūra, nėra pastebėję ištikro gan pavojingo ginklo, kuris lyg taikinte taikintų į mokslinę ir literaturinę Rėzos sąžinę. Turiu omenyje jo Iškadą darželyje: Dainuok, sesyte, ko nedainuoji, kurią esame skaitę p. 47 (palygintina ir prier. 335). Jos yra žinoma apie 10 atmainų: Herderis, 1778—1779 m.; Rėza, p. 94, Nr 28; Neselmanas, Nr 47 (ir Šleikeris, p. 5); Leskynas, Nr 76; A. Juška, Liet. dain., Nr 1258; Pogodinas, Nr 4 (iš Žarėnų); Volteris, p. 441; Basanavičius, Nr 184; Kalvaitis, Nr 400; „Aušrinės" 1911 m. Nr 9, Vasaros Darbų p. 26; „Ateities" 1912 m. Nr 3—Žiedų p. 17. Taigi ji yra žinoma Mažojoje Lietuvoje, Žemaičiuose ir Suvalkijoje, gal Ventos—Dubysos—Nemuno į rytus neperžengusi; vadinasi, gimusi ir išsiplėtojusi jūrai artimuose Lietuvos vakaruose. Šiame neperplačiame plote paplytusi, savo atmainose ji nėra labai susiskirsčiusi; vienos—trumpesnės, kitos kiek ilgesnės, bet jos visos lengvai yra suvedamos vienon dainon, pradainėn. Tiktai keistas dalykas: išskyrus Rėzą ir juo atsiremusius Neselmaną ir Šleikerį, niekur neužeiname šių garsių, istorijos išvadams tiek medžiagos davusių žodžių: Ar šiaurys pūtė? — ar upė aptvino?—ar perkūnas griovė?—ar žaibais mušė?—Ne šiaurys pūtė,—ne upė aptvino,—perkūns ne griaudams su žaibais ne mušė. (Nes. Ne Perkūnas atgriovė, n'ugnies strėlužes šovė). *Barzdoti vyrai,—vyrai iš jūrų,—prie krašto leidant (Nes. į darželį įkopė), į daržą kopant (Nes. ir tą iškadą darė),—rutas numynė,—rožes nuskyne,—lėlijas išlakštė, rasužę nubraukė.* Įdėmiu, jog ir ankstesniame už Rėzos tekstą Herderio vertime tos vietos nėra. Belieka tiktai Rėza ir Neselmanas, kuris turėjęs ne vien Rėzos tekstą, bet ir jo atmainą su kitų nepažymėtu „barzdotų vyrų" posmu. Tadgi, sekant Briuknerio skeptingumu, reiktų gal Rėzą ir Neselmaną dainos „fabrikantais" pažymėti? Tačiau ir čia bene būs jie bylą laimėję: 1) ne vien „įtariamasis" Rėza, bet ir kritingasis Neselmanas butų „atsakomybėn" traukiamas, kas, žinoma, kaltinimą butu apsilpninę; 2) Rėza nėra supratęs ar bent iškėlęs „barzdotų vyrų" istorijos prasmę (Dainų p. 316 — 318 darydamas pastabų del šios dainos, terašo apie Perkūno reikšmę lietuvių tikyboje), tat nesuprantama būtų, kam jis būtų tai įdėjęs!

[376]) Dainų p. 329: „Sie sind alle... aus dem Munde der Landleute, die oft nur mit Mühe zum Vorsingen bewogen werden konnten, aufgezeichnet worden".

[377]) Dainų p. 349—355. Hamano, Rugio, Lesingo, Brando, Sarnickio, Strikauskio, Kojalavičiaus, Čackio nuomonės ir žinios apie lietuvių dainas.

[378]) Tenpat p. 345.

[379]) P. 347—348. Pačios gaidos, iš dalies, žmonių pokyliuose (in festlichen Versammlungen) išgirstos, o iš dalies dainuojant pažymėtos, yra priedo lapeliuose (National Gesänge der Litthauer): Ko liūdit, sesytės, ko nedainuojat, Vėversėli, vyturėli, Dukte mano, Simoniene, Vilks papiovė kumelaitę, Šok broluži, būk linksmas, Ten darželyj žydi meironaičiai ir Išeit, pareit jaunasis bernytis. Vilko (Stegreifslied der Hirtenknaben), Šokio (Aufmunterung zum Tanz) ir Bernyčio (Litthauische Daina) dainos gaidose, ne pačiame dainyne, yra paduotos; pirmųjų dviejų vien pirmieji posmai (po vieną), o paskutinėji lyg ir visa.

[380]) Dainų p. 334—344. Dainos paskirstytos šiais skyriais ir jųjų smulkesnėmis paskyrėmis.

[381]) Tenpat, p. 345—347.

[382]) Pavyz. Krašiauskio Litwa, I. 349.

[383]) Chr. Bartsch. Über das litauische Volkslied oder die Daina („Mitt. d. lit. lit. Geselsch". I. 211—218). Referatas yra skaitytas Tilžėje 27. X. 1880.

[384]) Pišma P. I. Preisa („Živaja Starina" 1890 m. II. p. 127). Su Preiso žodžiais sutinka Tecnerio, iš profesoriaus pažįstamų pasemti, nurodymai, jog juo senesnis, juo prof. buvęs nervingesnis, šikštesnis, greičiau papykdavęs, vengęs žmonių ir savo buto veik neapleisdavęs, varžęs studentų laisvę. O tačiau mirdamas, jis visa, ką buvo surinkęs, paskyręs savo tautos reikalingųjų studentų išlaikymui (Tetzner, Die Slawen in Deutschland, 122).

[385]) 1834—1837 m. išeina jo Kurzgefaszte Nachrichten.

Atitaisymai.

Pusl.	*Eilė*	*Išspausdinta*	*Turi būti*
8	10 v.	vaidilas	vaidilas:
8	12 v.	dievo	Dievo
9	17 ap.	Padalijo	Padalijos
9	10 ap.	lietuvių	lietuvius
11	11 v.	Šventosios Byrutės	„Šventosios Byrutės“
11	18 ap.	bitwa!	bitwa!“
13	21 ap.	kur	kurį
14	19 v.	garsame	garsams
14	17 ap.	didžiavyrius	didžiavyrių
20	3 v.	Branderburgija	Brandenburgija
23	6 v.	išaušta dainuoja (musi-zieven)	išaušta, dainuoja (musi-zieren)
23	6 ap.	Preatoriaus	Praetoriaus
23	3 ap.	iš („meilės	(iš „meilės
24	1 v.	geriau, geriau	gėriau, gėriau
25	3 ap.	Guagnin'is	Guagnini's
27	6 v.	ramuvosala bedievybės	ramuvos sala „bedievybės“
28	3 v.	senovei	senovės
28	18 v.	bašūkaujant	bešūkaujant
28	19 v.	labai	laibai
29	1 v.	dainudama	dainuodama
29	8 v.	penini	penisi
29	11 v.	„švento mis“	„šventomis dainomis“
29	9 ap.	napažino	nepažino
30	5 v.	nuobaigą	nuobaigas
31	21 ap.	nudarą	nugarą
32	7 v.	skatyt	skaityt
32	5 ap.	pakitęs	pakilęs
34	8 v.	nešami	nešam
35	14 v.	Krizaz	Krizas
36	5 v.	sunkiaus	slunkiaus
36	14 ap.	suplika	su pilka
37	7 v.	tasiniu	turiniu
39	11 v.	socieas	societas
44	23 v.	nainiko	naikino
46	8 ap.	jugen	jungen

48	8 ap.	nesitolinęs	nusitolinęs
52	20 ap.	ž	z
53	18 v.	poetikos to	poetikos
56	3 v.	artimuolių	gretimuolių
62	21 ap.	preusziche	preuszische
68	23 ap.	ūžkit, ūžkit	Ūžkit, ūžkit
68	8 ap.	*Kaberis*	*Keberis*
69	17 v.	*Tauschning'as*	*Rauschning'as*
71	3 v.	vaizduoj	vaizduoja
75	13 v.	užšalusio	Užšalusio
77	15 ap.	tik	tiek
78	3 v.	ko liūdit	Ko liūdit
79	3 ap.	paukštaičių	paukštačių
81	18 v.	306	326
82	1 ap.	u	u.
83	3 ap.	843	343
84	22 v.	prūsai	mūrai
85	7 v.	sūnučiai	sūnytis
85	4 ap.	*sarbytė*	*saulytė*
86	13 v.	jau	jam
86	19 v.	mėnužio	Mėnužio
87	7 v.	kovojau	kavojau
88	12 v.	kurio	kuriuo
88	3 ap.	atmainų spaudos	spaudos atmainų
89	1 v.	nykštančią	nykstančią
92	20 v.	J. J. Bassanowič.	I. J. Bassanowič.
93	15 v.	didžiojęs	didžiojo
93	21 ap.	welcher	welche
93	16 ap.	vorstossen solten	vorstossen, solten
94	3 ap.	A. Jakubowski	J. Jakubowski
95	25 v.	praelium	proelium
96	24 ap.	sacrifciis	sacrificiis
102	25 v.	Nerderiu	Herderiu

CENTRALINĖ VALSTYBINĖ Biblioteka
Abonementas

TURINYS.

I. *Metraščių raudodainės* 5
1. Tamsa ir šviesa 5
2. Vai Dievuti 6
3. Gaila karelių 9
II. *XVI-jo ir XVII-jo šimtm. žinios apie raudas* 14
4. Ulele-ulele 14
5. Šventoji ugnelė 17
III. *XVI-jo, XVII-jo šimtm. šviesuomenė apie dainas ir dainavimą* . 18
6. Lado, lado 18
7. Malu, malu viena 20
8. Vilkai staugia 22
IV. *Gamtos balsai ir žmonių dainos Duonelaičio veikaluose* 26
9. Barzdotoji gadynė 26
10. Paukštelių balsai 28
11. Kiauliškas bliovimas 30
12. Pelėda 34
V. *Rugio dainelės ir vokiečių literatūra XVIII š.* 38
13. Anksti rytą rytužį 38
14. Welch ein naiver Witz 44
15. Vėjelis pučia 50
VI. *Rėza* 53
16. Prie jūrių, prie marelių 53
17. Nusmilęs kaimas 57
18. Dainų dainelės 62
19. Klebonai ir dainos 67
20. Žvejų meilė 71
21. Rūtų vainikėlis 75
22. Žalnieriai žalnieravo 82
23. Miela saulytė 85
24. Rožių šakelė 89
Pastabos 92
Atitaisymai 117

CENTRALINĖ VAIKŲ BIBLIOTEKA
ABONEMENTAS

Lietuvių Mokslo Draugija

išleido arba leidžia šiuos mokyklų vadovėlius ir šiaip mokykloms knygas:

	Kaina.
1. **P. Klimo** Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms. II leidimas. 1918 m	9 m. 50
2. **M. Biržiškos** Lietuvių dainos. 1916 m.	1 m. 40
3. **P. Klimo** Lietuvių kalbos sintaksė. 1915 m. Neapt. 2 m., apt.	3 m. —
4. **J-jo** Aritmetikos teorija. II leidimas. 1918 m.	8 m. —
5. Aritmetikos uždavinynas. I dalis. 1915 m.	3 m. —
6. „ „ II—III „ 1915 m.	5 m. —
7. **A. Kruberio ir kitų** Geografijos pradžia. 1915 m.	1 m. 70
8. „ „ Azijos, Afrikos, Amerikos ir Australijos geografija. 1915 m.	3 m. 80
9. „ „ Europos geografija. 1919 m. Vertė *A. Klimas*.	6 m. -
10. **M. Biržiškos** Lietuvos geografija. I dalis. 1918 m.	5 m. 50
11. Lotynų kalbos chrestomatija. I dalis. 1918 m. Vertė *K. Kepalas*	12 m. —
12. „ „ „ II „ „ „ Vertė *K. Kepalas*	12 m. —
13. Elementarinės algebros vadovėlis. I dalis 1916 m. Vertė *M. Bagdonas*	5 m. 50
14. Elementarinės algebros vadovėlis. II dalis. 1916 m. Vertė *M. Bagdonas*	6 m. —
15. **M. Bagdono** Algebros uždavinynas. I dalis. 1918 m.	4 m. 60
16. **P. Mironovo** Pradedamasis geometrijos vadovėlis. 1916 m. Vertė *A. Jakštas*	2 m. 60
17. **Kutšebos** ir kt. Lietuvos visuomenės bei teisės istorija. 1916 m. Perdirbo *A. Janulaitis*	7 m. —
18. Trumpas paidagogikos vadovėlis. Didaktikos pradžia. 1918 m.	3 m. —
19. **M. Biržiškos** Duonelaičio raštai. 1918 m.	7 m. —
20. **A. Rimkos** Lietuvos ukis. 1918.	3 m. 80
21. **P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono** Lietuvių kalbos gramatika. Etimologija. 1919 m.	18 m. —
22. **K. Ivanovo** Rytai ir mitai. 1918 m. Vertė *J. Jablonskaitė*	4 m. 50
23. „ Senovės istorija. 1918 m. Vertė *K. Kepalas*	5 m. 50
24. **V. Zakševskio** Vidurinių amžių istorija. 1919 m. Vertė *J. Pajaujis*	13 m. —
25. **J. Pševalskio** Logaritmų knygos penkiais dešimtainiais skait. 1919 m.	11 m. —
26. **M. Šikšnio** Aritmetikos ir algebros terminų žodynėlis. 1919 m.	3 m. —
27. **Sančurskio** Trumpa lotynų kalbos sintaksė. 1919 m. Vertė *K. Kepalas*	7 m. —
28. **Van der Meuleno** Gamtos prilyginimai lietuvių dainose ir raudose. 1919 m. Vertė *M. B-ka*.	7 m. —
29. **M. Biržiškos** Iš A. Mickevičiaus raštų. 1919 m.	16 m. —
30. **J. Murkos** Metodikos etiudai. 1919 m.	8 m. —
31. **P. Klimo** Lietuvių senobės bruožai. 1919 m.	11 m. —
32. **Pr. Mašioto** Plokštumos trigonometrija. 1919 m.	12 m. —
33. **Pr. Mašioto** Trigonometrijos uždavinynas. 1919 m.	4 m. —
34. **Pr. Mašioto** Žemosios matematikos istorija. 1919 m.	3 m. 50
35. **M. Biržiškos** Lietuvos sukilimas 1794 metais. 1919 m.	2 m. —
36. „ „ Lietuvių dainų literatūros istorija. 1919 m.	8 m. —
37. **K. Šepetienės** Vokiečių kalbos skaitymai 2-siems ir 3 siems metams.	— m. —
38. **J. Elisono** Zoologija.	— m. —
39. **V. Ruokio** Chemija.	— m. —
40. **K. Šakenio** Fizika. I dalis	— m. —
41. **M. Biržiškos** Lietuvos istorijos pradžiamokslis. I dalis.	— m. —